

SVIE OG SMERTE

AF

STIG JØRGENSEN

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

1960

PRINTED IN DENMARK BY AARHUUS STIFTSBOGTRYKKERIE

FORORD

Bogen medtager materiale fremkommet inden udgangen af 1959.

Opmærksomheden henledes dog på en svensk højesteretsdom refereret i *TfR 1959. 337*, hvori udtales, at erstatningen for sveda och värk beregnes i forhold til den i sygdomstiden påførte lidelse; en skadelidt, der havde brækket højre knæled og to ribben, og som havde været hospitalsindlagt i 11 dage, sengeliggende i yderligere en måned, og helt eller delvis arbejdsudygtig i 8¹/₂ måned, fik en erstatning på 2500 kr. Under trykningen er ligeledes fremkommet en højesteretsdom i *U 1959. 915*, der afviser et krav på 12.500 kr. for svie og smerte, som påstodes at være en følge af en tilskadekomst i 1953; da skadelidte ikke ville lade sig underkaste en fornyet lægeundersøgelse, fik han kun tilkendt et mindre beløb, som var anerkendt af skadevolderen.

INDHOLDSFORTEGNELSE

I. Indledning	9-10
II. Struktur	11-17
A. Problemstillingen (11). B. Formål (11). C. Funktion (11-12). D. Betingelser (12). E. Den nærmere analyse (12-16). 1. Præventionshensynet (13-15). 2. Genoprettelseshensynet (15-16). F. Konklusion (17).	
III. Afgrænsningsproblemer	18-23
A. Teorien (18-20). B. Invaliditet - svie og smerte m. v. (20-23).	
IV. Begrundelse	24-26
V. »Fuld erstatning«	27-33
A. Problemstillingen (27-28). B. Tingsskade (28-30). C. Personskade (31-33).	
VI. Historik	34-44
A. Fra bøde til erstatning (34-35). B. Fra lyde til ikrtrl. § 15 (36-44). 1. Lyde (36-37). 2. Svie og smerte (37-39). 3. Ørstedes fortolkning af D.L. 6-7-10 (39-41). 4. Vansir (41-42). 5. Ulempe (42-43). 6. Tort (43). 7. Analyse af ikrtrl. § 15 (44).	
VII. Lovgrundlaget	45-48
A. Lovhistoriske rids (45-46). B. Gældende regler (46). 1. Speciallovgivningen (46). 2. Ikrtrl. § 15 (46-48).	
VIII. Fremmed ret	49-56
A. Norsk ret (49-50). B. Svensk ret (50-52). C. Finsk ret (52). D. Engelsk ret (53-54). E. Fransk ret (54). F. Tysk ret (54-56).	
IX. Retspraksis	57-80
A. Svie og smerte (57-65). 1. Valg af målestok (57-60). 2. Sygdommens længde (60-62). 3. Afdigelser fra hovedreglen (62-64). a. Mindre voldssager (62). b. Større skader (62-63). c. Maximum (63). d. børn (64). 4. Blivende invaliditet (64-65). 5. Tilvænningshensynet (65). B. Ulempe (65-67). C. Lyde (67-73). 1. Danske lov - ikrtrl. § 15 (67-69). 2. Varigt mén (69-73). D. Vansir (73-75). E. Forstyrrelse af stilling og forhold (75-80).	
X. Erstatningskravet	81-84
A. Kravets overførelse (81-84). B. Kravet iøvrigt (84).	
XI. Retspolitiske betragtninger	85-88
Tabeller	89-108
A. Mænd (91-98). B. Kvinder (99-102). C. Børn (103-105). D. Øjenskader (106-108).	
Litteraturfortegnelse	109-110

I.

INDLEDNING

Det foreliggende arbejde må opfattes som et supplement til det tidligere offentliggjorte: *Erstatning for personskade og tab af forsørger*. Under arbejdet med disse emner så jeg mig nødsaget til at udskille de spørgsmål, som vedrører såkaldte ikke-økonomiske følger af personskade. Begrænsningen var motiveret dels af hensynet til arbejdets omfang dels af ønsket om at udsætte behandlingen af visse vanskelige afgrænsningsproblemer så længe som muligt¹). Af hensyn til besættelsen af et ledigt professorat følte jeg mig tilskyndet til at afslutte arbejdet med min disputats så hurtigt, at der ikke var tid til den omlægning af arbejdet, som muligvis ville have været nødvendig, hvis også ikke-økonomiske skadefølger skulle have været medtaget. Det er forståeligt, at man senere har anket over denne begrænsning i emnet, som man med rette har karakteriseret som en mangel. I det følgende benytter jeg derfor lejligheden til i et vist omfang at imødegå den saglige kritik, som er kommet til orde i anmeldelser m. v.²) selvom det naturligvis ikke er min hensigt at diskutere anmeldernes *vurdering* af mit arbejde. Af denne grund vil visse spørgsmål, som måske ikke umiddelbart vedrører det behandlede emne, blive drøftet udførligere end strengt påkrævet i sammenhængen. Jeg har anvendt denne fremgangsmåde, hvor jeg enten har ment, at det ville uddybe forståelsen af problemer, som behandles i nærværende arbejde, eller af sammenhængen mellem det tidligere arbejde og det foreliggende.

Som det vil fremgå af det følgende, antages det, at det vel ikke er muligt at foretage nogen teoretisk holdbar principiel distinktion mellem økonomiske og ikke-økonomiske skadefølger, men at man traditionelt i lovgivning og praksis siden det 17. århundrede har arbejdet med sondringen mellem forskellige *skadetyper*, som man har inddelt i hovedkategorierne økonomisk skade, der erstattes, og ikke-økonomisk skade, der i reglen ikke erstattes. Økonomisk

¹) Jfr. dog personskade p. 9 f og 111 med note 119. – Ligesom denne bog omfatter den følgende fremstilling kun følger af legemsskade, jfr. ndf. p. 47.

²) Jfr. især Thøger Nielsen, Juristen 1958.129 ff, særligt p. 130–136; Knud Illum, U 1957 B. 144 ff, Dagfinn Dahl, TfR 1958.178, Jan Hellner, Sv. J. T. 1958.442, Pram Rasmussen og Halvor Lech, NFT 1958.64 ff og 121 ff, Henrik Bache og J. Hansen, Assurandøren 1957.588 ff og 671 ff, Jus, Dansk Forsikrings Tidende 1957.41 ff og 73 ff og H. Funch Jensen, Fuldmægtigen 1958.1 ff.

skade har derfor snarere været en betegnelse for de skader, som *faktisk erstattes*. For personskades vedkommende har der imidlertid altid været visse skadetyper, der har været karakteriseret som ikke-økonomisk skade, men som alligevel altid ifølge særlig hjemmel har kunnet erstattes. – Det antages tillige, at domstolene stadig principielt opretholder denne distinktion, og at en påstået sammenblanding mellem på den ene side erstatning for indtægtstab og tabt forsørgelse og på den anden side erstatning for lidelse, ulempe, lyde, vansir samt forstyrrelse af stilling og forhold, ikke er tilstrækkeligt til forklaring af ejendommelighederne i erstatningsudmålingen. Den omstændighed, at domstolene undertiden slår forskellige erstatningsposter sammen i et rundt beløb skyldes ikke nogen principiel opgivelse af sontringen, men den samme usikkerhed overfor og uvilje mod regeldannelse, som i det hele taget var fremherskende indtil begyndelsen af 1930'erne³⁾, men som i de senere år i langt de fleste tilfælde er afløst af en ofte vidtgående specificering af erstatningsposterne undertiden endog mellem forskellige typer af »ikke-økonomisk« skade. Den nyere praksis viser klart, at det i hvert fald er hensigten, at erstatning for tabt arbejdsfortjeneste, invaliditet og forsørgertab, principielt kun skal kompensere de skadelidte for indtægtstab og tabt forsørgelse. Hvis det skal være muligt at udforme regler for erstatningsfastsættelsen for personskade, at indgå udenretlige forlig i de meget talrige erstatningssager om personskade og at tage stilling til betimeligheden af en appel af en sådan udmåling, må man specificere mest muligt. Naturligvis må erstatningsfastsættelsen principielt være skønsmæssig, jfr. rpl. § 292, 2. stk., men man ville ofre alt for betydelige interesser i *praktibilitet* og *formel retfærdighed*, såfremt man ville tilsløre grænserne mellem forskellige typer af skade. At grænserne er flydende, og at vurderingen af skaden kan være vanskelig, er ikke noget bevis for, at grænserne ikke findes og bør findes.

Efter en analyse af strukturen i den »ikke-økonomiske« skade og nogle afgrænsningsproblemer hidsættes nogle dogmehistoriske og lovhistoriske bemærkninger, som suppleres med en kort oversigt over fremmed ret; derefter følger en gennemgang og analyse af retspraksis og til sidst nogle retspolitiske betragtninger indeholdende forslag til nogle ændringer i lovgivningen. – Bagest i bogen findes oversigter over den foreliggende retspraksis.

³⁾ Personskade p. 184 m. note 186.

II.

STRUKTUR¹⁾

A. Problemstillingen.

I teorien har man undertiden stillet det spørgsmål, om godtgørelse for ikke-økonomisk skade er straf eller erstatning. De fleste vil antagelig i dag erkende, at spørgsmålet er forkert stillet. Spørgsmålet er snarere, om man skal *kalde* godtgørelseskravet straf eller erstatning. Dette må atter afhænge af, hvad der er mest hensigtsmæssigt. Man kan spalte problemet op i forskellige underspørgsmål: Hvad er formålet med sanktionen? Hvorledes fungerer den? Hvilke betingelser stilles for sanktionens indtræden? På denne baggrund må den nærmere analyse foretages.

B. Formål.

Straffereglernes og erstatningsreglernes fælles *formål* er at betrygge visse anerkendte goder, og derfor at dirigere menneskelig adfærd i en vis retning.

C. Funktion.

Straf- og erstatningssanktionen *fungerer* desuden til en vis grad på samme måde, idet begge påfører gerningsmanden en vis lidelse, for bødestraffens på samme måde som for erstatningens vedkommende derigennem, at han skal udrede en pengeydelse. Straf- og erstatningssanktionen – i hvert fald ved ansvar efter culpaparglen – fungerer i fællesskab *normunderstøttende*, idet eksistensen af regelsystemet opretholder bevidstheden om hvad der til enhver tid anses for ret og uret, og derved igen respekten for den bestående kultur. Reglerne skaber desuden *tryghed*, idet de opretholder forventningen om, at »retskrænkelser« modvirkes og genoprettes, hvorved goderne naturligvis bliver mere attråværdige og »værdifulde«. – Hermed hører imidlertid også ligheden op. – Strafsanktionen kan indtræde uden hensyn til, om der er indtrådt nogen aktuel skade og fastsættes i forhold til handlingens beskaffenhed; denne sanktion bliver derved

¹⁾ Se i det hele Per Olof Ekelöf: *Straffet, Skadeståndet og Vitet*, Uppsala 1942, v Eyben, festskrift til Henry Ussing (1951) p. 126 ff.

bedre egnet til at give udtryk for *misbilligelse* eller moralsk indignation overfor bestemte handlinger. *Præventionshensynet* og hensynet til den »retfærdige gengældelse« træder i forgrunden som typiske for strafsanktionen, medens den *reparative* funktion er mere fremtrædende ved erstatningsstraf, der kun træder i virksomhed, hvis der aktuelt er sket en skade, og som fastsættes i forhold til dennes størrelse. Erstatningsstrafs sanktionens indtræden *kan* dog også være udtryk for en *misbilligelse* af den foretagne handling, nemlig når ansvaret pålægges efter culpereglen. I mange tilfælde pålægges man imidlertid i vore dage af hensyn til skadelidte erstatningsansvar efter culpereglen i tilfælde, hvor handlingens karakterisering som culpa nærmest er af teknisk eller ligefrem fiktiv karakter, således ofte i færdelssager, – *negligence without fault*²⁾ – således at der i dommen ofte ikke vil ligge nogen moralsk indignation overfor handlingen. Hertil kommer som nævnt, at erstatningspligtens indtræden er afhængig af, at en skade er sket, og at dens omfang er bestemt efter skadens størrelse og normalt ikke efter handlingens beskaffenhed.

D. Betingelser.

Hvad angår betingelserne for sanktionens indtræden, vil disse naturligvis have sammenhæng med dens funktion. Eftersom hensynet til den konkret skadelidende ikke spiller ind ved strafsanktionens udformning, kan man knytte dens virksomhed til betingelser, som udelukkende tager hensyn til præventionen og den almene misbilligelse. – Det er den almindelige men ikke undtagelsesfrie hovedregel, at straf derfor kun pålægges, hvis skadevolderen har handlet forsætligt, hvorimod erstatningsansvar af hensyn til de skadelidte pålægges, også hvis skadevolderen har handlet uagtsomt, og undertiden selvom dette end ikke er tilfældet.

E. Den nærmere analyse.

Skal man på grundlag af det foregående udvælge det typiske hensyn for strafsanktionens nærmere udformning kommer *præventionshensynet* i forgrunden; ved den nærmere udformning af erstatningsstraf lægger man snarere vægten på *genoprettelsehensynet*. Derimod er den almindelige indstilling af »*moralsk indignation*« ikke ensidig knyttet til nogen enkelt af disse sanktioner, idet den har relation såvel til strafsanktionen og erstatningsstraf, når der pålægges ansvar efter culpereglen (»*utilladelig*« – »*uønskværdig*« optræden); derimod er denne moralske kvalitet ikke knyttet til det såkaldte strikte ansvar. – Heller ikke den videregående moralske attitude mod visse handlinger er karakteristisk for strafsanktionen, idet denne virkning efter den almindelige opfattelse kun er knyttet til de egentlige »*kriminelle*« handlinger og

²⁾ A. Ehrenzweig, *Negligence without Fault*, Berkeley og Los Angeles (1951).

ikke (altid) til særlovgivningens bøder. – Hermed er naturligvis intet sagt om straffens og erstatningens »væsen«. Kommer vi ved undersøgelsen af gældende ret til det resultat, at præventionshensynet har overvejende indflydelse på udformningen af kravet på godtgørelse for ikke-økonomisk skade ved integritetskrænkelser, »er« kravet ikke dermed en privatstraf, og kommer vi til det resultat, at genoprettelseshensynet er overvejende, »er« kravet på samme måde ikke erstatning. Vi kan derfor ej heller drage nogen slutninger fra straffens eller erstatningens »begreb«. Vi må i alle detaljer undersøge godtgørelseskravets retlige stilling, og derefter overveje om det er *hensigtsmæssigt* at kalde kravet straf, erstatning eller noget helt tredje.

1. *Præventionshensynet* strækker i reglen ikke til som begrundelse for at udstrække erstatningskravet udover, hvad der følger af almindelige erstatningsregler³).

a. Erstatningsreglens *specialpræventive* funktion er i reglen uden nogen væsentlig betydning⁴). Som det er fremhævet af mange vil denne i hvert fald kun komme på tale overfor forsætlige og bevidst uagtsomme handlinger, og vil være uden nogen effekt overfor de talmæssigt set langt vigtigere tilfælde af ubevidst uagtsomhed. Den specialpræventive funktion kan således kun begrunde ansvar overhovedet i de førstnævnte tilfælde. Derimod er imidlertid ikke sagt, at dette hensyn kan begrunde ansvar for andre følger end dem, der erstattes efter almindelige erstatningsregler. Det er for det første tvivlsomt, om ansvarets udstrækning har nogen betydning for den, der overvejer at udføre en handling, for det andet er der andre reaktioner, som virker motiverende for den handlende.

Kun hvor gerningsmanden overvejer forsætligt at påføre nogen en skade, kan reaktionens styrke siges at have nogen virkelig motiverende betydning. Det er dog et spørgsmål, om det i så henseende spiller nogen rolle, om han kan komme til at betale et mindre beløb for svie og smerte m. v.; det vil nok i almindelighed være mere tænkeligt, at udsigten til at skulle betale et større beløb for invaliditet, tab af forsørger eller anden økonomisk skade virker stærkere motiverende. Ved større personskader er truslen om erstatning for ikke-økonomisk skade derfor nok af underordnet betydning. Hertil kommer, at disse handlinger i reglen vil være strafbare.

I hvert fald overfor den skadevolder, som intet ejer, vil straffetruslen sikkert være afgørende; i det hele taget er erstatningsreglens præventive funktion sekundær i forhold til straffelovens, idet sanktionens indtræden er afhængig af, at der sker en skade; et mislykket forsøg er ikke tilstrækkeligt. – Måske har sanktionens styrke endog ikke så stor en betydning for præventionen, som

³) Se herimod Knud Christensen NFT 1931.32, Alexanderson, Nordiska Juriststämman 1926.46 Gösta Walin, Udkast til erstatningslov (1959), der anbefaler krav om uagtsomhed i een eller anden form.

⁴) Jfr. Andenæs, Arnholm og Andersen i NFJFP nr. 12.

man har villet tro; muligvis er det andre faktorer som spiller ind – først og fremmest opdagelsesrisikoen; men også andre faktorer, individets indstilling, opdragelse, herunder religiøsitet, etiske fordomme og frygten for andre sociale reaktioner har i reglen afgørende betydning. Er voldshandlingen en affekthandling, vil det sikkert være urealistisk overhovedet at regne med nogen specialpræventiv effekt.

En specialpræventiv effekt af betydning kan en regel om erstatning for ikke-økonomisk skade derfor kun have

1. når handlingen ikke kan forventes at medføre større økonomisk skade,
2. og handlingen enten ikke er strafbar, eller straffetruslen dog er af underordnet betydning.

Når vi som her udelukkende beskæftiger os med integritetskrænkelser, er tilfælde af den anførte kategori utvivlsomt af meget begrænset omfang. – For de nævnte tilfældes vedkommende kunne der måske være grund til af specialpræventive grunde at opretholde en erstatningspligt for ikke-økonomisk skade (tort)⁵⁾; snarere burde man måske skærpe strafansvaret, idet det i praksis viser sig, at den forurettede ofte ikke ønsker at beholde en erstatningsydelse, som tilkendes ham under disse omstændigheder.

Helt afgørende bliver det imidlertid, at erstatning for ikke-økonomisk skade efter fast praksis dækkes af de almindelige ansvarsforsikringer og især også af de særlige lovpligtige forsikringer for motorkøretøjer efter færdselsloven og for hunde. Det ville være meningsløst at påberåbe sig specialpræventive grunde for ansvaret for ikke-økonomisk skade og samtidig tillade at dække dette ansvar ved hjælp af en ansvarsforsikring – for de praktisk vigtigste tilfælde endog påbyde ansvarsforsikring. Man kan vel indvende, at ansvarsforsikreren normalt har regreskrav mod skadevolderen (forsikringstageren), hvor forsikringen er lovpligtig, og at forsikreren iøvrigt ingen betalingspligt har, når skaden forvoldes forsætligt; men mon ikke det i så fald snarere er den økonomiske skade, der tæller for skadevolderen?

Naturligvis kunne man overveje at undtage de nævnte krav fra ansvarsforsikringens dækningsområde ligesom i Norge⁶⁾; det har været foreslået både her og i Sverige⁷⁾, men i udkastet til en ny motorlov har man ikke foreslået noget sådant⁸⁾, hvilket også ville være i strid med den iøvrigt gældende udenlandske ret bortset fra norsk ret⁹⁾.

I hvert fald er specialpræventive hensyn ikke tilstrækkelige til at opret-

⁵⁾ Popp-Madsen, Bod, Ussing, Erstatningsret p. 210 f, U 1939B.93, 113, 293, og 325, v Eyben i festskrift til Henry Ussing, (1951) p. 129.

⁶⁾ Dagfinn Dahl, Synspunkter p. 40, Arntzen p. 8.

⁷⁾ Knud Christensen, NFT 1931.32, Nils Alexanderson, Nordiske Juriststämman 1926. 46 ff.

⁸⁾ Betænkningen p. 48.

⁹⁾ Se oversigten hos Dagfinn Dahl, l. c. p. 44 ff.

holde en almindelig regel om erstatning for ikke-økonomisk skade i forbindelse med integritetskrænkelser; selv i specielle tilfælde af særlige krænkelser vil specialpræventive hensyn snarere tale for en opretholdelse eller udbygning af straffereglerne.

Rigtigheden af det anførte bekræftes også af den danske retspraksis, der tilsyneladende ikke ved fastsættelsen af erstatning eller godtgørelse for ikke-økonomisk skade tager noget hensyn til graden af den af skadevolderen udviste culpa, men tilkender samme beløb, hvad enten ansvaret pålægges efter objektive kriterier f. eks. efter færdselslovens regler eller efter culpareglen. Der er intet i den danske retspraksis, der tyder på, at man ved afgørelsen af erstatningens størrelse tager hensyn til graden af skadevolderens skyld og omstændighederne iøvrigt¹⁰⁾.

b. At skadelidendes adgang til at kræve erstatning for ikke-økonomisk skade, skulle have nogen *generalpræventiv* effekt, er vel næppe troligt, udover den generalpræventive effekt erstatningsreglen har i sig selv. Der er ingen grund til at tro, at skadernes antal ville blive større, selvom man afskaffede adgangen til at forlange erstatning for ikke-økonomisk skade; ansvarets *udstrækning* er i reglen uden indflydelse på erstatningsreglens generalpræventive funktion¹¹⁾.

2. Når præventionshensynet må antages at være neutral i henseende til begrundelsen for kravet på erstatning for ikke-økonomisk skade, er det nærliggende at formode, at *genoprettelseshensynet* er virksomt. Den legemlige integritet anses efter sædvanlig opfattelse i vor kulturkreds som et beskyttelsesværdigt gode i sig selv, hvad enten der er lidt noget økonomisk tab efter traditionel opfattelse eller ikke; en totalt invalideret eller arbejdssky person vil derfor altid kunne forlange erstattet sine helbredelsesudgifter¹²⁾. Ligeledes fører denne stærke beskyttelsesinteresse til så vidt muligt at erstatte skadelidende det lidte økonomiske tab¹³⁾, selvom dette ikke for alle parter vedkommende kan sandsynliggøres i tilstrækkeligt omfang til, at det kan påkendes af domstolene i medfør af rpl. § 292, 2. stk. Det er derfor af betydning, at domstolene har hjemmel til at give skadelidende en erstatning for det mere ubestemmelige økonomiske tab¹⁴⁾, f. eks. ekstraudgifter i forbindelse med helbredelsen, til transport, rekreationsophold og anden adspredelse i nu-

¹⁰⁾ v Eyben, Fuldmægtigen 1949.136, Popp-Madsen p. 187, 284 f, Victor Hansen, U 1934. B.302; se i modsat retning, Ussing, Erstatningsret p. 208 f, Sv.J.T. 1941.741 ff, Knud Christensen NFT 1931.32, Skadhauge, U 1934B.309.

¹¹⁾ Personskade p. 69 f.

¹²⁾ Personskade p. 140.

¹³⁾ Dette hensyn er ikke i strid med den modsatte tendens til at begrænse erstatningsbeløbene til et »borgerligt jævnmål«, Perskade kap. I, VI.

¹⁴⁾ Frost, TfR 1954.307 ff (om forstyrrelse af stilling og forhold ved dødsfald); Arntzen NFJFP nr. 12 p. 16, Smedal smst p. 24 (om svie og smerte m. v.), Hörstadius p. 20, Bennick p. 36.

tiden eller fremtiden o. l., omlægning af leveforholdene ved at måtte skifte arbejde, sælge forretning eller andre værdier m. v. Denne betragtning har forbindelse med den almindelige usikkerhed ved opgørelsen af det tab, der er lidt ved en personskaade. Erstatning for ikke-økonomisk skade fungerer til en vis grad på samme måde som konventionalbøder aftalt i kontraktsforhold eller visse erstatningsregler indenfor ophavsretten, der giver den forurettede adgang til at kræve et vist erstatningsbeløb uden bevis for at have lidt noget tab. På den anden side åbnes der ikke skadevolderen adgang til modbevis.

Det må dog anses for utvivlsomt, at der i ikrtrl. § 15 er *hjemmel* til at tilkende skadelidte en erstatning, udover hvad der kan betragtes som en kompensation for i sædvanlig forstand økonomisk skade. Det er dog et spørgsmål i hvor vidt omfang dette *faktisk* sker. – Erstatning for ulempe må vist i første række anses for dækkende ubestemmeligt formuetab; det samme gælder forstyrrelse af stilling og forhold, medens lyde og især vansir undertiden fastsættes under hensyntagen til udgifterne ved en plastisk operation. Endelig anvender man i de her behandlede tilfælde af integritetskrænkelse overhovedet ikke muligheden for at fastsætte en godtgørelse for tort. Det er dog utvivlsomt, at især erstatning for svie og smerte, lyde og vansir kompenserer skadelidte for følger, som ligger helt udenfor, hvad man traditionelt betegner som økonomisk skade. *Det tilkendte beløb sætter skadelidte i stand til at skaffe sig en portion lystfølelse som surrogat for den ulystfølelse, lidelsen, lyden og vansiret påfører eller forventes at påføre ham¹⁵⁾.*

Det er en *betingelse* for kravets opståen, at der ligesom iøvrigt i erstatningsretten er sket en skade, ligesom kravet iøvrigt i hovedsagen følger almindelige erstatningsretlige regler¹⁶⁾.

Kravets *udstrækning og opståen* er som nævnt i dansk ret ikke afhængig af skadevolderens subjektive forhold, men derimod af de almindelige erstatningsbetingelser¹⁷⁾; ganske vist er reglen i ikrtrl. § 15 fakultativ, hvilket dog næppe har nogen betydning, eftersom de specielle regler herunder især færdselslovens § 65.5 er obligatorisk¹⁸⁾. – Når de ældre regler i Danske Lov og Frd. 1833 tog hensyn til parternes, herunder også skadevolderens »vilkår og lejlighed«, havde dette antagelig ej heller nogen pønial begrundelse, men skyldtes især at kravet på grund af bevisvanskelighederne alligevel ikke kunne fastsættes eksakt¹⁹⁾.

¹⁵⁾ Jfr. v Eyben, Fuldmægtigen 1949.135, og ndfr. p. 62

¹⁶⁾ Jfr. ndfr. kap. X og p. 47, og Bod p. 294 ff.

¹⁷⁾ v Eyben, Fuldmægtigen 1949.136, men mere forsigtig Ussing p. 208.

¹⁸⁾ Jfr. også betænkningen om motorloven p. 48 ad § 1, 2. stk.

¹⁹⁾ Ørsted, Håndbog V p. 64 f: »At der tillige skal ses hen på den Skadegjørendes Stilling og Vilkaar, er derimod just ikke grundet i den strenge Retfærdighed, da Skaden bliver den samme, hvad enten den er mig tilføjet af en Riig eller Fattig, en Fornem eller Lav. Men Lovgiveren har uden tvivl taget i Betragtning, at den omhandlede Art

F. Konklusion.

Som det fremgår af det foregående, er kravet på erstatning for ikke-økonomisk skade i forbindelse med personskade antagelig både erstatningsretligt begrundet og betinget, ligesom almindelige erstatningsregler finder anvendelse på kravets nærmere udformning og indhold. – Det er derfor rimeligt at kalde disse særlige krav for erstatningskrav. – Ikrafttrædelsesloven taler om »godtgørelse«, antagelig for at antyde deres særlige karakter, men speciallovene taler ofte om »erstatning«²⁰⁾. Som det fremgår af det under E 1 anførte er der antagelig heller ingen grund til at ændre denne retstilstand. – Muligvis danner reglen om »tort« en undtagelse, men da denne ikke på det heromhandlede område har nogen praktisk betydning – den har tilsyneladende aldrig været påberåbt i praksis – er der formentlig ingen grund til nogen særregel herom²¹⁾.

af Erstatning, i det Hele dog ikke lader sig nøjagtigen bestemme, og at det derfor synes, at Billighedshensyn faae Indflydelse paa den dog i sig selv ganske vilkaarlige Bestemmelse«. – Jfr. også om den norske regel, der er betinget af forsæt eller grov uagtsomhed, Arntzen p. 9 f, der med støtte i motiverne bestrider, at den norske regel skulle være begrundet med pønale – præventive hensyn.

²⁰⁾ Færdselslovens § 65, 5. stk., Stærkstrømslovens § 7, Luftfartslovens § 36, 3. stk., se derimod Hundelovens § 13 og Jernbaneerstatningslovens § 2; jfr. ndfr. p. 47 og 59 om praksis.

²¹⁾ Se modsat Ussing p. 211 og U 1939 B. 93 ff, 113 ff, 293 ff, 325 ff.

III.

AFGRÆNSNINGSPROBLEMER

A. Teorien.

Man kan i grove træk inddele teorien om afgrænsningen mellem økonomisk og ikke-økonomisk skade i fire grupper, som stort set modsvarer en historisk udvikling: 1. Pengeteorien, 2. Værditeorien, 3. Målestoksteorien og 4. den analytiske teori. Når man fortrinsvis henholder sig til nordisk ret, kan man som eksponenter for de forskellige retninger især fremhæve henholdsvis *Scheel*¹⁾, *Hagerup Buhl*²⁾, *Ussing*³⁾, og *Persson*⁴⁾.

I følge *pengeteorien* er økonomisk skade indgreb i formuen, d. v. s. de *rettigheder* af økonomisk værdi, som står til nogens rådighed. Dette betyder igen, at der foreligger en økonomisk skade, når der skabes behov for penge derved: *at* pengeværdier nedsættes, *at* indtægter hindres, eller *at* udgifter påføres. For teorien var det en konsekvens, at kun økonomisk skade kunne erstattes i egentlig »forstand« med en pengeydelse⁵⁾. *Scheel* anerkendte dog, at indtægtstab ved legemsskader skulle erstattes, selvom skadelidte ikke havde *ret* til fremtidig indtægt. For ikke-økonomisk skade kunne der kun være tale om en »uegentlig« erstatning i form af et *surrogat* for skaden. *Scheel* var ret positiv overfor tanken herom, idet formålet med hans artikel netop var at påvirke straffelovskommissionen til at genindføre erstatning for ikke-økonomisk skade i norsk ret. Omvendt forsøgte *Stang* at »rense« erstatningsretten for fremmede elementer og at henvise ikke-økonomisk skade til strafferetten.

Overfor denne formue/pengeteori stillede *Hagerup Buhl* sin *værditeori*, som gik ud på, at økonomisk skade er et indgreb i de »økonomisk værdifulde goder«, som står til individets disposition. Overfor *Scheels* betoning af omsætningsværdien stillede *Hagerup Buhl* som det centrale konsumptions-

1) Om erstatning for ikke-økonomisk skade, TfR 1893.432 ff, *Stang* 288 ff.

2) Den økonomiske skade, TfR 1920.155 ff.

3) SvJT 1941.741, Erstatningsret p. 138 ff.

4) *Skade och Värde* (1953) p. 362 ff.

5) Se allerede hundepalakaten 1815 § 3. Pengeteorien svarer i det væsentlige til den romerretlig/naturretlige tradition. Til det statiske retssystem, som naturretten postulerer, svarer et statisk økonomisk system. Denne omstændighed betyder, at man kunne opretholde forestillingen om værdien \propto omsætningsværdien, nærmest som en uforanderlig »egenskab« ved tingene.

værdien; det afgørende for Hagerup Buhl var, om der var sket en indskrænkning i skadelidtes adgang til behovstilfredsstillelse. Medens Scheels nærmeste formål var at plædere for ikke-økonomisk skadeserstatning, sigtede Hagerup Buhl først og fremmest på »eget arbejde« som hørende med til individets »formue«.

Overfor disse to teorier hævdede *Ussing* med rette, at Scheels lære utvivlsomt var for snæver, og at Hagerup Buhls for vid. Iøvrigt fastslog han med styrke, at retsvidenskabens opgave ikke er at undersøge, hvad der er økonomisk skade, men at fastslå, *hvornår skade bør erstattes*. *Ussing*⁶⁾ var på det rene med, at al erstatning i princippet er et surrogat, idet det ikke er selve skaden der ophæves⁷⁾, men skadelidte der sættes i stand til for erstatningen at skaffe sig et surrogat for sin skade. Såfremt den gennem skadetilføjelsen fremkaldte ulyst kan ophæves ved at skadelidte får et pengebeløb stillet til rådighed, kan skaden for så vidt erstattes. Al skade kan derfor ophæves ved en pengeudgift. Den praktiske vanskelighed, som for juristen må være den afgørende, såfremt man ikke skal ende i vilkårlighed, må derfor være, at skader som regel ikke skal erstattes – (og derfor ikke er økonomiske) – såfremt tabet ikke kan vurderes efter en *almen vurderingsmålestok*. En af vanskelighederne ved *Ussings* lære er *dels* at visse typer af, hvad der efter *Ussings* lære er ikke-økonomisk skade, faktisk erstattes, *dels* at der netop for »svie og smerte« i praksis har dannet sig en endog meget fast vurderingsmålestok.

Persson har påvist, at forskellen mellem de tre teorier ikke er så overvældende stor, hvilket også viser sig ved forfatterernes stillingtagen til konkrete situationer. Her bevirker forfatterernes vurderinger – deres retstakt – at de ikke drager urimelige konsekvenser af deres teorier, som så imidlertid ikke bliver meget vejledende. Det er klart, at Scheel ikke vil gå med til, at alle udgifter skal erstattes, ligesom Hagerup Buhl ikke vil hævde at alle behov er erstatningsrelevante. I begge tilfælde beror afgørelsen på en *rimelighedsvurdering* af på den ene side den afholdte udgift og på den anden side formålet med udgiftens afholdelse. Når det kommer til stykket er denne rimelighedsvurdering også identisk med *Ussings* almene vurderingsmålestok, idet det afgørende hermed jo er, om der kan vindes almindelig tilslutning til den pågældende målestok⁸⁾.

At der er tale om en sådan rimelighedsvurdering er ikke så iøjnefaldende i de sædvanlige tilfælde af tingsskade hvor genanskaffelse kan ske, idet der har dannet sig en så fast tradition om vurdering på grundlag af omsætningsværdien/genanskaffelsesværdien, at den grundlæggende rimelighedsvurdering fortoner sig som selvfølgelig. Vanskeligere stiller sagen sig i tilfælde af skadetyper, som ikke umiddelbart kan oprettes ved genanskaffelse af »genstande« af samme

⁶⁾ Se allerede Scheel, 1. c. p. 452 ff.

⁷⁾ Bortset fra egentlig naturalerstatning i form af vindikation o. l.

⁸⁾ Jfr. *Persson* p. 368 ff især p. 380, *Ussing SvJT* 1941.750 ff især 752.

type eller ved umiddelbar reparation. Her savner man denne vurderingsmålestok, og man må enten foretage en umiddelbar vurdering af den indskrænkede behovstilfredsstillelse eller knytte vurderingen til mere eller mindre vilkårlige udgifter, hvorved man søger at surrogere skaden.

At denne rimelighedsvurdering, såvel i henseende til den behovstype, der ønskes surrogeret, og til de foranstaltninger der træffes i denne hensigt, foretages i tilfælde af personskade, fremgår af praksis' stilling til spørgsmålene om, *hvilke* udgifter der godtgøres som helbredelsesudgifter og begravelsesudgifter, *hvad* der erstattes som tabt arbejdsfortjeneste, og *hvilke* krav trediemand kan fremsætte⁹⁾. Adskillige typer af skade må skadelidte selv bære, hvad enten der er tale om tings-, personskade eller almindelig formueskade, og det er ikke spørgsmålet om vurderingsmålestokken, der er *afgørende* for denne afgrænsning¹⁰⁾; men *i det omfang visse skadetyper faktisk erstattes*, danner der sig efterhånden en eller anden vurderingsmålestok. Begrebet »*økonomisk skade*« er efter denne opfattelse ikke længere et materielt rekvisit i erstatningsretten, men er en formel betegnelse for *de typer af skade, som faktisk erstattes*¹¹⁾. Det kan derfor synes uheldigt stadig at benytte terminologien økonomisk/ikke-økonomisk skade, men eftersom denne terminologi har en lang tradition for sig, har jeg valgt at opretholde den som betegnelse for visse typer af skader, der af forskellige grunde erstattes eller ikke erstattes. I hvert fald for personskades vedkommende er det praktisk at have et særligt navn for de skadetyper, som omhandles i iktrtl. § 15, og da den sædvanlige svenske betegnelse »ideel skade« har en særlig »emotionel ladning«, kan jeg ikke finde på nogen bedre end ikke-økonomisk skade, trods dens inkonsekvens.

B. Invaliditet – Svie og Smerte m. v.

I forbindelse med debatten om invaliditetserstatningens indhold er det fra forskellig side gjort gældende, at denne ikke alene omfatter kompensation for et »økonomisk« tab – tab af fremtidig indtægt –, men også godtgørelse for, hvad man har kaldt ikke-økonomisk eller ideel skade. Denne argumentation

⁹⁾ Personskade p. 140 ff, 266 ff, 146 ff, 85 ff og 92 ff; – Helbredelsesudgifter erstattes iøvrigt uden hensyn til, om skadelidte er erhvervsdygtig eller ikke, ligesom begravelsesudgifter erstattes, selvom udgiften på et eller andet tidspunkt skal afholdes. Jfr. iøvrigt U 1944.392 (udgifter til pasning af hverv i by og menighedsråd) U 1941.21 (hensyn til udgiften ved fremtidig kosmetisk operation) og dommene, personskade p. 161 om udgifter til proteser m. v., U 1957.939, DFT 1958.28 og 1959.444, U 1886.89 (ulemper herunder udgift til fremtidig pleje), TfR 1949.221 (SHD) (erstatning for tabt ferie)).

¹⁰⁾ Kap. V.

¹¹⁾ Jfr. i denne retning også v Eyben i Fuldmægtigen 1949.142.

har været bygget dels på den historiske udvikling og dels på mindre bestemte henvisninger til praksis samt det vanskelige ved såvel teoretisk som praktisk at udsondre de forskellige bestanddele fra hinanden. – Formålet har for nogle mere eller mindre bevidst været et forsøg på at svække den fremsatte hypotese om kravenes udvikling i retning fra det individualistiske erstatningssynspunkt mod det »socialistiske« forsyngssynspunkt¹²⁾.

Forudsætter vi nu enighed *om* fremgangsmåden ved udregning af et indtægtstab, når alle relevante faktorer er oplyst, *om* at det er dokumenteret, at de faktiske erstatninger ikke er i overensstemmelse med udregningerne, og *om* at bevismæssige vanskeligheder ikke her er større end i så mange andre lignende situationer, kan uoverensstemmelserne mellem beregningerne og de faktiske erstatninger enten skyldes en vurderende fravigelse af erstatningssynspunktet, eller at forskellige elementer blandes sammen på en uigenemskuelig måde. I det foreliggende tilfælde må afvigelserne således skyldes, enten indslag af hensyn som er erstatningsprincippet i rendyrket forstand fremmede – f. eks. socialpolitiske hensyn i videste forstand – eller sammenblanding af forskellige erstatningssorter – indtægtstab og ikke-økonomisk skade.

Den opmærksomme læser¹³⁾ og den erfarne praktiker vil imidlertid vide, at det i hvert fald her i landet i de sidste 25 år har været fast praksis at dele erstatningsopgørelsen i mere og mere specificerede poster, således at den egentlige invaliditetserstatning i langt de fleste tilfælde er tænkt som dækkende det fremtidige indtægtstab i en eller anden forstand, men i hvert fald ikke hverken andet »økonomisk« tab eller ikke-økonomisk skade, som godtgøres under en særlig post med varierende betegnelse. Noget tilsvarende er endnu klarere i de lande, f. eks. Sverige og Tyskland, hvor man anvender renteprikkippet for det økonomiske og kapitalprikkippet for den ikke-økonomiske skade. – Det måtte da også vække til eftertanke, at en sådan påstået sammenblanding af forskellige erstatningsposter generelt set måtte føre til forhøjede erstatningsbeløb, medens der i praksis i reglen er tale om det modsatte. – At der findes overgangstilfælde mellem invaliditets- og ulempeerstatning, og at domstolene har været lidt vaklende i terminologien især ved mindre invaliditeter, jfr. personskade p. 204 ff., ændrer ikke meget ved det principielle udgangspunkt, at domstolene i de typiske tilfælde – og det er dem, jeg har bygget mine resultater på – med flid adskiller egentlig invaliditetserstatning fra erstatning (godtgørelse) for svie, smerte, ulempe, lyde og vansir. – Om ulempeerstatning så er en godtgørelse for »ikke-økonomisk«-skade, eller om den ligesom godtgørelse for forstyrrelse af stilling og forhold skal modsvare et ubestemt »økonomisk« tab – udokumenterede ekstraudgifter i til-

¹²⁾ Thøger Nielsen, Juristen 1958.129 ff.

¹³⁾ Dette fremgår umiddelbart af oversigten over praksis i tabel C og D Personskade p. 190 ff.

slutning til skaden¹⁴⁾ eller risikoerstatning for eventuelt fremtidigt tab¹⁵⁾, er et andet spørgsmål, som vi skal vende tilbage til. –

Indirekte anføres til støtte for kritikken af min fortolkning af praksis, at invaliditets- og forsørgererstatningskravene er væsensforskellige, således at der ikke kan drages analogier fra det ene til det andet. Selv om man derfor måtte anerkende, at forsørgererstatningskravet har elementer af forsorgsideologien i sig, skyldes denne omstændighed netop dets karakter af en udtrykkelig undtagelse fra almindelige erstatningsprincipper, således at denne erkendelse ingen indflydelse kunne have på vurderingen af invaliditetserstatningskravet, som stadig måtte fastholdes som en ægte aflægger af den almindelige erstatningsret med dens påståede grundsætning om fuld erstatning for den *direkte* skadelidte. – Det ville være ejendommeligt, om det skulle være utilladeligt at drage slutninger fra de hensyn, der udtrykkeligt er anført for det ene, til det andet af to krav, som har gennemløbet en udvikling, der *kan* opfattes som identiske og også positivt *er* behandlet ud fra samme hensyn i ulykkesforsikringslovgivningen, og den positive lovgivning, der findes om disse erstatningskrav¹⁶⁾. Det eneste argument der i virkeligheden anføres for den modsatte opfattelse, er da også, at den skulle være retshistorisk begrundet. Forsørgererstatningskravene skulle rent historisk være fremkommet som en bevidst fravigelse af den almindelige grundsætning, at erstatning kun kan kræves af den »direkte« skadelidte. Dette skulle være grunden til at man kunne give mindre end »fuld erstatning«, altså ikke fordi man fraveg en gældende regel, men fordi man lavede en ny.

Selv om denne fremstilling om det historiske forløb var rigtigt, kunne den alligevel kun have interesse, hvis den svarer til stillingen i dag og den nærmest foregående periode. Dette kan som nævnt – efter min mening med rette – betvivles. – Noget andet er, at det heller ikke er rigtigt, at der oprindeligt har været tale om en bevidst fravigelse af almindelige erstatningsregler. Tværtimod fremtræder forsørgererstatningen hos *Grotius*¹⁷⁾, der først omtalte kravet, simpelthen som et erstatningskrav på linie med andre bl. a. erstatning for invaliditet. Det, der var problemet for Grotius og de senere naturretlige forfattere, var dette, at man vel havde »ret« til sit eget liv, men

¹⁴⁾ Jfr. personskade p. 260 ff., og 206 n. 215; U 1942.791(H) (yderligere udgifter for de ved uheldet forvoldte ulemper). Se om svensk ret, hvor man i disse tilfælde tilkender skadelidte *dels* en livrente for invaliditet og *dels* et kapitalbeløb for svie og smerte samt lyde og mén; for tab af et øje: livrente for 25 % invaliditet samt 1.000 kr. for svie og smerte og ca. 6.000 kr. for lyde og mén, jfr. TFP VI p.224 ff m. henvisninger og FJP VI (2. opl.) p. 411 f (begge Malmæus).

¹⁵⁾ Personskade p. 177 ff.

¹⁶⁾ Jfr. herved især jernbaneerstatningsloven, Personskade p. 38 f; se også p. 29 f.

¹⁷⁾ Grotius, Hugo, *Recht der Krieges und Friedens*, v. J. H. v. Kirchmann, Berlin 1869, II. Bog, Kap. XVII 1, XIII og XIV (»Hier einige Beispiele«. Eksempler på erstatningsreglens anvendelse).

at de forsørgede alligevel ikke indtrådte i afdødes eget erstatningskrav for tabt indtægt, men »kun« fik et selvstændigt krav for det tabte krav på underhold eller forsørgelse fra afdøde, noget vi i dag anser for en selvfølge, da vi ikke længere anerkender naturretens grundlag af aprioriske menneskelige »rettigheder«. – At denne opfattelse var i overensstemmelse med den daværende almindelige retsbevidsthed, fremgår også deraf, at de fleste forfattere også herhjemme anså dette naturretlige retsprincip for manifesteret – ganske vist i ufuldkommen skikkelse – i lovgivningernes regler om mandebod; – at dette også kan have været stillingen i praksis, fremgår af dommen fra 1837, omtalt i Personskade p. 16. – Det var først med Ørsted, at denne linie blev brudt. – Når man derfor et halvt århundrede senere i lovgivningen indførte en regel om erstatning for forsørgertab, var det derfor ikke et brud med den retlige tradition, men snarere en korrektion af en tidligere fejltagelse. Nogen støtte for, at kravet skulle have været opfattet som væsenforskellig fra invaliditetserstatningen, findes ikke. Derimod var der i de forløbne år sket en betydelig udvikling bort fra betoningen af den enkeltes interesser, idet man havde fået øjnene op for de praktiske samfundshensyn, en udvikling der fortsattes i den følgende tid, kulminerende bl. a. med den sociale beskyttelseslovgivning herunder loven om lovpligtig ulykkesforsikring, hvor invaliditets- og forsørgererstatningskravene var ligestillede. Nyere tanker – bl. a. også »ånden fra 64« (»på det jævne på det jævne«) – kunne man frit indfortolke i lovens fakultative bestemmelse om forsørgererstatning og derefter på de i lovgivningen på lige fod hermed behandlede invaliditetserstatninger¹⁸⁾. – At kravene i Sverige og England i lovgivningen tilsyneladende har forskelligt indhold betyder vist ikke så meget som man skulle tro¹⁹⁾.

Formålet med ovenstående bemærkninger har i første række været at placere erstatningen for ikke-økonomisk skade i forhold til invaliditetserstatningen, men formålet har nødvendiggjort mere vidtløftige undersøgelser for at understøtte påstanden om, at invaliditetserstatningen i praksis søges adskilt fra godtgørelsen for den ideelle skade.

¹⁸⁾ Jfr. også Personskade p. 24 ff.

¹⁹⁾ Halvor Lech, NFT 1958.121 ff.

IV.

BEGRUNDELSE

Har man først måttet erkende, at der ikke principielt er nogen forskel på, hvad man traditionelt kalder økonomisk og ikke-økonomisk skade, synes der ikke at være behov for nogen særskilt begrundelse for anerkendelsen af sådanne erstatningskrav. Man må imidlertid acceptere den kendsgerning, at den gældende erstatningsret traditionelt kun med sikkerhed omfatter integritetskrænkelserne og kun visse typiske skadelige følger heraf. Det kan være vanskeligt at give en begrundelse herfor, udover en henvisning til behovene på den tid ideologien dannede sig og til traditionen. For personskades vedkommende omfatter ansvaret som hovedregel kun 1) helbredelsesudgifter, 2) tabt arbejdsfortjeneste og 3) invaliditet, – såkaldt økonomisk skade, – hvorimod erstatning for lidelser, lyde m. v. – ikke-økonomisk skade – altid har krævet særlig hjemmel¹⁾. Denne hjemmel har dog altid været til stede i dansk ret for såvidt angår krænkelse af den personlige *integritet og frihed*, således at sådan skade altid har kunnet forlanges erstattet, når ansvarsgrundlaget var til stede, jfr. ikrtrl. § 15. Derimod antages det almindeligt, at erstatning for lidelse m. v. iøvrigt kun kan kræves, når de særlige betingelser i ikrtrl. § 15 eller speciallovgivningen er til stede. Der kræves derfor en krænkelse af »person iøvrigt, fred eller ære« og en strafbar handling, således at der ikke kan pålægges en juridisk person ansvar herfor²⁾, medmindre der foreligger speciel hjemmel³⁾. Derimod er det ikke en betingelse, at straffesag rejses, ligesom der vil kunne tilkendes erstatning, selvom strafansvaret er forældet⁴⁾ eller strafansvaret eftergivet ved benådning⁵⁾; derimod er en voldsmand blevet frifundet i et tilfælde hvor straffesagen blev henlagt, men hvor der under den civile sag antoges, at straffelovens gerningsindhold iøvrigt forelå⁶⁾.

¹⁾ TfR 1947.348, Ussing p. 205, Rasting i Juridisk Forenings Aarbog 1931/32 p. 30 ff.

²⁾ VLT 1947.258 (fagforbund frifundet da ej strafansvar efter strfl. § 267, 1. stk.

³⁾ F. eks. presseloven §§ 6 og 12.

⁴⁾ U 1953.311, 1947.606, 1946.979 og 1944.485, VLT 1939.69 og 1938.35.

⁵⁾ U 1937.86 og 1936.419 note 2; U 1910.911 og 914, antaget at erstatning kunne tilkendes i privat straffesag uanset, at straf var absorberet af tidligere idømt offentlig straf.

⁶⁾ U 1946.590 (H) Dissens (TfR 1947.348) (dommen er vistnok konkret begrundet).

Da der imidlertid har været rejst forskellige indvendinger mod, at de foreliggende typer af skade erstattes, er det nødvendigt at gå lidt nærmere ind på disse indvendinger. Såfremt indvendingerne ikke findes afgørende, er det ikke i og for sig givet, at disse skadetyper skal erstattes. Da der imidlertid i dansk ret findes så lang en tradition for den positive stilling til disse skadetyper, at de er indgået i den almindelige retsbevidsthed, må de antagelig opretholdes, såfremt der ikke kan anføres ganske afgørende grunde herimod.

Det er hverken nødvendigt eller muligt at søge en *særlig* begrundelse for kravenes anerkendelse i præventive hensyn⁷⁾. Begrundelsen må her være den samme som for andre anerkendte skadetyper, nemlig den at give skadelidte en eller anden form for genoprettelse af den lidte skade⁸⁾.

Det er tidligere nævnt, at man ikke imod kravets anerkendelse kan anføre, at lidelse, lyde m. v. ikke *kan* erstattes; ingen skade kan erstattes i en forstand, og al skade kan erstattes i en anden; man kan altid skaffe skadelidte en vis tilfredsstillelse, eller ved at stille et pengebeløb til hans disposition give ham mulighed for at skaffe sig en tilfredsstillelse mere eller mindre identisk med den type, som er forholdt ham gennem skaden. Det må være retsordenens opgave at tage stilling til⁹⁾, i hvilket omfang en sådan behovsubstitution er ønskværdig. Det er meget træffende, når *Scheel*¹⁰⁾ mod den betragtning, at det skulle være *uværdigt* at modtage penge for sjælelige lidelser, anfører, at stillingen hertil må være *en vanes sag*¹¹⁾. Der er intet der tyder på, at det føles uværdigt at modtage en pengeerstatning for lidelse, lyde og vansir m. v., hvorimod den omstændighed, at det i injuriesager ofte tilkendegives, at en eventuel erstatning for tort vil gå til velgørende formål, antyder en modsat holdning overfor disse krænkelser af æren og værdigheden¹²⁾.

I det omfang, der i praksis danner sig faste regler for erstatningens beregning, kan der heller ikke rejses indvendinger støttet på vanskelighederne ved at finde en anvendelig vurderingsmålestok. I så fald udsætter man ej heller skadevolderen for vilkårlighed, og fastsættes erstatningerne som her i landet til relativt beskedne beløb, bliver der ej heller tale om et for skadevolderne tyngende tillæg til erstatningsforpligtelsen¹³⁾. Når man begrænser adgangen

7) Jfr. ovenfor p. 13.

8) Hvad enten man nu vil kalde den et surrogat, et plaster på såret, trøstepenge eller hvad man ellers har kaldt den, jfr. ovf. p. 16.

9) Jfr. allerede N. Lassen TfR 1891.117, men tidligere Goos, Retslære II. 582 f.

10) 9. NJM p. 140.

11) I almindelighed føles det i vore dage ej heller nedværdigende at modtage løn for et udført arbejde. Den modsatte opfattelse er et udpræget overklassefænomen, som til gengæld til alle tider har været levende i overklassen, hvor forfatterne, og især de juridiske forfattere, i reglen har hørt til.

12) I andre lande har man imidlertid nok en mere alvorlig indstilling til menneskelig ære og værdighed, se Popp-Madsen p. 288 ff.

13) Scheel 1. c.

til at fremsætte disse krav til integritetskrænkelserne og til andre bestemt afgrænsede personkrænkelser, er risikoen for en uoverskuelig udglidning i erstatningsretten ej heller til stede¹⁴).

¹⁴) N. Lassen, 9. NJM p. 143 og Jul. Lassen 1. c. p. 162 f. – I Norge har man villet forklare lovgivningens restriktive holdning på denne ved henvisning til norsk rets mere vidtgående anerkendelse af ansvar uden culpa, Dahl, Synspunkter p. 53, Arntzen p. 10.

V.

»FULD ERSTATNING«

A. Problemstillingen.

Gr. § 73 indeholder forudsætningen om, at begrebet »fuld erstatning« har et materielt indhold. Ganske vist gælder denne bestemmelse om ekspropriation og ikke som direktiv for den almindelige erstatningsret. Men det er jo heller ikke det, der har interesse. Tværtimod. Det, der er af interesse i denne forbindelse, er jo netop, at der ikke for den almindelige erstatningsrets vedkommende gælder noget ufravigeligt krav om fuld erstatning. Det var min *tesis* i *Personskade* p. 29 ff. Det man har villet anfægte, er i og for sig ikke mine resultater, men forudsætningen om eksistensen af en vurderingsstandard gående ud på, at der skal gives »fuld erstatning«. Det der faktisk erstattes er eo ipso *fuld erstatning*¹⁾.

Der er imidlertid ingen tvivl om, at der i befolkningen lever en udtalt fornemmelse af, hvad fuld erstatning er. Ingen ville være i tvivl om, at det ville stride mod grundloven, såfremt en taksationskommission fastsatte erstatningen for en middelstor bondegård til 100 kr. og kaldte dette beløb fuld erstatning for gårdens ekspropriation. Det samme ville være tilfældet, såfremt en domstol fastsatte erstatningen for et fabriksny automobil til samme beløb. Herom ville ingen være i tvivl. Men hermed bortfalder også grundlaget for påstanden om, at begrebet »fuld erstatning« ikke har et reelt indhold, svarende til en vis ideologi i befolkningen.

Den fejl, man begår ved denne påstand, er den ikke sjældne, at slutte fra den omstændighed, at der findes vanskelige grænsespørgsmål, til at alle begreber savner reelt indhold. Fordi der findes visse overgangsformer mellem aber og mennesker, er man dog ikke nødt til at betragte alle mennesker som aber. Fordi man kan anføre, at det er *vanskeligt* at foretage en nogenlunde rigtig opgørelse af tabet som følge af en personskaade, har man dog ikke dermed bevist, at »fuld erstatning« er en meningsløshed i denne relation.

Selv om det måtte være rigtigt, at »fuld erstatning« er en meningsløshed i denne relation på grund af bevisvanskelighederne, var det dog også i sig selv interessant som en afvigelse fra andre dele af erstatningsretten, ekspro-

¹⁾ Thøger Nielsen, *Juristen* 1958.132 ff; se hertil Stig Jørgensen *NFT* 1958.109 ff.

priationsretten og forsikringsretten, hvor man – i hvert fald siger at man -- giver »fuld erstatning«. – Lad så være at man i erstatnings- og ekspropriationsretten, i forsikringsretten og kontraktretten begrænser erstatningsretten ved hjælp af forskellige maksimer såsom »adækvans«, »egen skyld«, osv. Det ideologiske udgangspunkt er dog stedse, at det fulde tab skal erstattes –, at *skadelidende i økonomisk henseende skal stilles som før skaden*. – Det særlige for personskade – i hvert fald for forsørgertabs vedkommende – er netop, at man i et vist omfang har forladt selve fiktionen om, at man forsøger at »reparere« – genoprette – et bestemt lidt tab. Man har kort sagt forladt erstatningsrettens principielle ideologiske grundlag – at erstatningen skal ækvivalere det lidte tab.

En anden sag er, at *erstatningsretten er omgærdet med en krans af stiltiende forbehold af som regel moraliserende karakter*. Nogle typer af tab skal skadevolderen bære, andre typer må skadelidende selv bære. Når man siger, at skadevolderen skal erstatte fuldtud, er det kun visse typer han således skal erstatte. I forvejen er der enten stiltiende eller udtrykkeligt udskilt en lang række skadetyper.

Det der forbiسترer diskussionen om erstatningskravenes karakter, er vel nok i første række, forskellighederne mellem de typiske skadelige følger, som erstattes indenfor tingskadeområdet, og dem der erstattes på personskadeområdet. – Medens der for tingskades vedkommende er tale om ting d. v. s. ydre goder, der i hovedsagen kan restitueres rent fysisk, således at tabet typisk reduceres til reparations- eller genanskaffelsesudgiften i forbindelse med et begrænset »driftstab«, bliver der ved personskade d. v. s. skade på et retssubjekts egne organer eller integritet, aldrig tale om nogen egentlig restitution i tilfælde af død eller en blivende invaliditet. Det der i disse tilfælde træder i forgrunden og giver situationen dens typiske indhold, er derfor den manglende eller nedsatte evne til at skaffe indtægt; det er altså »driftstabet«, der træder i forgrunden – det »indirekte« tab; ved tingskade er det substansskaden – det »direkte« tab, der dominerer tanken. Det er med andre ord til dels inkommensurable størrelser, der sammenlignes. Mærkeligt kan det derfor heller ikke være, at der kan opstå vanskeligheder, når man skal overføre en doktrin fra det ene område til det andet område.

B. Tingskade.

For tingskades vedkommende har man lige fra de ældste tider valgt godets »objektive« d. v. s. intersubjektive værdi eller omsætningsværdi^{1a)} som det, der kan forlanges erstattet. At man herudover i et vist omfang kan forlange erstattet almindelig formueskade f. eks. afholdte udgifter og tabte indtægter

^{1a)} Når der tales om omsætningsværdien tænkes der både på salgsværdien umiddelbart før skaden og på genanskaffelsesværdien.

hører senere lag af retshistorien til, antageligt svarende til en vis udvikling såvel indenfor samfundsforholdene som indenfor processen med større tillid til dommernes kvalitet²).

Valget af omsætningsværdien er ikke nogen selvfølge, selv om det nok altid har forekommet således. Bag valget ligger forskellige vurderinger såvel af ideologisk som af praktisk karakter. – Det er nævnt, at selve restitutions-tanken er af ideologisk karakter med en begrundelse antagelig på linie med begrundelsen for årsagsbetingelsen. – Når man er blevet stillet som før skadens indtræden, har man ikke krav på mere. Denne sætning, der i sin følelses-mæssige appel kan synes at være en logisk følgeslutning, forudsætter naturligvis tilføjelsen – »rimeligt« (krav) –, og er da også en almindelig moraliserende sætning, som de fleste dog kan tilslutte sig. – Logisk set var der derimod intet i vejen for, at sætningen lød: Når en skade sker, skal skadevolderen betale et beløb efter rettens skøn på indtil det dobbelte af godets »værdi«. En lignende ordning har også til dels faktisk været gældende i romerretten, forinden sanktionsretten endelig var opspaltet i en erstatnings- og en strafferet. I det hele taget hører det en senere tid til at knytte erstatningens størrelse nøjagtig til den lidte skade, selvom der vel nok altid har været en vis korrelation, idet reaktionen i den primitive ret med udgangspunkt i retorsions- og hævnideologien var afstemt efter den lidte krænkelse³).

Også de motivationer, som ligger bag *adækvanslæren* i erstatningsretten, *normaltabslæren* i kontraktforhold, *tillids- og forventningsprincippet* i aftaleretten og *ekstinktionsreglerne* i tingretten, skyldes hensynet til at en vis optræden får nogenlunde normale følger. Hertil kommer de *retstekniske hensyn*. Omsætningsværdien er en nogenlunde fast målestok. Tidligere har muligvis mistillid til dommernes evne til at træffe rimelige afgørelser spillet ind. I vore dage er det snarere usikkerheden i den bevismæssige stilling. Med hensyn til omsættelige tinglige goder synes det på den ene side selvfølgelig, at skadelidende ved godets ødelæggelse har lidt et tab svarende til omsætningsværdien, på den anden side at tabet ikke kan være større. – Når denne udformning af det relevante skadebegreb accepteres alment i praksis, hænger det utvivlsomt sammen med det usikre i anvendelsen af det hypotetiske led i det teoretiske skadebegreb⁴). Når man alment anerkender, at omsætningsværdien på skadens tidspunkt og kun denne kan forlanges erstattet, vil det sige, at man abstraherer fra det sandsynlige hypotetiske forløb og konstruerer et »normaliseret« forløb. På den ene side afviser man påstande om sandsynlige skademuligheder og om mindre fordelagtig funktion af godet i det hypotetiske led. På den anden side forkaster man anbringender om en mere fordelagtig funktion i det hypotetiske led.

²) Coing, SJZ 1950.865 ff, Stig Juul, Grundrids af den romerske Formueret p. 83 f.

³) Se Stig Jørgensen, NFT 1958.111 f.

⁴) Personskade p. 22 ff.

Det ville føre for vidt her at komme ind på de mange problemer, der rejser sig i denne forbindelse. Sikkert er det dog, at nyere erstatningsret ikke begrænser erstatningen til omsætnings/genanskaffelsesværdien, men også i et vist omfang indrømmer adgang til erstatning for »*afsavn*«. At det imidlertid ikke alene er bevismæssige vanskeligheder, der er afgørende for afgrænsningen af de tilfælde, hvor sådan erstatning kan kræves, men at – set ud fra et teoretisk synspunkt – også vilkårlige ideologiske hensyn spiller ind, viser sig f. eks. ved uformningen af afsavnerstatningen ved skade på motorkøretøjer. – Det er her fast praksis, at der gives ejeren af et beskadiget automobil en – standardiseret – erstatning for afsavn, såfremt motorkøretøjet benyttedes i *erhvervsmæssigt* øjemed⁵). Derimod gives der i praksis ingen som helst erstatning, såfremt køretøjet udelukkende anvendes til fornøjelse, uanset om ejeren har afholdt udgifter til leje af køretøj, og selvom han jo må afholde de faste udgifter på køretøjet uden at opnå den modsvarende behovstilfredsstillelse ved at have køretøjet til disposition. Derimod vil han dog få udgifterne ved reparationen erstattet. Ligeledes vil han i tilfælde af totalskade få erstattet den fulde omsætningsværdi, og vil altså straks kunne anskaffe sig et nyt køretøj uden afsavn.

Det er ikke muligt at klare vanskeligheden ved en henvisning til dogmet om erstatning kun for økonomisk skade, som jo i sig selv også er en ideologisk begrænsning af erstatningsretten. I hvert fald ikke, såfremt man anvender det almindeligt accepterede kriterium herfor: om der findes en fast vurderingsmålestok. På dette felt eksisterer der netop en fast målestok, nemlig prisen for leje af et tilsvarende køretøj med fradrag for besparelser. Denne målestok accepteres også i hovedsagen f. s. v. angår erhvervsmæssigt anvendte køretøjer, men altså ikke for ikke-erhvervskøretøjer. Det er altså ikke alene målestokkens større eller mindre praktibilitet, der er afgørende for sondringen, – og hvornår kan der ikke konstrueres en sådan nogenlunde fast målestok ved at sammenholde med udgiften til en »erstatningsydelse«. – Både arten af de behov, der ønskes kompenseret, og måden hvorpå de ønskes kompenceret, underkastes en »rimelighedsvurdering«, hvilket blot er en omskrivning for, at man af forskellige ideologiske og praktiske grunde varierende fra gruppe til gruppe foretager en regulering af de praktiske tilfælde, antageligt med hovedvægten lagt på en praktisk og traditionelt bestemt, forsigtigt restriktiv holdning overfor nye skadetyper.

⁵) Jfr. v Eyben, Fuldmægtigen 1949.140, Funch Jensen, Fuldmægtigen 1958.1 ff. og U 1958.934(V).

C. Personskade.

Er der derimod tale om personskade, træder den såkaldte »direkte« skade – substansskaden – i baggrunden. Den tilskadekomne, der selv er retssubjekt, kan ikke samtidig være objekt for omsætning og har derfor ingen omsætningsværdi. Skaden kan ikke repareres *in substantia*; denne omstændighed ved personskade er især fremtrædende ved den tilskadekomnes død. Herfra bevæger man sig over invaliditetstilfældene, som delvis overvindes, til de lettere personskader uden blivende invaliditet, skader som nærmest ligner de reparable tingsskader. I sidstnævnte tilfælde er det dog ejendommeligt, at man får erstattet det fulde indtægtstab, uden at man spørger om, til hvilke formål skadelidende anvender sin indtægt, på samme måde som man ved afsavn af et indtægtsgivende objekt kan kræve den tabte indtægt erstattet⁶⁾ uden hensyn til indtægtens anvendelse. Medens man altså ikke altid kan kræve erstattet den umiddelbare behovstilfredsstillelse, kan man derimod altid få erstattet den indirekte, som kan købes for den tabte indtægt. Undtagelsesfri er denne grundsætning dog ikke. Der vil f. eks. utvivlsomt blive givet erstatning for udgiften til hotelophold i tilfælde af beskadigelse af hus eller lejlighed. – Ved afgørelsen af, om der skal gives afsavnerstatning, er det antagelig afgørende, om det utilfredsstillede behov anses for at være mere eller mindre luksuspræget⁷⁾.

Ved tingsskade vil der ikke være noget til invaliditet og forsørgertab svarende. Ved totalskade ansættes erstatningen ikke til den kapitaliserede tabte indtægt, men til omsætningsværdien, selvom tingen endog ikke var indtægtgivende, men umiddelbart behovstilfredsstillende. Ved blivende skavanker kan der blive tale om erstatning for nedsat omsætningsværdi, men intet mere; skadelidende ikke alene *kan*, men han *skal* begrænse sit tab eller finde sig i at erstatningen begrænses til udgiften ved genanskaffelse af et tilsvarende objekt. Her er tabsbegrebet altså også begrænset på en moraliserende måde, hvilket kan være tyngende for skadelidende, idet omsætningsværdien ofte ikke står i rimeligt forhold til brugsværdien⁸⁾. Når genanskaffelse imidlertid ikke er mulig som ved personskade med død eller invaliditet til følge, kan man ikke sætte nogen grænse for erstatningen med henvisning hertil. Det der *kan* erstattes bliver kun den tabte indtægt og eventuelle tabte muligheder for umiddelbar behovstilfredsstillelse. Kan invaliditeten derimod delvis overvindes ved anvendelse af protese eller ved opøvelse af en reservekapacitet, vil skadelidende

⁶⁾ Jfr. ovenfor om afsavn. Derimod er Erstatning for lidelser, ulempe, lyde, vansir og forstyrrelse et eksempel på godtgørelse for den umiddelbare behovstilfredsstillelse, som berøves skadelidte, jfr. ovf. p. 30.

⁷⁾ Jfr. om udgifter i almindelighed ved personskade, *Personskade* p. 140 ff.

⁸⁾ Vel antages det, at FAL §§ 37–38 må anvendes analogisk i erstatningsretten såfremt denne beregningsmetode er mest fordelagtig for skadelidte; påbudet om fradrag for almindelig brug virker dog ofte tyngende for skadelidte.

dende derimod – ligesom ved tingsskade – »have pligt til« at udnytte denne mulighed for »genanskaffelse«.

At en skadeforvoldelse giver anledning til en sanktion, der netop går ud på genoprettelse af en lidt skade, således at *skaden* og ikke som i primitiv ret *krænkelsen* er målestok for sanktionens størrelse, er betinget af en ideologi, som antagelig har sin forudsætning i individualismen og derfor har fået sin endelige udformning og begrundelse i naturretten, som var og måtte være en borgerlig og kapitalistisk ideologi. – Alle forsøg på at begrunde sætningen uden denne ideologiske baggrund vil være forfejlede⁹⁾. Selv om vi forudsætter, at skade bør modvirkes, ligger heri ikke, at sanktionen skal indrettes på de økonomiske følger af skaden, og ej heller at sanktionen skal udmåles efter skadens størrelse. Den præventive effekt er i det store og hele uafhængig af dens mulige størrelse. Det er ej heller givet at handlinger, der muligt kan medføre økonomisk omfattende skader snarere bør undgås end handlinger, der kan medføre skade på andre og måske økonomisk set mindre værdier. Et præventivt sigte vil lige så vel kunne tilgodeses med straf, bøde, delvis erstatning, eller hvad man nu ville kalde det¹⁰⁾.

Det fremgår da også af nyere erstatningsretlig litteratur, at erstatningsreglens sidste *pièce de resistance* bliver en henvisning til den private ejendomsret og frygten for, at en udhuling af den fulde erstatningspligt, kan medføre alvorlig fare for vor privatkapitalistiske og individualistiske samfundsskikkens beståen¹¹⁾. En sådan argumentation er for så vidt anerkendelsesværdig ærlig, men kan naturligvis kun have gyldighed, såfremt man kan tilslutte sig ønsket om at fastholde den traditionelt individualistisk/kapitalistiske samfundsform for enhver pris. – En anden sag er, at betragtningen utvivlsomt er overdrevet. Der er vel ingen grund til at tro, at forfatningen går til grunde, fordi der i et vist omfang ikke gives fuld erstatning. Derimod er det uden videre klart, at en sådan udvikling i sig selv er udtryk for en ændring i samfundsforholdene, en udvikling, der har stået på i en længere årrække, om som har sat sine spor på mange andre retsområder, en fremadskridende samfundsmæssig regulering af fordelingen af fordel og tab. Denne udvikling kan man så alt efter temperament, opdragelse og placering i samfundet beklage eller tilslutte sig. Valget heraf kan imidlertid aldrig blive videnskabeligt bestemt, og argumentationen mod anderledes tænkende kan aldrig blive videnskabelig argumentation. Det er da også påfaldende, at den stilling, deltagerne i debatten har taget, tilsyneladende er dikteret af deres almindelige politiske samfundssyn.

Det, der er mig magtpåliggende, er ikke så meget at argumentere for den

⁹⁾ Stig Jørgensen, *Juristen* 1959.133 ff.

¹⁰⁾ ovf. p. 13 ff, v Eyben, *festskrift till Henry Ussing* p. 126 ff.

¹¹⁾ Fleming James, *New York University Law Review* 1952.542, Kristen Andersen, *Erstatningsrett* p. 394 ff.

ene eller den anden opfattelse som at gøre det klart, *at* den traditionelle lære hviler på en bestemt ideologi, og *at* den naturligvis ikke kan have gyldighed som princip, såfremt man ikke kan anerkende det ideologiske udgangspunkt fuldtud. I hvert fald kan sådanne hensyn ikke stille sig i vejen for en udvikling, som trænger sig på, og som utvivlsomt allerede på visse områder af erstatningsretten forlængst er slået igennem.

VI. HISTORIK

A. Fra bøde til erstatning.

Det historiske udgangspunkt for den retlige og tidligere udenretlige reaktion var – i hvert fald i ældre germansk ret – den tilføjede krænkelse. Denne vil selvsagt ikke nødvendigvis være proportional med den lidte skade, selvom der vel nok i et vist omfang fandtes en sammenhæng mellem det angrebne godes værdi og den med angrebet forbundne krænkelse. Tallionsprincippet: øje for øje og tand for tand, som jo er udtryk for det primitive retfærdighedsprincip, er måske også nærmest en første standardiseret omformning af den oprindelige tanke. En praktisk formodningsregel om, at en substansskade af samme art og omfang som den pådragne, vil udligne den skete krænkelse og det dermed følgende tab af ære. – Bødetaksterne må ses som en videreudvikling af den oprindelige tanke, iblandet forskellige religiøse og økonomiske elementer, som unddrager sig en nærmere analyse, i første række fordi bødesystemerne har deres rod i forhistorisk tid og allerede havde gennemgået en lang udvikling inden fremkomsten af de første skriftlige kilder. I de nordiske landskabslove er de forskellige historiske lag aflejret side om side, uden at det endnu har været muligt at opløse dem i deres bestanddele. Nogle har villet føre systemet tilbage til en enkelt fællesgermansk grundbød af magisk karakter, hvoraf hele systemet skulle være afledet; medens andre har villet hævde at forskellige systemer er opstået side om side og delvis uafhængig af hinanden på baggrund af de forskellige samfunds forskelligartede økonomiske og sociale forhold¹). At der har fundet en gensidig vekselvirkning og en fortsat udvikling sted, svarende til ændringerne i de økonomiske, sociale og religiøse forhold – og det både i tid og som følge af det fra sted til sted vekslende styrkeforhold mellem de forskellige samfundsgrupper indbyrdes og i forhold til kirken, – må vist anses for givet. På grund af de forskellige historiske aflejringer og den århundredlange tradition med forholdsvis konstante bødetakster uden hensyn til den især i den senere middelalder fremadskridende møntforringelse, kan gøre det vanskeligt at udtale sig om bødernes størrelse og sammenhæng med økonomiske realiteter. Det er vist utvivlsomt, at

¹) Se om bøder, Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder p. 519–537 med de der nævnte litteraturhenvisninger samt Popp-Madsen, Bod p. 110 ff.

bødetaksternes stivnen uden hensyn til den fremadskridende pengeforringelse medførte svigtende sans for det historiske udgangspunkt; men samtidig tjente udviklingen til at uddybe systemets mangler, således at det efterhånden blev ganske utjenligt til at fungere som reaktionssystem under samfundsforhold, hvor penge, værdi og individualitet efterhånden fortrængte naturalier, ære og kollektivitet som de bærende ideer. Det, der skete, var borgernes og handelsmandens fremtrængen på bondens bekostning. – En af bødesystemets andre mangler var, at kun bestemte skader (krænkelser) var belagt med bøde især angreb på legemet og visse typer af tingskade; men nogen generel regel om bod for integritetskrænkelser var der langt fra tale. – Efterhånden måtte bødesystemet blive et let offer for romerrettens og naturretens mere smidige og generelle regelsystemer. Denne udvikling kom naturligvis ikke pludselig, men som resultat af en fremadskridende proces. Jævnslidende med bøderne fandtes længe et stigende antal tilfælde af livs- og legemsstraffe, som forløber for den endelige adskillelse mellem en på offentligretlige hensyn baseret straf-feret knyttet til den efterhånden stærkere og stærkere centralmagt og en på privatretlige hensyn baseret erstatningsret. Allerede i de ældre lovbøger fandtes ved siden af bødereglene et tilsyneladende vilkårligt udsnit af regler om genoprettelse af visse typer af skade ofte i tilslutning til bøderne. Af samme grunde som før nævnt kan det være vanskeligt at udtale sig med bestemthed om den historiske tidsfæstelse af disse regler; nogle af dem er måske ældgamle og rester af gamle retstanker, hvorimod andre som f. eks. reglerne om godtgørelse for lægeudgifter for legemsskade ved siden af sår bøderne er af nyere oprindelse. I hvert fald gik udviklingen i denne retning, og de fleste steder accepteredes efterhånden naturretens almindelige erstatningslære på bødesystemernes bekostning, og nogen ren tilfældighed er det næppe, at kullinationen herpå faldt sammen med handelens og borgerskabets dominerende stilling i oplysningstiden. Og hvad var vel naturligere, end at disse samfundsgrupper *dels* fandt det »naturligt«, at ejendomsretten burde beskyttes fuldtud – at den ligefrem var hellig og ukrænkelig, – *dels* at indgreb heri burde genoprettes fuldtud med et tilsvarende pengebeløb; hele naturretten var jo også gennemsyret af vederlags-, ligevægts- og harmoniideologien. – Rent sproghistorisk er det også interessant at notere, at ordet »erstatning« første gang findes i det danske sprog hos Holberg, der jo er kendt for at være naturretens første fortaler i Danmark²).

²) Ordbog over det danske sprog, ad. *erstatte*, hvor det hævdes, at ordet første gang anvendes i Holbergs, *Naturretten* (1716).

B. Fra lyde til ikrtrl. § 15.

A. Lyde.

Som tidligere nævnt er sondringen mellem såkaldt økonomisk og ideel skade af nyere dato. Vanskelighederne ved at sammenligne nugældende med ældre lovregler består ofte deri, at de anvendte udtryk og begreber har forskellig betydning. Ved læsningen af de ældre lovbestemmelser f. eks. J. L. 3.29–33, D. L. 6.7.4–10, 6.10.2 og 6.11.4, kan man få indtrykket af, at man også dengang kendte og praktiserede en sondring mellem økonomisk og ikke-økonomisk skade på person. I disse bestemmelser er der bl. a. tale om *lyde*, med andre ord tilsyneladende samme type skade, som omhandles i Ikrtrl. § 15 og i Særlovgivningen i forbindelse med andre typer af ikke-økonomisk skade. – Når man i disse ældre lovbestemmelser benytter udtrykket *lyde*, betyder det imidlertid noget andet end i de nyere love. Man kendte ingen principiel sondring mellem økonomisk og ikke-økonomisk skade. Udtrykket *lyde* var dengang nærmest synonym med ordet *skade*³⁾; – »Lyden og Skaden« som det hedder i D. L. 6.7.10. Betydningsindholdet går i retning af den blivende skade især på person⁴⁾. Af *Ostersøn Weyle* benyttes udtrykket nærmest synonymt med *Lest* (*Læst*), *vanførsel* og *skade*⁵⁾. Ved en sammenligning mellem den sproghistoriske udvikling af ordene *lyde* og *skade*, får man dog indtrykket af, at der i hvert fald tidligere har været en nuance i betydningen beslægtet med den nugældende forskel. *Lyde* skulle have forbindelse med (legems)fejl, der vækker ubehag, mishag eller som er vansirende, vanærende, beskæmmende o. l., medens *skade* snarere havde tilknytning til det tab, der lides især ved nogens død⁶⁾. Nu er det måske nok tvivlsomt om denne betydningsforskel svarer til en forskel i datidens forestillinger, eller om den skyldes ordbogsforfatternes moderne forestillinger. Det er jo i det hele taget den største vanskelighed ved retshistoriske undersøgelser, at man ikke samtidig behersker den sproglige, historiske og juridiske videnskab. Meget tyder imidlertid på, at man har benyttet *lyde* som betegnelse bl. a. for den vedvarende legemsskade, og at den i skadetilføjelsen liggende krænkelse for den skadede har haft betydning for den retlige bedømmelse heraf. At der ved bodens fastsættelse toges hensyn både til krænkelsen og det lidte tab fremgår vist af D. L. 6.7.4 sammenholdt med 6.7.6 og 7 jfr. J. L. 3.29⁷⁾. Foruden

³⁾ Se *Otto Kalkar*, ordbog over det ældre danske sprog, og *Ordbogen over det danske sprog* under *lyde* og *læst*; se også Peter Skautrup, *Den jyske Lov* (1941) under *lytha* og *læst*.

⁴⁾ Jfr. J. L. 3.29 og 33, D. L. 6.7.4, 7 og 13 samt 6.11.4; se også frd. 26/10 1742 og 20/11 1750 »den der har lydet andens Creature, skal betale Creaturets fulde Værdi«.

⁵⁾ *Glossarium-Juridicum* p. 512 og 539.

⁶⁾ Jfr. *Johan Fritzner*, ordbog over det gamle norske sprog (Oslo 1954) under *lyti*, *lyta* og *skadi*; se også Skautrup 1. c.

⁷⁾ Se også *Popp-Madsen* p. 152 f, 137 og 145 og *Assarson*, om Skadestånd enligt Sveriges Allmänna lag (1867) p. 67 f. – Ivar Strahl i *Minneskrift ägnad 1734 Års*

sårbøderne i D. L. 6.7, kunne den forurettede kræve særlig lydesbod 6.7.7 – og desuden få en billig penge for lyden og skaden 6.7.10.

Når D. L. 6.7.10 og tidligere J. L. 3.32 indeholdt bestemmelse om, at skadevolderen desforuden skulle betale »Badskerløn« og skadelidtes »Kost imidlertid«⁸⁾, kunne man udtrykke stillingen således, at det *aktuelle økonomiske tab* – helbredelsesudgifter og tabt arbejdsfortjeneste – skulle godtgøres fuldtud, medens det *fremtidige tab* – invaliditeten – kompenseredes sammen med den fremtidige »ideelle skade« – lyde og vansir – gennem lydesboden og godtgørelsen for »Lyden og Skaden«. Tilsyneladende er der ingen plads for den *aktuelle »ideelle skade«* – lidelse og ulempe. Udtryk for denne dukker først op i lovgivningen og teorien i slutningen af det 18. århundrede. Naturligvis er det urealistisk at anvende en analyse af skadebegrebet, som er udformet i en senere tid under ændrede samfundsforhold, på datidens regler. Det er dog forsvarligt at fremhæve, at »erstatningsideologien« har haft så megen vækst, at man allerede i J. L. har udskilt visse typer af skade, f. eks. kost og lægeløn i 3.32 og i D. L. endvidere »en billig penge for lyden og skaden«, som kan kræves erstattet ved siden af bøderne, men at man først langt senere under indflydelse af naturretten og ændrede samfundsforhold nåede frem til en almindelig erstatningsregel og til sondringen mellem økonomisk og ideel skade. Med fare for at blive misforstået, kan man dog sige, at hvad vi kalder ikke-økonomisk skade, dels kompenseredes gennem bødeandelen til den krænkede – torten – dels gennem »lydesbod« og »lydepenge« (lyde og vansir).

2. Svie og smerte.

Det fremgår imidlertid af den ældre litteratur, at man i praksis efterhånden kom ind på at give skadelidte en særskilt godtgørelse for »svie og smerte«, enten som en del af godtgørelsen for lyde, ja selv om der overhovedet ikke blev tale om nogen lyde. I dansk ret findes den første antydning heraf i 1746 hos *Clitau*⁹⁾. I førsteudgaven af *Hesselbjergs Juridiske Collegium* fra 1753 nævnes svie og smerte ikke, men i 2. udgaven fra 1763 p. 322 i note b) ved *J. Bing Dons* siges om 6.7.10 »hvor under og bør regnes Betaling for Svie og Smerte, som nogle føre derhen, *thi Lovens Øie mærke er uden Tvil, at den beskadigede skal nyde fuldkommen erstatning* for den ham tilføiede Skade, hvilket ikke sker, naar han ei fik en billig Penge for den under Curen udstandne Smerte«. I lovgivningen forekommer begrebet først i søkrigsartiklerne fra 1752 i § 546 og i landkrigsartiklerne 1756 § 596 jfr. generali-

Lag p. 884 og Winroth, Strödda Uppsatser IV, om Skadestånd, (1907) p. 9 og 28; Deutler l. c. § 5 III.

⁸⁾ Jfr. Reces 31/12 1558 § 9 om uretfærdige domme, frd. 30/6 1589 og Reces 31/3 1615 § 45 om dommeres og modparters pligt til at betale sagsomkostninger (kost og tering).

⁹⁾ Overensstemmelse og Forskiæl imellem den Romerske og Danske Ræt p. 336.

tets- og commissariatskollegiets skrivelse af 15/4 1786 og senere i plakat om hunde af 1815 § 3. Om den praksis, som Dons omtaler, har dannet sig på grundlag af krigsartikelsbrevene, eller om disse har optaget begrebet fra en almindelig praksis, er vanskeligt at sige bestemt. Det ville måske være nærliggende at se en forbindelse gennem militærlovgivningen og især sømilitærordningen, som vel nok mere end nogen anden del af lovgivningen var udenlandsk især tysk påvirket. Man har nemlig ment, at begrebet under alle omstændigheder må føres tilbage til den tyske kriminallov, *Carolina*, fra 1532 hvis bestemmelse om *Schmerzengeld* i art. XX–XXI til ulovligt torturerede vistnok har sine rødder i de gamle privatbøder i Sachsenspiegel¹⁰). Oprindeligt har man vistnok taget hensyn til svie og smerte ved bødernes fastsættelse, men i slutningen af det 17. århundrede opstillede man støttet på den naturretlige lære om fuld erstatningspligt den regel, at svie og smerte kunne forlanges erstattet særskilt ved siden af den øvrige skade¹¹). Mere sandsynligt er det måske nok, at svie og smerte har vundet indpas i de nordiske landes praksis gennem den i det 18. århundrede sejrrikt fremtrængende naturret. – Clitius, der var een af de første naturretsskribenter i Danmark, fremsætter i 1746 som nævnt en lidt uklar udtalelse om godtgørelse for legemsskade, der ifølge dansk ret i modsætning til romersk ret fastsættes i forhold til »skrammer og lyde«, idet han fortsætter: »Ja in praxi pleyer man at condemneres til en viss Penge, som skal betales den anden for hans Smerte, men efter Dansk Ræt for Lyde og Skade«¹²). Udtalelsen kan forstås således, at det allerede var praksis her i landet at fastsætte et beløb for svie og smerte, men også således, at det andre steder var praksis, men at denne ikke gjaldt i dansk ret¹³). Derimod er der en karakteristisk overensstemmelse mellem *Dons'* note til *Hesselbjerg* og den tidligere tyske naturret, en tankegang som går videre hos *Brorson* og *Ørsted*¹⁴). Denne teori stemmer også med udviklingen i svensk ret hvor svie og smerte optræder i praksis i begyndelsen af det 18. århundrede, medens der i forslaget til Dråp- og Såramalabalken fra 1696 i cap. 22 fandtes en bestemmelse om erstatning for næringstab, lægeløn og »Sweda och wärk«, en bestemmelse der i udvidet skikkelse går igen i 1734-årslagen, M. B. 39:3, 4 og senere straffelove¹⁵).

¹⁰) *Deutler*, *Schmerzengeld* (Diss. Kiel 1956) § 5 II, *Winroth* l. c. p. 28, *J. Forsman*, Bidrag til Läran om Skadestånd i Brottmål (1893), *H. Scheel*, TfR 1893.436 ff. R. Hemmer i Minneskrift ägnad 1754 års lag II (1934) p. 768.

¹¹) *Deutler*, l. c. § 5 III, *Scheel* l. c.

¹²) l. c. se også *J. L. Lybecher*, forsøg til en dansk juridisk afhandling angående de såkaldte ørefigen, næve-hug, pust eller mundslag fornemmelig efter den danske rets principia (1769) p. 9.

¹³) Se *Popp-Madsen* p. 172 note 146.

¹⁴) *Brorson*, forsøg til den siette bogs fortolkning (1791) p. 213, *Ørsted*, håndbog V p. 50. Se AfR I p. 189, der antager at 6-7-10 tillige omfatter svie og smerte.

¹⁵) *Forsman* l. c., *Förarbetena till Sveriges Rijkets Lag 1686–1736*, Bind V (1903), se også *P. Abrahamsons* kommentar til Sveriges Rijkets Lands-Lag (1726) p. 783, hvor der henvises til en kongelig resolution fra 1709.

I norsk ret foregik udviklingen oprindeligt parallelt med den danske. *Schweigård* oplyser, at man støttet på søkrigsartikelsbrevene fandt en almindelig hjemmel for tilkendelse af godtgørelse for lidelse. Derimod fortolkede *Schweigård* med tvivlsom føje kap. 26.4 i criminloven af 1842 således, at den ikke hjemlede godtgørelse for lidelse eller anden ikke-økonomisk skade, hvilket vist er en stor del af forklaringen på de nugældende snævre norske regler¹⁶).

3. Ørsteds fortolkning af 6.7.10.

I frd. af 4. oktober 1833 § 28 fortsætter udviklingen med yderligere specification. Nu sonderer man bevidst – i forbindelse med bødesystemets endelige afløsning med særskilte straffe- og erstatningsregler – mellem på den ene side erstatning for økonomisk skade (helbredelsesudgifter og næringstab i nutid og fremtid) og på den anden side en godtgørelse for lidelser, lyde og vansir. Ligesom efter D. L. 6.7.10 »lyden og skaden« skulle ifølge frd. § 28 »godtgørelsen« fastsættes »efter omstændighederne og begges (skadevolders og skadelidtes) stilling og kår«. Her er adskillelsen mellem lyden og skaden fuldendt. »Skaden« skal efter nyere erstatningsretlig lære »erstattes« fuldtud, hvorimod der for »lyden« c: lidelse lyde og vansir, ydes en »godtgørelse«, betinget af 1. at der forelå en »skade«, 2. at skadelidte var uden brøde og 3. at omstændighederne og begge parterers stilling og kår ikke talte derimod. Det fremgår af Ørsteds fortolkning af reglen¹⁷), at man i høj grad var bundet af forestillingen om økonomisk skade, som »retfærdigheden byder« skal erstattes fuldtud og på den anden side om ikke-økonomisk skade, ved hvis udmåling det var ligeså selvfølgeligt, at skadelidtes vilkår måtte tages i betragtning, både fordi skadelidtes køn, opdragelse, stilling og hele tilstand måtte have indflydelse på hvilke lidelser smerten og lyden giver anledning til, og fordi pengenes relative værdi er forskellig for de forskellige skadelidte. Derimod var det vanskeligere for Ørsted at begrunde hensynet til skadevolderens

¹⁶) *A. Schweigård*, Commentar over den norske Criminallov (1844) p. 47 f, se også *Scheel*, l. c. p. 441 ff, *Dahl*, legemsskade p. 12 f., *Popp-Madsen* p. 234, *Arntzen* p. 4, *Øvergård* p. 277 ff. Måske må forklaringen på den karakteristiske forskel i norsk på den ene side og dansk-svensk indstilling på den anden side til ikke-økonomisk skade søges endnu længere tilbage. Såvel i de ældste svenske (Västgötalagen, Särmålsbalken § 4) og danske landskabslove (skånske lov § 94 ff, Jydske Lov 3. 29 og 33) findes bestemmelser om særlige bøder for lyde efter gode mænds vurdering, medens noget tilsvarende ikke ses at have været tilfældet i de ældre norske landskabslove; i hvert fald synes lyde ikke at spille nogen rolle i Chr. 4.s norske lov fra 1604, som jo stort set kun var en samling af de endnu gældende dele af de gamle landskabslove. Med Chr. 5.s norske lov indføres dansk ret – herunder også reglerne om lyde – i norsk ret, men synes ikke rigtigt at have vundet indpas i retsbevidstheden, inden man allerede i 1842 uden nødvendighed fortolkede straffeloven som ikke hjemlende erstatning for ikke-økonomisk skade; se dog hertil *Popp-Madsen* p. 215 ff.

¹⁷) Håndbog V p. 64 f, NJA 22 p. 129.

forhold; han ser heri et slægtskab med offentlig straf, men anser det dog i det hele for rigtigt, at man tager hensyn til billigheden ved fastsættelsen af en godtgørelse, som alligevel ikke lader sig nøjagtigen bestemme, og som i sig selv er ganske vilkårlig. Allerede her hos Ørsted møder man alle de elementer i omtalen af den ikke-økonomiske erstatning, som går igen i den senere behandling af emnet: 1. Det *diskretionære* element som følge af manglen på et fast vurderingsgrundlag, 2. den *individualiserende* udmåling sammenhængende med forestillinger om straf og præventive hensyn, 3. de heraf afledede *opreisningssynspunkt* (Genugtuung), og 4. »*Trøstepengesynspunktet*« (plaster-på-såret) som surrogat for den reparative funktion, der ikke fungerer tilfredsstillende på grund af 1. – For Ørsted er det utvivlsomt bevisvanskelighederne, der står i forgrunden. Om dette skyldes den af frd. 1833 fra D. L. 6.7.10 afledede henvisning til parternes stilling og kår, eller om henvisningen hertil benyttes som argument for en sådan diskretionær vurderingsønskelighed, er ikke klart. For den tidlige naturretlige teoris vedkommende var det jo tværtimod henvisningen til den almindelige grundsætning om »fuld erstatning«, der førte til anerkendelsen af, at lidelser, lyde og andre sjælelige skader skulle erstattes. Som ovenfor omtalt tog skønsreglen i 6.7.10 og 6.10.2 heller ikke i første række sigte på sondringen mellem økonomisk og ikke-økonomisk skade, men snarere på almindelig formueskade i modsætning til andre regler i D. L. om genoprettelse af konkret skade¹⁸⁾ f. eks. reglen i samme bestemmelser om erstatning for lægeløn og udgifter til kost m. v. Det var ikke mærkeligt, at Ørsted kunne indlægge sin samtids tankegang i en ældre bestemmelse så meget mere som frd. 1833 antagelig havde gjort det samme. Spørgsmålet er iøvrigt om Ørsted i det hele taget anvendte terminologien så konsekvent, som vi i vore dage gør det, og om der iøvrigt var anledning til at sondre mellem økonomisk og ikke-økonomisk legemsskade. Så sent som ved århundredets slutning taler man om erstatning for ubestemmeligt formuetab m. v. i forbindelse bl. a. med næringstab¹⁹⁾. Også i den allernyeste tid har man snarere villet sondre mellem positive udgifter og tabt arbejdsfortjeneste på den ene side og invaliditet, lidelse, ulempe, lyde, vansir og forstyrrelse på den anden²⁰⁾.

Henset til dens plads i kapitlet og dens karakter af en almindelig regel og til, at der ikke i de ældre love findes nogen egentlig tilsvarende kilde²¹⁾, må 6.7.10 nærmest opfattes som et udtryk både for mere moderne form og retstanke. Reglen indfører noget nyt, nemlig egentlig erstatning²²⁾ og ikke

¹⁸⁾ 6.10.5 og 6, 6.14.1 ff m. v.

¹⁹⁾ Niels Lassen, TfR 1892.115 ff.

²⁰⁾ Thøger Nielsen, Juristen 1958.129 ff.

²¹⁾ J. L. 3.32, der sædvanligvis anføres som kilde, har almindelig kasuistisk karakter.

²²⁾ Jfr. Juridisk Månedstidende I (1802) p. 21, der dømmer til straf efter 6-7-8 og tilkender erstatning i henhold til 6-7-10.

takstmæssig bøde for almindeligt formuetab, hvor en vanskelig vurdering er påkrævet. Derfor, og fordi reglen henvender sig til ujuridiske »uvillige mænd«, er det ikke mærkeligt, at D. L. lader vurderingen afhænge af et mere eller mindre diffust skøn. Det er jo en teknik, som kendes på et beslægtet felt fra nyere tid, at nye retsdannelser kun med betænkelighed og forbehold vinder indpas i lovgivningen²³). Forstået på denne måde er 6.7.10 forholdsvis enkel. Det har imidlertid været Ørstedes og den heraf afledede opfattelse som senere har præget debatten.

4. Vansir.

Når frd. 1833 tillige nævner *vansir* er dette som nævnt ikke noget nyt, men blot en præcisering af en side af D. L.'s lydesbegreb, f. eks. viser 6.7.6 og 7 om forholdet bod for skader, der virker vansirende, at dette moment har haft betydning, da disse bestemmelser næsten ordret er vandret over fra J. L. 3.29, der igen har bestemmelserne fra S. L. § 95. Selve ordet *vansir* er trængt ind i det danske sprog sydfra omkring 1757 som betegnelse for en legemsbeskadigelse, der virker skæmmende²⁴). Det interessante er her, at man nu har spaltet de varige følger af en legemsskade op i tre dele, på den ene side arbejds- eller indtægtstab og på den anden side visse ideelle følger: lyde og *vansir*, hvoraf det er vanskeligt at fastlægge en fast grænse mellem de to sidstnævnte. Historisk er det måske begrundet at anse *vansir* som knyttet til varige og skæmmende skader i ansigtet (og på hænderne) jfr. D. L. 6.7.6 (sår som man ej kan skjule med klæder eller hår såsom sår i ansigtet og på hænderne) og 6.7.7 (skæv mund, eller beskadigelse af øjne eller næse),

²³) Se om forsørgererstatning, Personskade p. 29, og om genindførelsen af erstatning for ikke-økonomisk skade i den norske Ikrtrl. i 1902 jfr. motiverne hertil (1896) p. 55; i den norske lovgivning har man i det hele taget bevaret den skønsmæssige erstatningsfastsættelse for legemsskade og forsørgertab i almindelighed, selvom dette ikke spiller nogen større rolle i dag, hvor vurderingsprincipperne er blevet fastere. — Det må også erindres, at 6.7.10 bogstaveligt kun angår forsætlige legemskrænkelser, ligesom forsørgererstatning oprindeligt kun hjemledes for strafbare handlinger, medens 6.11.2 kun hjemler badskerløn og kost for almindelig våde i modsætning til den kvalificerede våde i 6.11.4, hvor der også hjemles halve sår- og lydesbøder, men ingen almindelig regel om lyden og skaden som i 6.7.10. Senere fortolkede nogle imidlertid en sådan almindelig erstatningsregel ind i 6.11.2, således at der ikke for så vidt angår erstatningens beregning var nogen forskel på forsætlig og uagtsom legemsbeskadigelse, jfr. C. Brorson, forsøg til den siette bogs fortolkning (1791) ad 6.11.2 p. 277; Ørsted, håndbog V p. 9 ff 35 og 49 ff, NJA p. 129 er ikke ganske konsekvent, men synes ligesom Brorson tilbøjelig til at indfortolke den almindelige regel i 6.7.10 også i 6.11.2.— Man må herved erindre sig, at såvel Brorson som Ørsted fortolkede D. L. som del af den gældende ret, hvorved det kan være nødvendigt at underkaste lovreglen en formålsfortolkning under hensyn til det praktiske aktuelle livs behov, hvorimod en sådan fremgangsmåde er uacceptabel, når man anskuer lovreglen ud fra en retshistorisk synsvinkel, hvor man tilsigter en beskrivelse af datidens samfundsforhold.

²⁴) Se Ordbog over det danske sprog, ad *vansir*.

medens lyde som det almindelige begreb vedrører alle andre vedvarende skader, som virker skæmmende udadtil eller ubehageligt indadtil.

5. Ulempe.

For de sidstnævnte elementers vedkommende specificeres de videre ud i strfl. 1866 § 301, idet der her til lidelse, lyde og vansir føjes *ulempe*, uden at denne tilføjelse forklares eller begrundes nærmere i motiverne, hvor man blot erklærer sig for tilfreds med reglen i frd. 1833 § 28²⁵). Det er vanskeligt at præcisere indholdet i denne skadetype nærmere. Popp-Madsen mente ikke, der her er tale om »ideel skade«, men om ubestemt økonomisk skade beslægtet med den »ødelæggelse eller forstyrrelse af stilling og forhold«, som i § 303 hjemles for æres- og kønsfrihedskrænkelser²⁶). Man genkender Popp-Madsens pen i motiverne til luftbefordringsloven fra 1937²⁷), når der her tales om tab af »mere ubestemte goder i den ydre verden« i modsætning til »rent sjælelige lidelser (lidelse, lyde, vansir og tort). Også Ussing²⁸) synes at ville sidestille ulempe med ødelæggelse eller forstyrrelse af stilling og forhold, men antager dog støttet på den klare sondring både i strfl. 66 og i iktrfl. mellem *erstatning* for økonomisk skade og *godtgørelse* for ulempe m. v. at sidstnævnte type må omfatte mere end økonomisk skade. På den anden side antager Ussing, at sjælelige lidelser o.l. ikke omfattes heraf, men derimod »skade, der rammer personen i hans forhold til omverdenen« f. eks. tab af gode forhold, der ikke har økonomisk betydning bl. a. at nogen tvinges over i et andet men ligeså indbringende erhverv. – Nu er der her tale om meget

²⁵) R. T. 1864/65 A sp. 477 og 937 ff.

²⁶) Bod p. 183 m. note 192 a.

²⁷) R. T. 1936/37 A sp. 5459. Motiverne til strfl. 66 l. c. kan muligvis også antages at støtte denne opfattelse, idet det her først udtales, at man ved strafbare handlinger kan gå videre i retning af at pålægge erstatningspligt for »indirekte« skade og »oprejsning« for lidelse, lyde og vansir samt tillige for »en i den forurettedes hele timelige existens måske i højeste grad paa en forstyrrende og ødelæggende maade indgribende ærekrænkelser« og for kønsfrihedsforbrydelser, hvorved man »ikke blot krænker hende på det dybeste, men måske tillige ødelægger hendes hele fremtid i større eller mindre grad.« Dernæst udtales at man ligeså lidt som ved lidelse, lyde og vansir kan afvise kravet, fordi det ikke »egentlig eller fuldstændig« kan erstattes ved penge at begrebet kan »indeholde et moment, som falder ind under eller er beslægtet med begrebet om materiel skade i videre forstand«, at en pengeerstatning i visse måder kan betragtes som »en bod og oprejsning« og at man i hvert fald ikke som argument mod at yde en sådan »ufuldkommen« erstatning kan anføre, at sådan skade ikke tilfulde kan oprettes med penge. Dernæst udtales det, at man ved godtgørelsens fastsættelse væsentligt må se hen til »den indirekte ødelæggelse eller forstyrrelse af hendes timelige velfærd i den ydre verden...«; og »at der navnlig ikke just altid vil være bevirket nogen skade, hvorfor der med føie kan være tale om at yde en pengeerstatning.«

²⁸) Erstatningsret p. 206 og U 1939 B. 96 ff.

subtile sondringer, som vel kan tjene som illustration til det vanskelige i opdelingen af økonomisk og ikke-økonomisk skade, og nogen større praktisk betydning synes hverken »ulempe«²⁹⁾ eller »forstyrrelse« at have haft på legemskrænkelsernes område, hvorimod »forstyrrelse« har haft praktisk betydning på andre områder, hvor man tilsyneladende har betragtet denne type som et eksempel på ubestemt tab af indtægter eller andre sociale goder³⁰⁾. »Ulempe« kunne måske i tilslutning hertil stå som hjemmel for skadelidtes krav på erstatning for udokumenterede men dog sandsynliggjorte *udgifter* i nutid, fortid eller fremtid, som gøres nødvendige eller dog rimelige – f. eks. øgede udgifter til befordring, midlertidig hjælp, medikamenter, besøgende gæster til tidsfordriv og anden adspredelse, – kort sagt udgifter, som efter almindelig erfaring påløber, men som det vil være vanskeligt eller umuligt at dokumentere. Et rundt beløb af denne type vil holde skadelidte skadesløs for mange småudgifter, spare ham for mange ærgelser og afbøde andre psykiske ubehageligheder for ham. Rent faktisk skeles der formentlig også hertil ved fastsættelsen af erstatning for »svie og smerte«, idet der sjældent nedlægges selvstændig påstand om erstatning eller godtgørelse for »ulempe og forstyrrelse«. Af speciallovene mellem strfl. 66 og ikrtrl. har kun jernbaneerstatningsloven nogen henvisning til »ulempe« og ingen til »forstyrrelse«. De øvrige love henviser kun til lidelse, lyde og vansir³¹⁾.

6. Tort.

Heller ikke begrebet »tort«³²⁾ har haft nogen praktisk betydning for erstatningsretten i hvert fald ikke for legemsskades vedkommende, jfr. ndfr. Begrebet tort er ikke nærmere defineret i motiverne til ikrtrl. § 15³³⁾, men Popp-Madsen forstår herved en »følelse af krænkelse og nedværdigelse« en »sjælelig lidelse«³⁴⁾.

²⁹⁾ Jfr. Ussing U 1939B.100.

³⁰⁾ Jfr. Personskade p. 260 ff om forsørgertab, Ernst Andersen, Ægteskabsret I p. 12 f om Æ. L. § 2, Hurwitz, strafferetspleje p. 788 om varetægtsfængsel. Se også motiverne til lovforslaget til ændring af ikrtrl. fra 1939 og diskussionen i U 1939 B 93 ff, 114 ff, 293 ff og 325 ff.

³¹⁾ Færselesloven § 65, stærkstrømsloven § 7, luftfartsloven § 36.

³²⁾ Af middellatin: Tortium c: Uret.

³³⁾ Man indskrænker sig til en udtalelse, om *at* man henholder sig til gældende ret med »nogen udvidelse« og *at* man har tilsigtet en udtømmende opregning af de mulige skader; bemærkningerne til udkast nr. I (1912) ad §§ 91–93.

³⁴⁾ Bod p. 285, i modsætning til »legemlig lidelse«; Ussing antager dog, at også »svie og smerte« omfatter sjælelig lidelse, Erstatningsret p. 206 og iøvrigt diskussionen i U 1939 B 93 ff, 114 ff, 293 ff og 325 ff; det her omtalte lovforslag om udvidelse af reglerne om tort og om bod blev aldrig senere genoptaget. – Se også ordbog over det danske sprog ad tort.

7. Analyse af ikrtrl. § 15.

Skal man forsøge at foretage en analyse af indholdet i de forskellige poster, som nævnes i ikrtrl. § 15, vil man se, at de overhovedet ikke er ensartede, men i høj grad bærer præg af uden nærmere eftertanke at være bunket sammen efterhånden, som der i praksis dukkede nye udtryk frem, nærmest som for en sikkerheds skyld at kunne sige, at det hele var med³⁵). »Lidelse og tort« må nærmest siges at være udtryk for en *psykisk tilstand* hos skadelidende, *selve følelsen* af legemlig eller sjælelig lidelse³⁶). »Lyde og vansir« angiver visse *ydre omstændigheder* hvortil knytter sig visse følelser, og kan altså snarest karakteriseres som skadelige »egenskaber« hos skadelidende³⁷). Endelig synes »ulempe og forstyrrelse af stilling og forhold« nærmest at referere sig til skadelidende *miljø*, uden det er muligt nærmere at angive på hvilken måde; på nogle områder synes disse poster nærmest at være udtryk for en slags ubestemt formueta³⁸), på andre sidestilles de nærmest med tort o. l.³⁹). Det er ikke mærkeligt, at den praktiske retsanvendelse står meget usikker overfor den nærmere afgrænsning, når lovreglens indhold er af et så tilfældigt indhold. Man har nærmest indtrykket af, at de forskellige poster anvendes i flæng, skønt der på specielle områder kan have dannet sig en vis tradition, der dog meget vel kan afvige fra anvendelsen på andre områder⁴⁰). Undertiden har man indtrykket af, at den anvendte kliché er bestemt af sagsøgerens mere eller mindre tilfældige ordvalg i stævningens påstand. I den senere tid har der i praksis været en tendens til ved legemsskade helt at se bort fra ikrafttrædelseslovens og de øvrige loves udtryksform, idet man har opdelt skadelidendes erstatningskrav i to hovedtyper: 1. økonomisk skade og 2. svie og smerte, omfattende alle »ikke-økonomiske følger« af skaden, uanset at dette udtryk overhovedet kun findes i hundeloven. Tendensen er imidlertid forståelig, idet der utvivlsomt her har foreligget et eksempel på en overdreven specifikationstendens, skønt den modsatte tendens iøvrigt har været dominerende⁴¹).

På den anden side viser erfaringerne fra Sverige, at det kan være hensigtsmæssigt at spalte den aktuelle og den fremtidige »ikke-økonomiske skade« op i to hovedgrupper. Vil man sondre, må man dog forlange konsekvens af domstolene.

³⁵) Jfr. bl. a. motiverne til ikrtrl. (bemærkningerne til kommissionsudkast I § 92).

³⁶) Jfr. frd. 1838 § 28 »lidelse påført«.

³⁷) I. c. »lyde og vansir, der måtte flyde af... skade«.

³⁸) Personskade p. 258 ff om forsørgertab.

³⁹) Især ved freds-, æres- og blufærdighedskrænkelser, f. eks. U 1942.246, HRT 1952.840, U 1937.1030.

⁴⁰) Jfr. ndf. om de enkelte skadetyper.

⁴¹) Personskade p. 183 ff.

VII.

LOVGRUNDLAGET

Som nævnt er det den almindelige opfattelse, at erstatning for ikke-økonomisk skade ikke kan forlanges erstattet, medmindre der foreligger udtrykkelig lov-hjemmel herfor, idet kravet siges ikke at høre til den traditionelle romer/natur-retlige erstatningsret, der gennem sædvane er blevet en del af gældende ret¹⁾. En sådan hjemmel findes ikke for ikke-økonomisk skade i forbindelse med ting-skade og »almindelig formueskade«, men har stort set altid været gældende for ikke-økonomisk skade i forbindelse med personskade og i et vist omfang i forbindelse med andre krænkelse af personen end hans legemlige integritet såsom frihed, fred, ære.

A. Lovhistoriske rids.

Efter frd. 1833 kunne skadelidte som bekendt udover erstatning for nærings-tab og udgifter få en af uvillige mænd fastsat godtgørelse for lidelse, lyde og vansir, »der måtte flyde af den ham tilføjede skade«, dersom skadelidte »selv var uden brøde«²⁾. Det var dengang allerede antaget, at godtgørelse for li-delse kunne opnås, selvom skadelidte ikke havde fået nogen *lyde*³⁾, mens kravet om lidt »skade« fastholdtes⁴⁾; en tjenestekarl som var blevet slået i ansigtet med en pisk, hvorved fremkom hudafskrabninger og hævelser, kunne derfor ikke få godtgørelse for lidelser⁵⁾; ved lidelse kunne man iøvrigt ikke forstå »den øjeblikkelige fornemmelse et slag kan medføre⁶⁾. Ved strfl. 66 § 301 ophævedes den almindelige betingelse, at skadelidte selv var uden skyld, men samtidig blev reglen gjort fakultativ således at domstolene – der fremtidig selv skulle fastsætte erstatningsbeløbene⁷⁾ – kunne tage skadelidtes

¹⁾ ovf. p. 24.

²⁾ JU 1849.90, HRT 1892/93.802.

³⁾ H og St. dom af 19/7 1803, AFR I 189.

⁴⁾ JU II 1840/41.501.

⁵⁾ JU 1867.225.

⁶⁾ JM I 88.

⁷⁾ Tidligere fastsattes erstatningen efter uvillige mænds skøn se JU 1849.155, 1852.124, 276, 1863.321, 1867.225, 322; U 1868.71(H).

forhold i betragtning⁸⁾. Det var tvivlsomt om bestemmelsen ligesom frd. 33 kunne anvendes, selvom skadevolderens handling ikke var strafbar, hvilket imidlertid mistede interessen eftersom speciallovgivningen blev til⁹⁾.

I § 303 indførtes en ny bestemmelse om godtgørelse for forstyrrelse af stilling og forhold i tilfælde af strafbare injurier og sædelighedsforbrydelser.

B. Gældende regler.

I *speciallovgivningen*, som dækkede de praktisk vigtigste tilfælde af legemskrænkelserne, indførtes efterhånden nye regler om ikke-økonomisk skade uden krav om strafbarhed, ja, som oftest i forbindelse med objektive erstatningsansvar og uden hensyn til om der er lidt en »skade« eller ikke; ofte er reglerne tillige obligatoriske, hvilket imidlertid ikke har større praktisk betydning, men snarere yderligere præciserer kravet »erstatningsretlige« stilling. Reglen i *jernbaneerstatningsloven* af 1898 § 2 (nu L 117 11/3 1921) er dog fakultativ. Ved *automobillovens* ændring (L 149 20/3 1918 § 33.5) indførtes en obligatorisk regel (nu færdselslovens § 65), ligeså i *stærkstrømsloven* (L 77 24/4 1907 § 5 nu L 169 11/5 1935 § 7), der dog taler om en »legemsbeskadigelse« og *luftfartloven* (L 175 1/5 1923 § 36, 3 nu L 251 6/8 1937) og *hundeloven* (L 164 18/5 1937 § 13).

2. Ved straffelovens revision var det først meningen at optage en regel svarende til strfl. 66, men på grund af Ussings kritik¹⁰⁾ slettedes strafbarhedsbetingelsen for legems- og frihedskrænkelsernes vedkommende, hvorved enhver tvivl om dette spørgsmål løstes. Reglen i *ikrtrl.* § 15 er formelt fakultativ, men der er intet, der tyder på, at reglen administreres anderledes end de obligatoriske regler i færdselsloven og de øvrige speciallove. Reglen i 1. stk¹¹⁾ er sålydende:

Den, som efter dansk rets erstatningsregler er ansvarlig for krænkelse af en andens legeme eller frihed, samt den, der findes skyldig i strafbar krænkelse af en andens person iøvrigt, hans fred, eller ære, kan dømmes til, foruden at yde erstatning for økonomisk skade eller tab, at betale en forurettet godtgørelse for lidelse, tort, ulempe, lyde og vansir samt for forstyrrelse eller ødelæggelse af stilling og forhold.

⁸⁾ RT 1864/65 A sp. 477 ff.

⁹⁾ Mot. l. c. og RT 1927/28 A sp. 5417; U 1877.1126 synes at forudsætte at strafbarhed ikke var en betingelse.

¹⁰⁾ U 1923 B 257 ff.

¹¹⁾ Reglen i 2. stk. behandles i Personskade p. 258 ff.

Her skal som nævnt kun tales om integritetskrænkelserne¹²⁾. Ved skade på legeme eller frihed pådrages ansvar for ikke-økonomisk skade efter »dansk rets erstatningsregler« d. v. s. såvel ansvar efter culpapreglen som de specielle ansvarsregler uden culpa. Ikrafttrædelseslovens § 15 må derfor opfattes som en almindelig regel, der måtte anvendes, såfremt speciallovgivningen ikke indeholdt regler herom¹³⁾; iøvrigt må de specielle regler antages at fortrænge den almindelige regel i § 15, hvad enten de er ældre eller yngre end strfl. Formelt har det især den betydning, at speciallovenes bestemmelser som regel er obligatorisk, medens § 15 er fakultativ. Reelt har denne omstændighed næppe større betydning. Ussing¹⁴⁾ mente, at domstolene især kunne tage hensyn til skyldgraden efter § 15, medens dette må være udelukket efter de obligatoriske specialbestemmelser. Der er dog ingen udtalelser i praksis, der bekræfter Ussings antagelse¹⁵⁾. Ikke-økonomisk skade omfattes også af ansvaret ifølge D. L. 3-19-2¹⁶⁾ og 6-10-2¹⁷⁾, ligesom reglerne om egen skyld og flere skadevoldere må finde tilsvarende anvendelse; også reglerne om ansvarslempelse i mdhl. §§ 63-64 må kunne anvendes¹⁸⁾. Erstatning for ikke-økonomisk skade kan tilkendes skadelidte, selvom han ikke har lidt noget økonomisk tab¹⁹⁾, og selvom der ikke er lidt nogen egentlig fysisk skade²⁰⁾; særlig klart er dette i tilfælde, som ikke er egentlige integritetskrænkelser, men som i praksis ligestilles hermed, når nogen, som mener

¹²⁾ Om strafbarhedsbetingelsen for de øvrige skadetyper se ovf. p. 24.

¹³⁾ Jfr. lov om befordring med luftfartøj nr. 123 7/5 1937 § 24.

¹⁴⁾ Erstatningsret p. 208; Popp-Madsen p. 284 og 319 slutter rent formelt.

¹⁵⁾ Jfr. v Eyben, Fuldmægtigen 1949.136.

¹⁶⁾ Herunder også det offentliges ansvar, jfr. udkast til lov om statens og kommunernes ansvar § 1, stk. 3.

¹⁷⁾ JU 1848.206, U 1868.671 (antog dog uden føje, at der ej var hjemmel for svie og smerte), 1885.362, 1922.821, U 1933.747, VLT 1929.209, 1931.118, 1937.129, 1948.145 disse domme antager – i modsætning til norsk ret, TfR 1955.552 – at bestemmelsen på den anden side ej omfatter næringstab og tingskade.

¹⁸⁾ Ussing, Erstatningsret p. 207, Popp-Madsen p. 206 ff og 185 og § 8.

¹⁹⁾ Se især U 1933.334 (havnearbejder fik 50 kr. for svie og smerte i anledning af forkølelse som følge af fald i havnens iskolde vand) jfr. svensk dom i NJA 1937B.1014. U 1952.334 og 1946.1007 (smitte med kønssygdom), 1932.168 jfr. 1933.966 (forbrænding v. krølning), 1932.571 (sår på hornhinden), 1926.86 (sår og ar på næsen), 1918.492 (hudafskrabning m.v.) 1914.72 (brækket fortand) 1912.568 (forskellige slag og spark med sår og hævelser), 1906.547 (knivstik i ansigtet), 1905. B. 196 og 359 (prygl og spark), 1901.406 (slag med hammer).

²⁰⁾ Se ovennævnte U 1933.334 (fald i vandet, der var dog tale om forkølelse); se allerede U 1901.404 (fremhævet at ingen skadelige følger forelå); måske også 1905 B 196 og 1918.492 (mindre hudafskrabninger og rifter. Underrettsdommen i JD 1948.212 antager formentlig fejlagtigt, at en 14-årig tjenestdreng, der havde fået en enkelt lussing af sin husbond ikke kunne få erstatning for svie og smerte, idet man fremhæver, at der ikke var sket nogen skade, at drengen ikke var så gammel, og at han havde nægtet at efterkomme en berettiget ordre. Dommen synes i det hele taget at vende tilbage til den gamle retstilstand, jfr. ovf. v. note 11 om JM I 88.

sig i fare, pådrager sig et chock eller en neurose²¹⁾. Det er almindeligt antaget, at reglen også gælder for integritetskrænkelser – og hvad der ligestilles hermed – i kontraktsforhold²²⁾.

²¹⁾ U 1926.1019 jfr. 1930.650, U 1932.973 og 1937.158, derimod normalt ikke ansvar, såfremt skadelidte ikke med grund anså sig selv for truet, U 1921.662, se U 1954.340 (arbejderske havde ikke været i personlig fare). U 1931.124 og 1927.768 (moder fik chock ved barns tilskadekomst) se dog i modsat retning U 1935.1094 og muligvis DFT 1958.477, se Ussing, Erstatningsret p. 40 f, A. Vinding Kruse, TfR 1951.415 ff og Juristen 1957.521 ff; jeg kan ikke være enig i at dette og lignende spørgsmål kan udledes af nogen »adækvanslære«, se herom og om chock iøvrigt, Personskade p. 64 ff, især p. 76 ff.

²²⁾ Ussing, Alm. Del p. 163.

VIII.

FREMMED RET

A. Norsk ret.

Som tidligere nævnt¹⁾ fortolkede man Criminalloven af 1842, der ophævede de ældre bødereglere i N. L. endeligt, således at der heri ikke var hjemmel for at tilkende erstatning for ikke-økonomisk skade. Der foreligger ingen sikre holdepunkter for at denne fortolkning, hvorved man afgørende brød med ældre tradition i dansk ret, var nødvendig eller tilsigtet, men under indflydelse af teorien lagde også højesteret denne fortolkning til grund²⁾. Utvivlsomt var fortolkningen også i overensstemmelse med den dengang herskende opfattelse af forholdet mellem straf og erstatning, som jo netop fremkaldte det initiativ, som førte til Criminalloven og dens ophævelse af de ældre bødereglers syntese af disse reaktionsformer. Ifølge erstatningsrettens natur kunne denne kun beskæftige sig med flytning af tab d. v. s. økonomisk skade, medens strafferetten især havde relation til præventionen³⁾. Denne kraftige understregning af erstatningsretten som genoprettelse befriet for såkaldt »pønale hensyn« og heraf følgende uvilje mod ikke-økonomisk skade genfindes hos Stang⁴⁾. I begyndelsen af dette århundrede indførtes ved iktrtl. til straffeloven i 1902 dog den i hovedsagen endnu gældende snævre regel om »Opreisning« i forbindelse med legemskade og død. Inspirationen hertil udgik fra *Herman Scheels* berømte afhandling om ikke-økonomisk skade i TfR 1893.432 ff og det nordiske juristmøde i 1899. Meget tyder imidlertid på, at man ikke opnåede hvad man tilsigtede. I hvert fald er der meget ringe overensstemmelse mellem motivernes almindeligt holdte udtalelser om ønskeligheden af at kunne give skadelidte et »plaster på såret« som »surrogat« for hans lidelser, og den snævre regel i §§ 19 og 21, som betingede oprejsningskravet af en strafbar forsætlig eller groft uagtsom handling⁵⁾. En begrundelse kan dog findes i motivernes udtalelse om det betimelige i at udvise forsigtighed ved nye retsdannelser, især på dette område hvor en strafferets-

¹⁾ ovfr. p. 39.

²⁾ Øvergård p. 278.

³⁾ Schweigård p. 47 f.

⁴⁾ Erstatningsansvar især p. 363 ff.

⁵⁾ Strafbarhedsbetingelsen bortfaldt i 1912. – Arntzen p. 9 f, Dahl, Legemskade p. 15 ff.

kommission greb ind på den civile erstatningsrets område, en betragtning som i det hele taget er velkendt fra de nordiske straffelovskommissioner, der i forrige århundrede ofte måtte tage erstatningsretlige problemer op, især i forbindelse med forsørgertab⁶⁾). At resultatet i praksis skulle blive en pønt betonet reaktion mod handlinger, der nærmede sig det rent forsætlige, og som var uden praktisk betydning⁷⁾, havde man sikkert ikke forudset⁸⁾). Det pønale element understreges også derved, at kravet kun kan rejses mod den skyldige selv og ikke mod arbejdsgiveren ifølge N. L. 3-21-2⁹⁾, og at det ikke omfattes af ansvarsforsikringens hæftelse¹⁰⁾.

I den seneste tid har man i teorien stort set været enige om, at reglerne i norsk ret burde søges bragt i overensstemmelse med de gældende regler i dansk og svensk ret; først og fremmest således at kravet om grov uagtsomhed opgives; hvorimod der ikke er fuldstændig enighed, om kravet altid bør omfattes af et objektivt ansvar bl. a. 3-21-2. Stort set anerkendes det, at erstatning for ikke-økonomisk skade kan være et gavnligt supplement til de almindelige regler om erstatning for økonomisk skade, således at der herved skabes hjemmel for at tage hensyn til de udokumenterbare udgifter og tabte indtægter i forbindelse med personskade¹¹⁾). At man fastholder, at reglen bør være fakultativ og skønsmæssig har næppe større betydning, når skyldhensynet ophæves.

B. Svensk ret.

Som tidligere nævnt begyndte med 1734 års lagen den egentlige opløsning af det gamle bødesystem; bl. a. spaltedes lydesboden, således at der åbnedes adgang til individuel erstatning for næringstab og helbredelsesudgifter og for lyde ved siden af lydesboden, ligesom der skabtes formel lovhjemmel for den allerede i praksis indtrængende erstatning for »Sveda och Värk«¹²⁾). Med frd.

⁶⁾ De norske motiver (1896) p. 55 og Personskade p. 29.

⁷⁾ Bestemmelsen er kun sjældent anvendt – af højesteret kun 3 gange (2.500–10.000 kr.), jfr. Dahl, Synspunkter p. 39 ff Arntsen p. 7 f.; medvirkende har det også været, at kravet ikke omfattes af den lovpligtige bilforsikring, Arntsen p. 8 og Dahl, Synspunkter p. 40, E. Wihborg, Innstilling p. 20 f.

⁸⁾ Dahl, Synspunkter p. 53 og Arntsen p. 10 ser som en forklaring på den restriktive regel og praksis i Norge den udvidelse af det objektive ansvar, som fandt sted i Norge i begyndelsen af dette århundrede.

⁹⁾ Som en kuriositet kan nævnes, at reglen i 6-10-2 om ansvar for lyde ved husdyr-angreb stadig gælder.

¹⁰⁾ Wikborg p. 20 f, Arntsen p. 5 og 8.

¹¹⁾ Kristen Andersen p. 343 ff. Tryggve Lange-Nielsen NFT 1954.312 ff. Arntsen p. 20, og som diskussionsdeltagere direktør Smedal og professorerne Andenæs, Arnholm og Andersen, se også Dahl, Synspunkter p. 55, NFT 1935.513, Wikborg p. 21. – Alle er enige om, at oprejsning ikke bør kunne tilkendes i forsørgersager.

¹²⁾ Allerede i Landskabslovene havde der udskilt sig en særlig lyde- og lægebod, Strahl, Minneskrift p. 883 f og 888 f.

1861 og S. L. 1864 fuldbyrdedes denne udvikling, og S. L. 6:2 indeholder de endnu gældende regler om erstatning for legemskade¹³). Ved siden af den økonomiske skade kan der kræves erstatning for »*Sveda och Värk*« samt for »*lyte eller annat stadigvarande men*«. Reglerne svarer stort set til de danske, idet der ikke som i norsk ret stilles særlige subjektive betingelser for kravets fremsættelse¹⁴). Ligesom den danske ikrtrl. § 15 er reglen i S. L. 6:2 fakultativ, idet erstatning kun gives i det omfang det efter omstændighederne er billigt; betydningen heraf er ligesom i dansk ret den, at domstolene vel søger en vis standardisering, men dog forbeholder sig en skøns-mæssig prøvelse i særlig svære tilfælde, medens der ikke er tale om hensyn-tagen til handlingens grovhed eller parternes økonomiske forhold¹⁵).

»*Sveda och värk*« svarer til dansk rets »svie og smerte« og omfatter lige-som denne såvel fysisk som psykisk lidelse, men omfatter tillige, hvad man i dansk ret forstår ved ulempe¹⁶); i forbindelse hermed fremhæves med veks-lende styrke, at eftersom erstatning for ideel skade må opfattes som et surro-gat for den påførte ulystfølelse, må man hertil medregne en lang række ud-gifter, som skadelidte sædvanligvis har i sygdomstiden¹⁷). Ved udøvelsen af skønnet må der som i dansk ret tages hensyn til skadens størrelse og det hermed forbundne ubehag, sengelejets længde, behandlingens art herunder antallet og omfanget af nødvendige operationer, skadelidtes alder, stilling og andre objektive kriterier, hvorimod mere subjektive afvigelser fra normalen i reglen ikke spiller nogen rolle¹⁸).

Medens »*sveda och värk*« omfatter lidelse og ulempe i tiden indtil til-standen bliver stationær, omfatter »*lyte och annat stadigvarande men*« tiden herefter¹⁹). Ved *lyte* forstår man først og fremmest en varig og *vansirende* legemsfejl såsom ar, tab af ekstremiteter og fortænder o. l., medens *mén* om-fatter fremtidig fysisk og psykisk lidelse og ulempe i det hele taget herunder også fremtidige udgifter til proteser, transport, operationer m. v.²⁰).

Siden først i trediverne har der vist sig en trang til standardisering af erstatningerne, men trods et stort arbejde fra forsikringselskabernes og dom-

¹³) Bestemmelserne angår direkte kun strafbare forhold, men anvendes analogisk på andre skader; i de praktisk vigtigste tilfælde bestemmes dette ligefrem i speciallov-givningen.

¹⁴) Se herimod om den Lindhagenske motion i den svenske rigsdag i 1935, der foreslog krav om Culpa, Dahl NFT 1935.526, og et præliminært forslag til en nordisk erstat-ningslov af J. R. Gøsta Walin (1959).

¹⁵) NJA 1931 not. A 106 jfr. Lars Bennick i Trafikförsäkringsföreningens Publ. nr. I (1935) p. 40, Hörstadius p. 19.

¹⁶) Bennick l. c. p. 36, Hörstadius p. 20 ff, Karlgren p. 1919 f.

¹⁷) Jfr. især Hörstadius p. 20, Persson p. 380 ff, som især påpeger overgangsformerne mellem såkaldt økonomisk og ikke-økonomisk skade, der teoretisk set er beslægtede; mere restriktiv er Bennick p. 36.

¹⁸) Hörstadius p. 21, Bennick p. 35 ff.

¹⁹) Hörstadius p. 21, Bennick p. 35 og 38.

²⁰) Bennick p. 38 ff, Hörstadius p. 43 ff.

mernes side²¹⁾ er det ikke lykkedes at nå frem til en fast praksis ligesom i Danmark; man fastholder principielt den skønsmæssige afgørelse af hvert enkelt tilfælde, men under hensyntagen til tidligere afgørelser angående de enkelte skadetyper²²⁾. Tilsyneladende ligger de erstatninger, som tilkendes de skadelidte for *svæda och värk samt for lyte og mén* ikke uvæsentligt over de tilsvarende danske, idet 5–7.000 kr. ikke er ualmindeligt²³⁾. For svære skader på ekstremiteterne er erstatninger på 5–10.000 kr. ikke usædvanlige. I et enkelt tilfælde har en ung mand, som blev fuldstændig lammet med impotens til følge, fået tilkendt 25.000 kr. for svie, smerte, lyde og mén foruden livrente²⁴⁾. I andre svære tilfælde er der tilkendt 18.000 kr.²⁵⁾. For tab af øje tilkendes foruden livrente sædvanligvis 1.000 kr. for svie og 3–4.000 for lyde og mén; for hjernerystelse og kraniebrud 1.000–2.000 kr. og i enkelte tilfælde indtil 3.000–3.500 kr.

Det er naturligvis uhyre vanskeligt at anvende denne metode, idet forskellige typer af skade ofte optræder samtidig, hvorfor det også er vanskeligt at få et sikkert overblik over praksis. Her er det dog en betydelig hjælp, at man i de fleste tilfælde specificerer erstatningerne ud, naturligvis først i tabt arbejdsfortjeneste og invaliditet på den ene side og på den anden svie og smerte samt lyde og mén særskilt.

C. Finsk ret.

Den finske straffelov 9:2 indeholder en bestemmelse svarende til den nævnte svenske regel. I modsætning til svensk ret er det imidlertid tvivlsomt, om den finske regel kan anvendes analogisk udenfor strfl. eller ikke; givet er det vistnok, at den ikke kan anvendes analogisk på ansvar uden culpa. I flere tilfælde er det imidlertid bestemt i speciallovgivningen, at strfl.'s regel skal anvendes, men motorlovens regel er forstået således, at svie og smerte ikke er hjemlet uden culpa²⁶⁾; i praksis antager man derfor altid culpa²⁷⁾. Der synes dog at være en tendens til at nærme sig svensk rets stilling, idet man i nogle tilfælde indirekte har antaget, at ansvar herfor også pålægges for folks fejl, for visse farlige indretninger, for hunde og i kontraktsforhold²⁸⁾.

²¹⁾ Se NFT 1933.632 ff og oversigterne i TFF publikation nr. I og II (Bennich), nr. IV (Hellquist), og VI (Malmæus). Den sidste indeholder en samlet oversigt over Praksis fra 1932–1950 Hörstadius Sv. J. T. 1935 p. 23 ff og FJFP nr. 6, 2. oplag (1957) (Malmæus) p. 407 ff.

²²⁾ Det er dog mit indtryk gennem personlig kontakt med Trafikförsäkringsanstaltens nämnd, at afgørelserne i selskabernes praksis træffes hurtigt og sikkert.

²³⁾ Malmæus l. c. p. 411 f.

²⁴⁾ NJA 1942.139.

²⁵⁾ NJA 1946.155, 1944 B.1304 og 1288.

²⁶⁾ G. Nybergh, JFT 1951.163 ff.

²⁷⁾ Se Hagan's kritik heraf i finsk Försäkringstidning 1956.170 f.

²⁸⁾ Nybergh l. c. p. 170 f.

D. Engelsk ret²⁹⁾.

I engelsk ret kan skadelidte i anledning af personskade som *general damage* foruden positive udgifter og aktuelt eller fremtidigt økonomisk tab forlange erstatning for 1) *pain and suffering*, 2) *loss of amenities of life*, 3) *loss of expectation of life* og 4) *Inconvenience and discomfort*; som *exemplary damages* er der i enkelte tilfælde tilkendt skadelidte et skønsmæssigt beløb i tilfælde af særlig groft forhold fra skadevolderens side (*willfull negligences*)³⁰⁾. Bortset fra sidstnævnte type fastsættes erstatningen uden hensyntagen til skadevolderens optræden og ansvarsgrundlaget, men i forhold til den lidte skades størrelse.

»*Pain and suffering*« svarer nærmest til svie og smerte, idet betegnelsen omfatter legemlig og sjælelig lidelse, men går antagelig videre end skandinavisk ret ved også hertil at regne fremtidige lidelser³¹⁾. Erstatningen siges at skulle give skadelidte om ikke det beløb, for hvilket skadelidte ville have underkastet sig skaden, så dog et skønsmæssigt beløb som giver en »reasonable and fair compensation« under hensyn til de foreliggende omstændigheder³²⁾. *Loss of amenities* og *loss of expectation of life* omfatter begge skadeslidtes tab af fremtidig normal livsudfoldelse. *Loss of amenities* svarer nærmest til ulempe og forstyrrelse af stilling og forhold i dansk ret, idet betegnelsen især omfatter »loss of enjoyment« ved et normalt menneskeliv, at skadelidte afskæres fra de glæder, som han ellers ville hengive sig til, herunder (naturligvis) bl. a. sport, og at han bliver mere eller mindre afhængig af andre menneskers omsorg; desuden omfatter betegnelsen også »*disfigurement*« altså lyde og vansir³³⁾. Den vanskeligste post at have med at gøre er dog *loss of expectation of life*, som først blev opfundet i 1937³⁴⁾. På basis af en udtalelse af Lord Wright³⁵⁾ om at et menneske har ret til sit eget liv fastslog man, at en skadelidt, hvis livsudsigter er forringet, kan få erstatning for tabet af »the prospect of an enjoyable, vigorous and happy old age«. Da det allerede i *Rose v Ford* anerkendtes, at kravet tilfaldt skadelidtes bo, såfremt han afgår ved døden, kom denne erstatningspost nærmest til at fungere som et tillæg til forsørgererstatningerne. Da udmålingen stiller dommerne overfor en

²⁹⁾ Amerikansk ret svarer stort set til engelsk ret; dog kendes her ikke begrebet *loss of expectation of life*. – Se Restatement § 905, Prosser p. 210 ff, Smith & Prosser p. 614 ff, se til det følgende også Clerk & Lindsell (11. ed.) p. 278 ff.

³⁰⁾ Jfr. f. eks. Loudon v. Ryder (1953) 2 Q. B. 202, hvor en kvinde i anledning af en iøvrigt ringe skade, tilkendtes £ 3.000; Kemp & Kemp p. 25, Charlesworth p. 581.

³¹⁾ Kemp & Kemp l. c., Charlesworth l. c.

³²⁾ Greer L. J. i Owen v. Sykes (1936) 1 K. B. 192.

³³⁾ Charlesworth p. 568, Kemp & Kemp p. 188, hvor der refereres tilfælde af ansigtsskader, som indbringer skadelidte £ 5–15.000 for »facial disfigurement«.

³⁴⁾ I den berømte sag *Rose v Ford* (1937) A. C. 826. Iøvrigt gives der ikke erstatning for de efterlattes sorg og kummer, Charlesworth p. 557, Prosser p. 963.

³⁵⁾ *Armstrong v. South Eastern Ry.* (1847) 11 Jur. 758.

håbløs opgave, og da de efterladte møder op med formidable påstande, er det ikke mærkeligt, at den tidligere Lord Chief Justice *Goddard*, forsøgte at bremse udviklingen bl. a. ved at fastlægge et maximum på et par hundrede pund³⁶).

E. Fransk ret.

Ifølge *Code Civil* art. 1382–83 skal en skadevolder erstatte den af ham forvoldte *dommage*, og der har i praksis ikke været tvivl om, at denne også omfattede *dommage morale*, i tilfælde af legemskrænkelser også »*douleur physique*«, »*souffrance*« og »*défiguré*«. Det rent erstatningsretlige udgangspunkt fører til ansvar uden hensyn til skyldgraden og selv i tilfælde af ansvar uden culpa, endvidere kan reglen anvendes også i kontraktforhold³⁷). I de senere år har reglerne om *prejudice morale* været udsat for kritik fra flere sider, især de antikverede regler om erstatning til de efterladte for »*souffrance*«³⁸). I den senere tid er denne regel blevet udstrakt til også at gælde pårørendes lidelser, selvom den skadelidte ikke afgår ved døden³⁹).

F. Tysk ret.

Ifølge BGB § 253 kan erstatning for ikke-økonomisk skade kun kræves, når der i lovgivningen findes særlig hjemmel herfor. Bortset fra specialbestemmelserne i § 1300 og § 847, 2. stk. om defloration, findes hovedbestemmelsen om »Schmerzensgeld« i BGB § 847, 1. stk. Bestemmelsen finder kun anvendelse i tilfælde af »unerlaubte Handlungen« d. v. s. forsætlige eller uagtsomme skadetilføjelser udenfor kontraktforhold af liv, sundhed eller frihed (§ 823). Bestemmelsen omfatter således ikke ansvar uden culpa, men dog ansvaret for medhjælpere og dyr (§ 831 og 833)⁴⁰). Bestemmelsen er også iøvrigt snævrere end ikrtrl. § 15, idet den ikke omfatter krænkelse af æren. En vilkårlig og vanskelig praktikabel begrænsning ligger også i antagelsen af, at bestemmelsen ikke kan anvendes i kontraktforhold, selvom der tillige foreligger en »unerlaubter Handlung«.

§ 847 udtaler ikke nærmere, hvad der skal forstås ved ikke-økonomisk

³⁶) *Mills v. Stanway Coaches* (1940) 2 all E. R. 594 (»like a blind man looking for a black hat in a dark room«) – Erstatningerne ligger nu på ca. 400–450 £, *Law Journal* 106.380.

³⁷) »*Themis*«, *Droit Civil* par Jean Carbonnier, Tome II Les Biens et les obligations, II Les obligations p. 583 ff, *Planiol-Esmein*, VI, nos 541.

³⁸) *Ripert*, *Le pris de la douleur*, *Dalloz* 1948, *chron.* 1., *George Morange* smst. *chron.* 105, *Esmein*: *La commercialisation du dommage morale*, *Dalloz* 1954, *chron.* 113.

³⁹) *Dommen*, som er fra 1943, angik en fader, som tilkendtes 35.000 kr. i anledning af den eneste datters alvorlige tilskadekomst, 80 % invaliditet; dommen kritiseres af *Ripert* l. c.

⁴⁰) *Palandt* p. 748; i færdselssager antages sædvanligvis culpa, *Gelhaar NJW* 1953.1281.

skade i denne forbindelse, men det antages almindeligt, at der hertil regnes ikke blot legemlige smerter i snæver forstand, men alle ufordelagtige følger for det legemlige og sjælelige velbefindende, altså også sjælelige lidelser såsom sorg og kummer, ulempe, lyde og vansir⁴¹⁾, »für die erlittenen Unlustgefühle und entgangene Lebensfreude einen Ausgleich durch Gewährung von Daseinsfreude in einer dem Umständen nach möglichen anderen Form zu schaffen«. Man har bl. a. taget hensyn til den indskrænkning i natur- eller jagtglæden, som følger af nedsat syn, ulempen for en tjenestemand ved fremskyndet pensionering og for en kvindes nedsatte ægteskabschance (i det omfang denne skadetype ikke kan henføres til økonomisk skade)⁴²⁾.

Den nærmere bestemmelse af kravets indhold har i høj grad været knyttet til overvejelser over dets »natur«. En overvejende romerretligt orienteret gruppe af forfattere antog, at »Schmerzensgeld« var erstatning, medens en mindre gruppe støttet på tysk retstradition fra Sachserrettens bødetakster over Lex Carolina antog at »Schmerzensgeld« var en art privatstraf⁴³⁾. Herfra drog man så visse slutninger med hensyn til de omstændigheder, som bør have indflydelse på kravets fastsættelse, virkningerne af skadelidtes og skadevolderens død, flere skadevoldere m. v. – BGB § 847 tager ikke udtrykkelig stilling hverken til det konstruktive eller til alle de praktiske spørgsmål. Når loven i stedet for som vanligt at tale om erstatning af en skade her udtaler, at skadelidte kan »eine billige Entschädigung in Geld verlangen«, var det længe usikkert, hvilke momenter, der skulle tages i betragtning. Man var vel enige om, at ikke-økonomisk skade ikke i »egentlig forstand« kan erstattes, således at erstatningsfastsættelsen i et vist omfang må overlades til dommerens skøn efter billighed⁴⁴⁾. Men man var indtil den allerseneste tid uenige om, der ved fastsættelsen ligesom i norsk ret og tidligere i dansk ret skal tages hensyn til skyldgraden og omstændighederne iøvrigt, eller om kun skadens størrelse skal være afgørende. Ved en dom afsagt af BGH i 1953⁴⁵⁾ syntes det endeligt afgjort, at der tale om »egentlig erstatning«, idet der kun toges hensyn til skadelidtes forhold, medens der ikke definitivt blev taget hensyn til spørgsmålet om virkningen af skadevolderens skyld. Ved en senere dom⁴⁶⁾ anerkendes det vel, at denne »Ausgleich« for tabt »Lebensfreude« er en væsentlig men ikke den eneste funktion. Ved siden af denne antoges det imidlertid, at kravet på »Schmerzensgeld« tillige har funktion som »Genug-

⁴¹⁾ Palandt p. 749.

⁴²⁾ Palandt p. 749.

⁴³⁾ Deutler § 5 IV, Jagemann's Criminallexikon (1854) p. 569.

⁴⁴⁾ Jfr. også ZPO § 287 om den frie bevisbedømmelse, Larenz II (1956) p. 369 ff, Geigel (6. Aufl.) p. 90.

⁴⁵⁾ NJW 1953.1626 jfr. forbundsretsdommer Gelhaar i NJW 1953.1281, Geigel og Lehmann i NJW 1953.99, Seydel, NJW 1954. 1017.

⁴⁶⁾ NJW 1955.1675 jfr. Hartung, NJW 1957.125, NJW 1957.130, Clasen, NJW 1957.697 og Koebel, NJW 1957.1009, Palandt p. 749, Bührke, NJW 1959.1859.

tuung« c: Oprensning for den lidte krænkelse⁴⁷⁾. Det antoges tillige, at der ved erstatningens fastsættelse derfor ikke alene skal tages hensyn til den lidte »Beeinträchtigung«, selvom denne må komme i første række, men også til *skyldgraden* og omstændighederne iøvrigt herunder især *skadelidte og skadevolderens økonomisk forhold* og til eventuel *ansvarsforsikring*⁴⁸⁾. Nu er det vel nok problematisk, hvilken *praktisk* betydning det har, at domstolene har adgang til at tage disse individuelle hensyn udover skadens størrelse. Der har i praksis vist sig en naturlig trang til standardisering af erstatningerne⁴⁹⁾ og disse meget subjektive momenter er selvsagt ikke velegnede til at fremme en sådan standardisering. Indtil videre må man dog antage, at »Schmerzensgeld« er et erstatningskrav »sui generis« i tysk ret.

Med hensyn til erstatningens ansættelse i penge er det vanskeligt at udtale sig nærmere. Hovedreglen er dog, at den i modsætning til invaliditetserstatningen fastsættes til et eengangsbeløb, men ved svære, varige skader med vedvarende smerter eller sandsynlighed for fremtidige operationer m. v. kan den dog fastsættes til en løbende rente⁵⁰⁾. I den ovenfor nævnte artikel i NJW 1954.1281 kritiserede forbundsretsdommer *Gelhaar* den sædvanlige praksis, hvorefter Schmerzensgeld i reglen ansattes til 300–800 DM med maksimum på 10.000 DM ved fuldstændig hjælpeløshed. Tilsyneladende har denne kritik haft øjeblikkelig virkning, idet der nu i flere tilfælde er ansat betydeligt højere erstatninger helt op til 50.000 DM, som en 22-årig mand, der tilbragte 22 måneder på hospitalet, fik tilkendt for lammelse af underkroppen med deraf følgende impotens⁵¹⁾.

47) Jfr. i schweizisk ret O. R. § 47 hvorefter dommeren under hensyn til samtlige foreliggende omstændigheder kan tilkende en skadelidt person et passende pengebeløb som »Genugtuung«; det må herved erindres, at der i O. R. § 41 findes en almindelig hjemmel for at tage hensyn til de konkrete omstændigheder bl. a. skyldgraden. Den schweiziske regel kan i modsætning til den tyske anvendes i kontraktsforhold, O. R. § 99.

48) NJW 1954.1034; se om tidligere ret, Popp-Madsen p. 85.

49) Se den meget udførlige oversigt af *Susanne Hacks*: Deutsches Autorecht 1957.309 ff, v. *Schroot* i Betriebs Berater 1955.144, *Friedrich* i Schleswig-Holsteinische Anzeiger 1955.237, Monatschrift für Deutsches Recht 1955.163–164 og 1956.294 og Deutsches Autorecht 1955.40 og 110.

50) NJW 1957.383 (ikke blot for tab af et øje).

51) OLG Stuttgart i U 155/55 af 13/7 1956; jfr. LG Nürnberg-Fürth 30, 43/51 af 4/11 1953 (30.000 DM for lignende skade), OLG Tübingen U 49/52 af 9/4 1952 25.000 DM for stivhed i v. hofte og albue efter livsfare og 17 mdr. på hospital), Versicherungs Recht 1955.436 (hjælpeløs mand fik 10.000 DM foruden løbende rente)

IX.

RETSPRAKSIS

A. Svie og smerte (lidelse).

1. Valg af målestok.

Et af de vanskeligste problemer i spørgsmålet om svie- og smerteerstatningen er valget af vurderingsmålestok. Såfremt afgørelsen ikke skal være fuldstændig vilkårlig, må erstatningen fastsættes efter en eller anden regel, idet man naturligvis altid kan diskutere, hvor effektivt en sådan regel skal følges, og hvor megen plads man vil åbne for skønsmæssige afvigelser herfra¹⁾, hvilket blot vil sige, at man i større eller mindre omfang tillader vurderinger fra andre målestokke at influere på afgørelsen. Der kan altså opstå konkurrence mellem flere målestokke; jo mindre konsekvens der er i valget af målestok, og des større mulighed man indrømmer for influens fra forskellige andre, både hvad angår hyppighed og antal, desto mere skønsmæssig og »individuel« bliver afgørelsen.

Problemstillingen er ofte angivet på denne måde med forskellige variationer: »Økonomisk skade« kan erstattes, idet der findes en målestok i penge, hvorimod en sådan ikke findes ved »ikke-økonomisk« skade. Heraf har man så draget forskellige konsekvenser: 1) »Ikke-økonomisk skade« kan ikke erstattes, 2) bør ikke kunne erstattes og 3) bør fastsættes skønsmæssigt²⁾. Spørgsmålet er i første række, om denne problemstilling er rigtig. Er den ikke det, falder en væsentlig del af argumentationen for de antagne løsninger bort.

Det er allerede flere gange fremhævet, at der ikke eksisterer nogen principiel sondring mellem økonomisk og ikke-økonomisk skade. Enhver skade kan erstattes med en pengeydelse, blot man vælger en passende målestok³⁾. Om man skal give erstatning for en vis skadetype f. eks. svie og smerte er derfor et retspolitisk spørgsmål, der intet har at gøre med *muligheden* for at give erstatning. Forudsætter man nu, at sådan erstatning principielt skal gives, kan man ej heller i en manglende mulighed for at finde en målestok finde noget argument for, at erstatningen skal fastsættes skønsmæssigt. I denne argumentation forveksler man også nemt »retfærdigheden« med en eller anden form

¹⁾ Jfr. v. Eyben, Fuldmægtigen 1949.142 f.

²⁾ Frits Schjødt, Juristen 1959.208 ff.

³⁾ ovfr. p. 19 f.

for »materiel retfærdighed« af mere eller mindre privat karakter, og overser at netop »formel retfærdighed«, trangen til konsekvens og regelbundenhed i retsanvendelsen, er en væsentlig bestanddel i den »materielle retfærdighedsfølelse«.

Også det første led i sætningen er unøjagtigt, såfremt man hermed mener, at økonomisk skade ikke alene kan erstattes, men at der kun findes een mulig vurderingsmålestok. – Det er tidligere nævnt, hvorledes selve den grundlæggende vurderingsmålestok i erstatningsretten er vilkårlig, i hvert fald ikke den eneste mulige. I den oprindelige ret, var det snarere krænkelsens (for nærmelsens) art og størrelse, der var bestemmende for reaktionen, i de midaldrelige loves bødesystem brydes forskellige tendenser, men først med naturretten indføres den proportionalitet mellem skade og reaktion, som er karakteristisk for den nyere tids erstatningsret⁴⁾. Det er også nævnt, at erstatningsretten langt fra opfylder programmet: den fulde skade skal erstattes. Oprindeligt sondrede man ved tingskade snarere mellem *damnum emergens* og *lucrum cessans* henholdsvis tingens »objektive« værdi (omsætningsværdien) og almindelig formueskade. Den sidstnævnte skadetype er først senere anerkendt og oprindelig kun i forbindelse med en tingskade. Først i den seneste tid har man opstillet den sætning, at skadelidtes interesse (den individuelle skade) skal erstattes. Denne sætning gennemføres dog langt fra, idet mange interesser og personer ikke »værges ved erstatningsreglen«⁵⁾. »Adækvanslæren« medfører væsentlige begrænsninger i erstatningsreglen, og mange typer af skade erstattes ikke eller erstattes efter specifikke og standardiserede regler⁶⁾. Den væsentligste principielle begrænsning i grundsætningen om »fuld erstatning« er det dog, at den såkaldte affektionsinteresse ikke erstattes. At kalde denne ikke-økonomisk skade løser ikke noget problem. Givet er det, at der også for tingskades vedkommende er mulighed for varierende vurderingsmålestokke, og at skadelidte i hovedsagen må lade sig nøje med genanskaffelses- eller omsætningsværdien (resp. reparationsomkostningen) undertiden med tillæg af en vis standardiseret erstatning for afsavn⁷⁾. Forudsætter vi nu stadig, at der skal gives erstatning for svie og smerte, er det vel ikke principielt mere mærkværdigt, om man også her måtte vælge en eller anden vurderingsmålestok, som knytter erstatningsfastsættelsen til visse objektive kriterier snarere end til skadelidtes rent private taksering af sine lidelser.

Naturligvis er der heller ikke virkelig alvorlig uenighed om, at erstatningsfastsættelsen må ske efter en vis målestok. Uenigheden angår derimod, *dels* hvilke elementer der skal indgå i denne målestok, *dels* hvilket hensyn

⁴⁾ ovfr. p. 34 ff.

⁵⁾ Jfr. Coing SJZ 1950.865 ff.

⁶⁾ ovfr. kap. V.

⁷⁾ ovfr. p. 29.

man kan tage til andre elementer ved målestokkens anvendelse. Inden man tager stilling til dette spørgsmål, er det praktisk at se hen til *formålet* med denne erstatningstype. Ifølge ikrtrl. § 15 og speciallovene siges det, at skadelidte udover erstatning for økonomisk skade kan få en godtgørelse⁸⁾ for bl. a. *lidelse*, medens kun hundelovens § 13 taler om *svie og smerte*⁹⁾. Når praksis er gået over til at benytte betegnelsen *svie og smerte*, er det måske, fordi man finder denne mere neutral end *lidelse*, men i mangel af nærmere vejledning i lovgivningen må man gå ud fra, at godtgørelsen på en eller anden måde skal ækvivalere den skadelidte påførte *lidelse*, selvom man ved at benytte udtrykket *godtgørelse* indicerer, at der ikke nødvendigvis er tale om en streng proportionalitet mellem de påførte lidelser og det fastsatte beløb. Som nævnt er der intet i praksis, der tyder på, at man ligesom i ældre ret og nogle fremmede retsforfatninger tager hensyn til skadevolderens subjektive forhold, således at almene genoprettelses- eller surrogationshensyn spiller ind ved fastsættelsen af beløbet¹⁰⁾. – Andre retningslinier end de nævnte giver lovgivningen ikke. Man er altså ikke tvunget til at antage den ene eller den anden løsning. Den ene yderlighed ville være at lade skadelidtes egen vurdering af sine lidelsers »pris« være afgørende enten således, at man tænker sig, for hvilket beløb skadelidte hypotetisk ville have udsat sig for skaden, eller således at man efterfølgende lader skadelidte uden nogen rationalisering vurdere sine lidelser i penge. Af indlysende grunde ville begge disse metoder være uanvendelige, selvom de bedst ville modsvare kravet om en kompensation i forhold til den lidte skade. Som nævnt erstattes jo ej heller affektionsinteressen i en ting. En eller anden formalisering er af retstekniske grunde nødvendig. Man kunne derfor indskyde den normale gennemsnitsborger, og spørge for hvilken pris en sådan hypotetisk person ville udsætte sig for lidelsen eller efterfølgende vurdere lidelsen til. Den første af disse metoder ville være praktisk uanvendelig, og den sidste ville blot være en omskrivning for, at der må vælges en eller anden vurderingsmålestok. Det modsatte yderpunkt ville være, om man fastsatte bestemte beløb for bestemte typer af skader uden individuelle hensyn, en metode som dog på grund af livets mangfoldighed ville

⁸⁾ I sprogbrugen er praksis langtfra konsekvent; ofte tales der om erstatning både for skade og lidelse m. v., se f. eks. U 1949.777(H) og U 1955.501(H); i andre tilfælde taler man om erstatning for skade og godtgørelse for lidelse, se f. eks. U 1952.511(H) og 1953.484(H).

⁹⁾ Ejendommeligt er det derfor, at praksis ligesom svensk ret har valgt termen *svie og smerte* fremfor *lidelse*, der kun benyttes i enkelte tilfælde, især i forbindelse med ulempe, lyde og/eller vansir; se f. eks. fra de senere år U 1958.168, 1957.107, 1955.501(H), 1954.567, 1953.225(H) og 682, 1952.352, 435 og 511 (H), 1951.1048 og 1941.538 (H); se også v Eyben l. c., Schjødt l. c., Funch-Jensen, Fuldmægtigen 1958.3 ff og Tyge Heilesen, Juristen 1959.279 ff.

¹⁰⁾ Jfr. v Eyben l. c. p. 136; Popp-Madsen p. 187, 284 f, Victor Hansen U 1934B.302, men herimod Skadhauge, smst. p. 309 f og Ussing, Erstatningsret p. 208.

være upraktikabel. Man kunne også tænke sig muligheden af at fastsætte visse maxima og iøvrigt lade domstolene fastsætte erstatningerne relativt frit indenfor disse rammer.

2. Sygdommens længde.

Domstolene har imidlertid valgt en anden metode. Man benytter *sygdommens længde* som målestok, idet man i reglen går ud fra et bestemt beløb for hver sygedag. Metoden kombineres dog med begrænsningsmetoden, idet der opereres med en (ganske vist elastisk) maximumsgrænse, og idet man allerede forinden nedsætter tempoet i opsummeringen. Metoden kombineres dog også med den individualiserende, idet man iøvrigt for større skaders vedkommende tager hensyn til ekstraordinært store smerter og ulemper i form af operationer og andre ubehagelige behandlinger.

Hvordan og hvornår denne praksis har dannet sig er ikke ganske klart. v *Eyben* mener, at den er opstået lidt efter lidt som resultat af et samarbejde mellem forsikringsselskaberne og de underordnede domstole, vel især de større byers specielle færdselsafdelinger¹¹⁾. Ligesom ved erstatning for anden personskade¹²⁾ er det vanskeligt at danne sig nogen mening om domstolens praksis før 1934, idet dommene *dels* ofte savnede relevante oplysninger og præmisser i det hele taget vedrørende erstatningsberegningen, *dels* i reglen slog de forskellige erstatningsposter sammen i *eet* eller undertiden to runde beløb. Efter daværende byretsdommer Victor Hansens kritik af retspraksis¹³⁾ kunne man ret snart spore en bedring, idet det nu blev sædvanligt at specificere de enkelte erstatningsposter og at redegøre for de relevante fakta. Man kan i hvert fald af Victor Hansens artikel slutte, at der endnu ikke i 1934 havde dannet sig nogen praksis for svie- og smerteerstatningernes fastsættelse¹⁴⁾, og ved en gennemgang af domssamlingerne er det ikke lykkedes mig at finde spor af den nugældende praksis før i højesterets dom i U 1941.1119¹⁵⁾. Sagen drejede sig om en koncertsangerinde, som havde pådraget sig bl. a. et brud på højre arm, der ikke medførte sengeleje, men at armen i 4 uger måtte have i bind. Erstatningen for svie og smerte var opgjort således, at der var beregnet 50 kr. ugentlig for de 4 uger, armen havde været i bind, 40 kr. ugentlig for de følgende 4 uger og 25 kr. ugentlig i 24 uger, ialt 960 kr. De sagsøgte protesterede under henvisning til skadens omfang *dels* mod størrelsen af de ugentlige beløb, *dels* mod varigheden af

¹¹⁾ Fuldmægtigen 1949.134.

¹²⁾ Personskade p. 184.

¹³⁾ U 1934B.188 f og 300.

¹⁴⁾ Jfr. også Popp-Madsen p. 186 ff m. note 206.

¹⁵⁾ Selvom der allerede i tidligere domme henvises til antallet af hospitals- og sygedage m. v. f. eks. U 1933.966, Ass. S. 1935B.26, VLT 1935.88, U 1940.417(H).

den periode, for hvilken der var forlangt erstatning. – Efter de foreliggende oplysninger om skadens omfang og de deraf flydende ulemper fandtes erstatningen for svie og smerte passende at kunne ansættes til 800 kr. – Det er efter parternes anbringender og argumentation klart, *at* man har benyttet den nyere opgørelsesmetode, *at* parterne har accepteret den som udgangspunkt for opgørelsen, og *at* der allerede da har foreligget en vis praksis. Desværre er det ikke muligt af dommen at se, hvor længe skadelidte var syg; der foreligger blot en lægeerklæring, dateret året efter skaden og gående ud på, at der var forblevet en vis invaliditet, som fastsattes til 5 %. Derimod fremgår det, at skadelidte ikke var sengeliggende på noget tidspunkt, og går man derfor ud fra de angivne 32 ugers sygdom og beregner 25 kr. pr. uge, når man nøjagtigt til det af landsretten fastsatte beløb på 800 kr., som højesteret fandt passende, idet man stadfæstede dommen i henhold til dens grunde. – I U 1946.791¹⁶⁾ havde skadelidte for svie og smerte krævet et beløb på 1.500 kr. beregnet på grundlag af 15 ugers hospitalsophold, 750 kr. og 61 uger »iøvrigt«, 750 kr. Landsretten fandt beløbet passende ansat, medens der ved højesteret ikke var fremsat nogen indsigelse mod beløbets størrelse. Det er her klart, at skadelidte har beregnet sig 50 kr. for hver uge på hospitalet hvorimod det er mindre klart, hvorledes erstatningen iøvrigt er beregnet. Går man ud fra et konstant beløb for hele perioden, bliver dette 12.30 kr. pr. uge; mere sandsynligt er det imidlertid, at man har beregnet 25 kr. for et vist antal uger og standset opsummeringen ved 1.500 kr. eller for 30 uger udover de 15 hospitalsuger, ialt 45 uger; eller også har man beregnet 25 kr. pr. uge i et vist antal uger, hvorefter man gradvis har nedsat det ugentlige beløb, indtil man er standset op ved de 1.500 kr. som maximum. Dommens resultat stemmer ret nøje overens med de udtalelser om praksis, som v Eyben fremsatte i 1949¹⁷⁾. Herefter skulle det indtil 1947 have været praksis at beregne svie- og smerteerstatningen efter 50 kr. for hver uges hospitalsophold og 25 kr. for hver uges sygdom iøvrigt. Det beløb man således kom til, afrundedes til det nærmeste runde tal, dog således at man begrænsede erstatningerne på to måder. *Dels* således at man rundede nedefter, når man nåede udover 500 kr., *dels* således at 1.500–2.000 kr. var maximum. – I 1947 forhøjedes imidlertid taksterne til henholdsvis 10 kr. pr. dag, skadelidte må holde sengen og 5 kr. pr. sygedag iøvrigt. – For nylig er taksterne ved et dommermøde i østre landsretskreds blevet forhøjet til 15 kr. pr. sengedag og 8 kr. pr. sygedag iøvrigt¹⁸⁾. Samtidig er maximum forhøjet til 2.500 kr., medens man begynder at runde nedefter omkring 1.000 kr; man må gå ud fra, at denne forhøjelse også vil blive praktiseret i vestre

¹⁶⁾ Jfr. også U 1952.981, 1953.866 og 1958.106.

¹⁷⁾ Fuldmægtigen 1949.135 f.

¹⁸⁾ Tyge C. Heilesen, Juristen 1959.279 ff.

landsretskreds. Forhøjelserne svarer ret nøje til konjunkturudviklingen og til-sigter ikke nogen forhøjelse af erstatningerne, men blot at bringe dem i overensstemmelse med den nuværende pengeværdi¹⁹). Når man går ud fra, at skadelidte skal have adgang til for erstatningen at skaffe sig en lyst-følelse svarende til den ved skaden påførte ulystfølelse, er det også umiddelbart givet, at det beløb, der stilles til hans rådighed må reguleres i takt med prisudviklingen, såfremt man sætter, at kompensationen skal være konstant. I virkeligheden er det en udvikling svarende til den, der har gjort sig gæl-dende ved invaliditet og forsørgertab²⁰).

Hvordan man oprindeligt er kommet til netop 50 kr. og 25 kr. pr. uge er me-get vanskeligere at sige. At man har valgt runde tal hænger naturligvis sammen med praktibiliteten; men hvorfor netop af denne størrelsesorden, når man jo i udlandet regner med langt større beløb? At man her i landet regner med forholdsvis beskedne beløb fastsat efter forholdsvis enkle principper stem-mer godt overens med tendensen til iøvrigt at regne med et »borgerligt jævnmål« og standardiserede udmålingsregler ved personskade iøvrigt²¹). At det så netop er blevet de nævnte beløb, hænger antagelig sammen med, at disse takster har harmoneret med de tidligere fastsatte erstatninger for lignende skader.

3. Afvigelser fra hovedreglen.

Det er ganske klart, at domstolene ikke føler sig bundet til at anvende tak-sterne slavisk. Ganske vist tages der ikke nævneværdigt hensyn til skadelidtes alder og køn, ligesom der ej heller tages hensyn til skadelidtes særlige føl-somhed²²). På den anden side forbeholder domstolene sig at skønne friere i særlige grupper af tilfælde.

a. Heilesen oplyser, at man i mindre voldssager fastsætter erstatningerne efter et skøn over samtlige omstændigheder og ofte når frem til beløb, der væsentligt overstiger, hvad taksterne ville føre til²³).

b. Har skaden og dens behandling været særlig smertefuld og ubehagelig, forhøjes erstatningerne skønsmæssigt. Her spiller især antallet og karakteren af nødvendige operationer en rolle²⁴); særlig betydning har det ved svære for-

¹⁹) Jfr. den svenske højesteretsdom i NJA 1953.609 (TfR 1954.430), der udtaler, at man ved sammenligning med erstatningsniveauet i tidligere sager må tage hensyn til den nuværende pengeværdi.

²⁰) Personskade 197 f og 249 f.

²¹) Personskade, kap. I.

²²) Heilesen p. 279, v Eyben p. 136.

²³) l. c. p. 280.

²⁴) Jfr. bl. a. U 1954.226 og 912, Ass. S 1958B.203.

brændinger o.l., som er meget pinefulde, og hvor man ofte må foretage langvarige hudtransplantationer og plastiske operationer²⁵).

c. Det ovenfor under 2 nævnte virker ofte sammen med omstændigheder, som bevirker, at et maximum på 2.500 kr. ikke slår til. Der er ved særligt store og alvorlige skader givet erstatninger på indtil 8.000 kr.²⁶) – U 1959.394, som er omtalt ovenfor i kap.00, fastsætter dette beløb til en 19-årig gymnasiast, som ved et automobiluheld blev 100 % invalid efter et brud på rygsøjlen, hvilket medførte 9 måneders hospitalsophold med flere større operationer, strækbehandling af brudstedet og behandling for urinrørsinfektion efter kateterbeskadigelse. – U 1958.117 angik en 42-årig vognmand, der fik begge underben amputeret med 100 % invaliditet til følge. Det fremgår ikke af sagen, hvor længe skadelidte var hospitalsindlagt, men direktoratets afgørelse af invaliditetsspørgsmålet forelå først 2 år efter skaden. Erstatningen for svie og smerte fastsat til 8.000 kr. – I en dom refereret i Dansk Forsikrings-tidende 1958.56 fik en 31-årig arbejdsmand en erstatning for svie og smerte på 7.000 kr. Han havde pådraget sig en alvorlig beskadigelse af højre ben, som blev stift og forkortet med 80 % invaliditet til følge. Han tilbragte 4 år på hospitalet og gennemgik 22 operationer. – U 1954.226 fastsatte en erstatning på 6.000 kr. for lidelse, ulempe, lyde og vansir til en 26-årig gangpige, der fik åbent kraniebrud samt åbent brud på højre ben. Hun henlå på hospitalet 5 gange ialt over 2 år, senere på ortopædisk hospital i 7 måneder. Hun fik flere gange knogletransplantationer og forskellige andre operationer²⁷). – U 1951.1048 tilkendte en 47-årig tandlæge 5.000 kr. for svie, smerte, ulempe, lyde og vansir i anledning af et kompliceret ankelbrud. – U 1952.511 tilkendte en 13-årig dreng 5.000 kr.; han, der havde fået ødelagt venstre hånd og et øje, var indlagt på hospital 2 gange i henholdsvis to og een måned, sidste gang med foretagelse af plastisk operation. – I U 1955.992 fik en 27-årig arbejdsmand 3.000 kr. i anledning af et dobbelt benbrud. – Ass. S. 1958B.203 fastsætter en erstatning på 3.000 kr. til en 18-årig gangpige, der gennemgik 23 operationer og var indlagt på hospital à 4 gange på henholdsvis 9, 18, 7 og 2 uger, i anledning af kraniebrud og en kompliceret fodskade²⁸).

²⁵) F.eks. U 1953.898 (8.000 kr. for svie, smerte og vansir til 4-årig pige, der fik alvorlige forbrændinger på bryst, arme og ben og blev underkastet mange operationer); U 1945.227 (2.000 kr. til 6 1/2-årig pige).

²⁶) Ass. S 1958 B. 301 fastsætter dog en erstatning på 10.000 kr. til en 55-årig arbejdsmand for lidelse, lyde og ulempe for lændehvirvelbrud med afførings- og vandladningsbesværigheder og ophævelse af kønsfunktionen. Invaliditeten ansattes til 60 %, og sygeperioden androg ca. 8 1/2 måned. Her må en stor del af erstatningen skyldes ulempe og lyde.

²⁷) Ass. S. 1958B. 266 (8.000 for svie og smerte, ulempe, lyde og vansir i forbindelse med rygskævhed hos ung pige).

²⁸) Jfr. også: *mænd*: Ass. S. 1958B.143 (2.500 kr.), jfr. Ass. S. 1958B.266, U 1958.38 (2.300 kr.), 1949.1081 (3.000 kr.), 1940.1025 (2.000 kr.) VLT 1939.43 (2.000 kr.), U, 1934.495 (2.000 kr.), 1928.123 (3.000 kr.), *kvinder*; U 1953.696 (2.000 kr.),

d. *Børn*. Det har været diskuteret om små børn kan fremsætte krav om erstatning for *svie og smerte*²⁹⁾ under hensyn til deres formodede mindre udviklede bevidsthed³⁰⁾. Da det er antaget, at erstatning til børn skal indsættes i overformynderiet³¹⁾ risikerer man ikke, at erstatningsbeløbene kommer andre til gode, og man må også i dansk ret kunne gå ret langt ned i alderen, selvom der muligvis må findes en grænse nedad, og selvom der muligvis må tages hensyn til alderen ved erstatningens fastsættelse. Et af de største beløb, der i dansk ret er fastsat for svie og smerte m. v. tilkendtes dog en 4-årig pige, der fik 8.000 kr. for svie, smerte og vansir for skoldning især af højre side af brystet og højre arm, hvorved der fremkom store ar, medens højre bryst var borte; hun var hospitalsindlagt i 2 1/2 måned og gennemgik flere operationer. Det nævnes udtrykkeligt, at skaden og behandlingen havde været meget smertefuld for den lille pige³²⁾.

4. Blivende invaliditet.

Såfremt skadelidte ikke bliver fuldstændigt helbredt, men der bliver en invaliditet tilbage, vil erstatning for svie og smerte ikke kunne beregnes længere end til det tidspunkt, da skadelidtes tilstand antages at være blevet stationær, idet dette kriterium af praksis anses for at være afgørende for opdelingen mellem forbigående og blivende skadevirkninger³³⁾. For fremtiden må der beregnes erstatning for lyde og vansir³⁴⁾ I almindelighed får denne begrænsning ikke stor praktisk betydning, idet der her ofte vil være tale om alvorlige skader, hvormed man kommer over ovennævnte maximumsbeløb;

U 1942.1069 (1.200 kr.), *børn*: U 1958.168 (3.000 kr.), 1945.227 (2.000 kr.), 1945.615 (2.500 kr. for svie, smerte og ulempe), 1939.1030 (2.000 kr.). – Jfr. iøvrigt oversigterne bag i bogen.

²⁹⁾ Men ikke lyde og vansir (og tort), Popp-Madsen p. 323.

³⁰⁾ Hörstadius p. 22; i svensk praksis har man dog tilkendt børn på 3 år erstatning for svie og smerte NJA 1933B.292.

³¹⁾ U 1957.109, U 1952.898 og fm. Skr. af 1959 cit. i DFT 1959.33.

³²⁾ U 1952.898. Se iøvrigt U 1957.234 (13-årig skoledreng fik fortænder slået ud; ialt 1.000 kr.); 1943.615 (12-årig skoledreng fik ialt 2.500 kr. for »svære læsioner«), 1940.990(H) (skoledreng fik ialt 900 kr. for forbrændinger på benene), 1933.747 (7-årig dreng fik 1.200 kr. for lårbensbrud), VLT 1929 347 (5-årig dreng fik 800 kr. efter hundebid i ansigtet, jfr. note om 3-årig dreng), U 1928.494 (9-årig dreng fik 1.000 kr. for lårbensbrud), 1917.872 (9-årig dreng fik ialt 2.000 kr. for skade i ansigtet), 1916.162 (5-årig dreng fik 600 kr. for bid i ansigtet), 1910.483 (10-årig pige fik 300 kr. for bid i ansigtet).

1958.168 (3.000 kr.), 1945.227 (2.000 kr.), U 1943.615 (2.500 kr. for svie, smerte og ulempe), 1939.1030 (2.000 kr.). – Jfr. iøvrigt oversigterne bag i bogen.

³³⁾ Med hensyn til udgifter og tabt arbejdsfortjeneste, Personskade p. 150 f, 157; svie og smerte jfr. U 1950.996(H) og U 1959.394.

³⁴⁾ Dette er også reglen i svensk ret, hvor svie og smerte beregnes til helbredelsestidsrummet, for fremtiden uddømmes et beløb for »lyte och annat stadigvarande mén«, TFFP nr. I p. 35.

undertiden kan helbredelsesprocessen dog også ved svære invaliditeter være relativt kort f. eks. ved øjenskader og amputationsskader³⁵). I praksis har det også spillet en rolle i tilfælde, hvor sagen genoptages, fordi der udvikler sig en yderligere invaliditet; i sådanne sager antages tilstanden i relation til de forbigående følger at være blevet stationær ved første invaliditetsfastsættelse³⁶).

5. *Tilvænningshensynet.*

Det kan måske umiddelbart forekomme ejendommeligt, at man ved fastsættelsen af svie- og smerteerstatningerne tilsyneladende overkompenserer de mindre skader i forhold til de svære. Her må man dog erindre sig det synspunkt, som spiller en overordentlig stor rolle ved fastsættelsen af erstatning for invaliditet og forsørgertab, nemlig *tilvænningshensynet*³⁷). Der er intet ejendommeligt i, at skadelidte får en forholdsvis større godtgørelse for den første tid; efterhånden vænner skadelidte sig til sin tilstand, således at hans lidelser og ubehag bliver forholdsmæssigt ringere i den følgende tid.

B. U l e m p e.

Ovenfor er det anført, at ulempe som skadetypebetegnelse er vanskelig at få hold på ved siden af de øvrige. Enhver ved at ulempe er noget ubehageligt, noget som gør tilværelsen mere besværlig eller mindre attraktiv. Det er jo det fælles indhold i samtlige de i ikrtrl. § 15 opregnede skadetyper, medens nuancerne er små og udflydende. Hverken motiverne til strfl. 1866 eller senere love giver noget som helst bidrag til forståelsen, hvorfor der har været frit slag for teorien. Man har her *dels* villet opfatte ulempe som en skadetype, der ligesom forstyrrelse af stilling og forhold, havde særlig referens til skadelidtes forhold til omverdenen, og således ligger nærmere, hvad man traditionelt kalder økonomisk skade, en skadetype som skulle tage sigte på at dække sædvanlige, men udokumenterbare udgifter i nutiden eller fremtiden; *dels* har man anført, at ulempe i hvert fald må omfatte noget mere, når henses til placeringen i ikrtrl. § 15³⁸). Det er vanskeligt på grundlag af den foreliggende praksis at danne sig noget pålideligt billede af erstatningspostens funktion i så henseende. Den mest nærliggende forklaring på dette fænomen er nok den enkle, at man ikke forbinder noget særligt hermed, men snarest ret tilfældigt anfører ulempe i forbindelse med andre skadetyper³⁹). De tilfælde,

³⁵) Se U 1959.394 og oversigten bag i bogen.

³⁶) VLT 1958.197 og U 1950.996.

³⁷) Personskade p. 34.

³⁸) Foruden erstatning for økonomisk skade-godtgørelse for lidelse, tort, *ulempe*, lyde og vansir . . .

³⁹) Ovf. (lyde) note 24.

hvor der i praksis har været uoverensstemmelser mellem påstanden og dommens opregning, giver ikke indtryk af at være tilsigtet⁴⁰).

I en ældre dom benyttes betegnelsen ulempe nærmest synonymt med »skadelig følge«, i voldssager kriteriet for om sagen skal subsummeres under en lempeligere eller strengere straffebestemmelse, og tidligere for om der kunne tilkendes erstatning for »svie og smerte«⁴¹). En anden ældre dom synes at støtte den ovenfor omtalte opfattelse, hvorefter ulempe nærmest skulle være en slags »økonomisk skade«⁴²). Iøvrigt synes de afsagte domme nærmest at behandle ulempe sammen med lidelse, lyde og vansir, uden at man dog behøver at lægge så meget heri. Flere domme taler om *gener* i forbindelse med skaden⁴³), og det er ikke udelukket at betragte gener som det objektive kriterium for ulempe, således at grundlaget herfor bliver indgreb i den personlige integritet, som vel ikke medfører lyde eller vansir, men dog visse gener. På den anden side behøver disse gener ikke at være af vedvarende karakter. U 1928.494 fastsætter således et beløb for lidelser og de allerede hafte ulemper, idet det ikke fandtes godtgjort, at der blev tale om noget varigt mén. I U 1942.791 havde skadelidte anket en østre landsrets dom med påstand om yderligere 1.000 kr. i erstatning for svie og smerte. Af lægeerklæringen fremgik det, at skadelidte stadig led af nervøsitet, med søvnløshed, træthed, smerter, ømhed og depression, og af følgerne af et ledskred, som stadig gav gener og nedsatte hendes arbejdsevne. Højesteret forhøjede erstatningen med 300 kr. for de ved uheldet forvoldte ulemper. Endnu mere udpræget er det i dommen U 1933.334, hvor der bl. a. tilkendtes en havnearbejder, som var faldet i vandet, 50 kr. for lidelse og ulemper i forbindelse med en forkølelse⁴⁴). I et par tilfælde fastsattes der et beløb for svie, smerte og ulempe ved påførelse af en kønssygdom⁴⁵). På den anden side kan ulemperne også have referens til fremtiden. I U 1959.279(H) påførtes der en kvinde en svælglesion med kronisk synkebesvær og forskellige operationsfølger. Hun fik foruden 3.000 kr. for svie og smerte og 10.000 kr. for inva-

⁴⁰) Ov. (lyde) note 13.

⁴¹) Jfr. U 1901.404, hvor det fremhæves, at skadelidte vel havde fået et blødende sår efter et slag i panden, men at han ikke havde haft nogen som helst ulempe af slaget.

⁴²) U 1886.89. En 6-årig dreng mistede synet, hvorfor han fik 1.200 kr. for lidelse lyde, vansir samt for *anden ulempe*, derunder ekstraordinær pleje for fremtiden, forringelse af fremtidig arbejdsevne, læge, medicin, pleje og rejser. – Udtrykket kan dog også forstås som en samlet formel betegnelse for samtlige skadelige følger, jfr. U 1954.119. Tab af et øje antoges også at medføre ulempe for en tandlæges erhvervsudøvelse, hvorfor han fik et samlet beløb for invaliditet, ulempe, lyde og vansir.

⁴³) U 1923.615, 1936.673 og 1942.791(H) jfr. også U 1955.323 (ikke nævnte ulempe).

⁴⁴) Jfr. også U 1905B.196 (lidelse og ulempe for prygl i arresten), 1946.495 (svie, smerte og ulempe ved tandreparation), 1943.615 og 1940.630.

⁴⁵) U 1946.1007 og 1952.352.

liditet tillige tilkendt 2.000 kr. for ulempe og vansir⁴⁶). Også i andre tilfælde, hvor skaden medfører vedvarende indskrænkninger i de normale legemsfunktioner især i sanseredskaberne anføres ulemper som en af flere skadetyper⁴⁷).

C. Lyde.

1. Danske lov – ikrtrl. § 15.

Når man skal forsøge at fastlægge den retlige betydning af begrebet lyde, må man skelne skarpt mellem den *retshistoriske* og den *gældende* betydning. Nøglen til forståelsen af den nugældende opfattelse af begrebet lyde findes nemlig i domstolens praksis omkring den endnu gældende bestemmelse i D. L. 6-10-2, idet disse domme er de eneste, hvori begrebet lyde forekommer rent og uden sammenblanding med andre typer af skade.

Som tidligere fremhævet er det uhyre vanskeligt at danne sig nogen sikker opfattelse af, hvorledes lyde skal forstås i ældre ret og især i Danske Lov. De skrevne kilder er sparsomme; man har stort set ikke andet kendt materiale end landskabslovenes tekst, hvorfra danske lov i det store og hele har hentet sine bestemmelser om retshåndhævelsen uden større ændringer. Danske Lov kan karakteriseres som en retlig sammenfatning af den middelalderlige livsform og tænkemåde, som allerede længe havde været under opløsning. Danske Lov var forældet inden den nogensinde blev nedskrevet, hvilket også nødvendigvis må følge af den måde, hvorpå den blev til, nærmest som en sammenskrivning af den siden middelalderen gældende ret, med dennes aflejringer af lag på lag uden indbyrdes konsekvens. Ofte var det således, at koncipisterne ikke selv havde nogen sikker forståelse af de ældre regler, ofte blev de direkte misforstået. Det fra middelalderen overleverede bødesystem var allerede i opløsning, idet det på mange områder var afløst af strafferegler i moderne forstand, på andre områder af erstatningsregler i vor forstand eller i hvert fald i denne retning. Noget større bidrag til forståelsen af de dunkle punkter får man ej heller af de sparsomme forarbejder til Danske Lov⁴⁸), som i meget vidt omfang indskrænker sig til angivelse af kilderne til de optagne bestemmelser og til enkelte tilføjelser og udstregninger.

⁴⁶) Der var dog ikke protesteret mod erstatningsopgørelsen.

⁴⁷) VLT 1937.134 (følelamhed i læbe med talebesvær), U 1954.567 (lugtesans), VLT 1935.59 (tab af tænder) U 1935.618 (afbrudt potens) jfr. Ass S. 1958 B.326 1936.673 (demens), 1952.435 (øje); se endvidere følgende domme, hvor ulempe ikke udtrykkeligt anføres, U 1927.635, 1950.741, 1952.312, 1953.259 (hørelse), 1941.21, 1943.180, 1945.835, 1954.567 (lugte- og smagssans), 1946.495, 1957.234, 1914.72, 1923.404, Ass. S. 1942 B. 173 (tænder).

⁴⁸) Secher & Støchsel.

Da den danske retsvidenskab dukkede frem af mørket i midten af det 18. århundrede, var den dannede klasse allerede så stærkt præget af oplysningstidens og de romer/naturretlige ideer, at de litterære frembringelser stort set bestod i en mere eller mindre direkte oversættelse af *Grotius'* og *Pufendorfs* værker, der anlagdes som den prokrustesseng, hvorpå den nationale ret straktes. Forfatterne så det i vidt omfang som deres opgave at fremstille den ideelle ret, og kun en passant beskæftige sig med den nationale ret, i det omfang denne med lidt god vilje kunne betragtes som stemmende med den ideelle ret. Det er klart, at man herved nødvendigvis ofte måtte lægge en helt anden betydning i Danske Lovs bestemmelser og udtryk end den oprindelige. Dette gælder netop især D. L. VI. bog »om Misgierninger«, hvis bestemmelser nu i meget videre omfang end forsvarligt set ud fra en retshistorisk synsvinkel, blev betragtet som udslag af almindelige strafferetlige og erstatningsretlige synspunkter. Man må dog herved erindre, at det umiddelbare formål ej heller var retshistorisk, men retspolitisk, nemlig at fortolke Danske Lovs kasuistiske og forældede bestemmelser, der formelt stadig var gældende, på en sådan måde at de stemte overens med oplysningstidens helt forskellige samfundsforhold og ideer. Netop fordi Danske Lov var så kasuistisk og forældet, var den et let offer for det romer/naturretlige systems overlegne konsekvens, modernitet og forfinede begrebsapparat. En anden årsag til dettes – ganske vist betingede – sejr var manglen på trykte domssamlinger og juridisk uddannede dommere og sagførere. Da det desuden var romer/naturretten, der efterhånden doceredes ved universitetet, trængte dennes ideer og begrebsapparat også efterhånden ind i de overordnede – især højesterets praksis. Fra det tidspunkt i begyndelsen af det 19. århundrede, da man på Ørstedes initiativ begyndte at trykke de overordnede retters domme, var udviklingen over i den moderne tid allerede fuldført. At Ørsted iøvrigt fuldstændig var et barn af sin tid er ganske klart. Vel er det rigtigt, at Ørsted indledte den praktiske og realistiske retsvidenskab og både fremhævede betydningen af og skabte mulighed for anvendelsen af retspraksis, men den ret, han fremstillede var i meget høj grad det romer/naturretlige retssystem, som således kom til at danne grundlag for eftertidens teori og retspraksis.

Når vi derfor i dag skal forsøge at finde frem til betydningen af regler og udtryk i Danske Lov, gennem læsning af ældre forfattere, vil billedet nødvendigvis blive farvet af den romer/naturretlige tænkemåde. Noget umiddelbart forhold til lovtæksten er det næsten umuligt at få⁴⁹⁾, da bestemmelserne ofte er inkonsekvente, og ældre og yngre regler ikke sjældent står uformidlede

⁴⁹⁾ Det må anses for meget fortjenstfuldt, når Thøger Nielsen i forbindelse med sin disputats undersøgte store dele af højesterets praksis på formuerettens område i det »mørke århundrede«, hvori »det hele« skete. Man må håbe, at nogen får tid og råd til engang at skaffe en fuldkommen trykt bearbejdelse af retspraksis fra slutningen af det 17. århundrede til begyndelsen af det 19. århundrede.

overfor hinanden; da man dårligt kan leve sig ind i datidens tankeverden, er det yderligere vanskeligt at få en klar opfattelse af lovens udtryk, her altså grebet lyde.

2. *Varigt mén.*

Som tidligere nævnt er der ingen tvingende grund til at antage, at lyde i D. L. modsvarede, hvad vi i dag forstår ved ikke-økonomisk skade, simpelthen fordi denne problemstilling ikke eksisterede på den tid. Derimod er det mere sandsynligt, at udtrykket anvendtes til dels synonymt med skade, således at *lyde er den skade på person, som medfører varigt mén*⁵⁰). Det er først en senere tid, der har indfortolket den romanistiske sondring mellem økonomiske og ikke-økonomiske følger af legemsskade i Danske Lovs bestemmelser⁵¹) og opfattet *lyde* i 6-7-10 og 6-10-2 som en ikke-økonomisk side

⁵⁰) 6-7-4 (vorde Mands Lemmer lydte, og vorde dog noget nyttige . . .) 6-7-5 (End vorder noget Lem døt og unyttigt . . .), 6-7-6 (For alle de Saar, som mand ej kand skyde . . .), 6-7-7 (Men vorder der Lyde paa, saa som om Munden stander vrang og skev . . .), 6-7-10 (I alle disse Stykker . . . foruden foreskrevne Bøder betale Badskerløn, opholde . . . med hans Kost imidlertid og give hannem en billig Penge for Lyden og Skaden . . .). Et dunkelt punkt i loven er det om 6-11-2 pålægger skadevolderen for vådessår at betale for lyden og skaden ligesom 6-7-10 for forsætlige sår; direkte siges, at gerningsmanden betaler badskerløn og den såredes kost, mens han læges, og der tilføjes, og han være fri for anden bod. Om denne udtalelse refererer sig til 6-11-1, hvor der pålægges 40 marks bod for uagtsomt drab, eller til 6-7-10 kan man ikke sige med sikkerhed. For den kvalificerede våde i 6-7-4 pålægges gerningsmanden halve bøder for sår og lyde i forhold til viljes drab, medens 6-11-6 (sportskampe) gentager 6-12-21's bestemmelse om udelukkende at bøde badskerløn og omkostninger, se herom Brorson p. 277, Ørsted hdb. V p. 9 ff, 35 og 49 ff og NJA 22.129. Hvis man forstår bestemmelsen indskrænkende, må 6-11-7 og 6-11-8 forstås således, at der i disse tilfælde af skade ved andres våben, henholdsvis pålægges ejeren, der lægger en ladt bøsse fra sig, og gerningsmanden, der ikke ved, at bøsset er ladt, halve og fulde udgifter til læge og kost (. . . bøde . . . om hand af Vaade selv Skaden gjorde . . .). Derimod pålægger 6-10-1 den, der udlåner sine våben til een, som er i klammeri, med bevidsthed om at de vil blive brugt mod andre, at bøde halvt så meget, som gerningsmanden for viljessår. Sammenholder man imidlertid 6-11-2 med kilden i Chr. IV's norske lov 3-12, får man indtrykket af, at denne fortolkning ikke er nødvendig. Kilden taler blot om, at vådeskud skal straffes mildere end viljesværk, – udgaven ved Hallager og Brandt (1854) p. 52 m. note 1. – Hvilken fortolkning, der er den rette, er vanskeligt at sige, men muligvis er den direkte fortolkning den naturligste; man skal blot vogte sig for at drage slutninger herfra og til, at 6-10-2 derfor nødvendigvis må forstås således, at den ikke hjemler den angrebne godtgørelse for kost og tæring, jfr. Ørsted, hdb. V. p. 35, NJA 1922 p. 129. Kilden i J. L. 3–29 og 33 synes dog at gøre en forskel, idet bøderne for lyde ved skade af husdyr ikke kunne overstige tre mark. Første projekt til 6-10-2 havde en tilsvarende begrænsning til tre lod sølv, men denne bestemmelse ændredes til den endelige »efter sagens beskaffenhed«, Secher og Støchel p. 211 og 389.

⁵¹) F. eks. Ørsted NJA 1922 p. 129.

af vedvarende legemsskade, fordi den skulle fastsættes efter parternes vilkår og lejlighed (6-7-10) og vurderes efter sagens beskaffenhed (6-10-2)⁵²). I Norge har man imidlertid til stadighed opfattet 6-10-2 således, at den foruden lægeløn hjemlede skadelidte normal erstatning for fremtidigt næringstab i forbindelse med lyde, og i den seneste tid har en højesteretsdom antaget, at der også kan gives erstatning for tabt arbejdsfortjeneste indtil endelig dom i sagen⁵³). I betragtning heraf og af, at man allerede tidligt herhjemme havde antaget at lyde i 6-7-10 tillige omfattede svie og smerte, ja, at det var ad den vej svie og smerte vandt indpas i dansk ret⁵⁴), forekommer det ejendommeligt, at man i nyere tid, da sager angående 6-10-2 er kendt, antog at 6-10-2 hverken omfattede erstatning for tabt arbejdsfortjeneste, invaliditet eller svie og smerte⁵⁵). Naturligvis lader det sig slet ikke gøre at anvende Danske Lovs regler direkte på nutidens forhold, således at man måske ikke kan opfatte den ene forståelse som mere rigtig en den anden. De danske domme yder derfor naturligvis *ikke* bidrag til *retshistorien*, men er interessante forsåvidt som de kaster lys over, hvad man i *gældende ret* forstår ved lyde.

Efter den nævnte praksis er det uden for al tvivl, at begrebet lyde i gældende ret forstås på samme måde som i svensk ret, hvor skadelidte ved siden af »*sveda och värk*« kan få erstatning for »*Lyte och annat stadigvarande mén*« foruden erstatning for tabt arbejdsfortjeneste og livrente for eventuel invaliditet. »*Sveda och värk*« refererer sig til ikke-økonomiske skadevirkninger indtil helbredelsen, eller når der bliver tale om invaliditet, indtil skadelidtes tilstand er stationær, medens »*lyte och mén*« refererer sig til lignende virkninger af blivende karakter⁵⁶). Medens den svenske lovgivning kun taler om »*lyte och annat stadigvarande mén*« taler ikrtrl. § 15 om lyde, ulempe, vansir og forstyrrelse af stilling og forhold. Medens »*stadigvarande mén*« i svensk ret antages at omfatte også fremtidige udgifter af forskellig art⁵⁷), er det i dansk ret blevet mere og mere almindeligt at tilkende et særligt beløb herfor⁵⁸). I svensk ret omfatter *mén* også vansir, når noget sådant foreligger⁵⁹), og utvivlsomt også hvad vi forstår ved ulempe. Spørgsmålet er, om det ikke var bedre at have en så lidet specificeret regel som den svenske i stedet for den noget tungere danske. I praksis synes det

⁵²) Ørsted, hdb. V p. 64 ff, NJA 1922.129.

⁵³) Jfr. TfR 1955.552 og TfR 1954.410, Kristen Andersen: Erstatningsrett Kap. IX, samt NFJFP nr. 16. – I norsk ret kender man jo ikke begrebet »svie og smerte«.

⁵⁴) Jfr. ovf. p. 37 ff.

⁵⁵) U 1868.671(V), VLT 1929.209, 1931.118, 1933.171, 1937.129, 1948.250 og U 1953.454(H).

⁵⁶) NJA 1945.186, Hörstadius p. 20 og 43 f.

⁵⁷) Hörstadius p. 41 ff.

⁵⁸) Personskade p. 156 ff.

⁵⁹) Hörstadius p. 43 og oversigten i TFFP nr. VI.

som nævnt oftest at være tilfældigt såvel i påstand som dom⁶⁰), hvilke udtryk man får anført; i stigende grad er man helt kommet bort fra ikrtrl.'s ordlyd, idet man oftest indskrænker sig til at anføre svie og smerte i tilfælde, hvor man til andre tider anfører forskellige typer af fremtidig skade. I mange tilfælde, især når der tillige bliver tale om invaliditetserstatning, udgør den tilkendte erstatning ej heller et større beløb end skaden ville føre til uden nogen invaliditet⁶¹). Vanskeligt er det dog at dokumentere dette tilfredsstillende, allerede fordi erstatning for svie og smerte fastsættes skønsmæssigt ved større skader⁶²) ⁶³).

⁶⁰) Se U 1950.741 (høretab; Påstand: Invaliditet, ulempe, lidelse og lyde, dom: Invaliditet, lidelse og ulempe); måske har man villet udtale at beskadigelse af sanseredskaberne ikke medfører lyde; se om U 1959.59 i den følgende note. Se også HRT 1957.287 hvor skadelidte for tab af venstre ben og skade på venstre skulder samt 2 ar i ansigtet med 75 % invaliditet havde krævet 2.000 kr. for svie og smerte, 3.000 kr. for *ulempe*, lyde og vansir foruden 80.000 kr. for tabt arbejdsfortjeneste og invaliditet. Såvel landsret som højesteret tilkendte ham et samlet beløb for invaliditet, lyde og vansir foruden et særskilt beløb for svie og smerte; U 1941.538(H) påstand: lidelse, ulempe, lyde, vansir, – dom: lidelse, lyde, vansir for misdannelse af højre arm, U 1955.50(H) påstand: lidelse, og invaliditet, – dom: lidelse, ulempe og invaliditet for 100 % invaliditet; jfr. også U 1923.615. Mere tilfældigt er det derimod, når der i »hovedet« på et par domme anføres noget andet end i selve dommen. U 1954.567(Ø) tilkender for følgerne af kraniebrud med beskadigelse af lugte- og smagssans og beskadigelse af højre knæ 1.200 kr. for svie, smerte, ulempe og vansir, medens »hovedet« anfører svie, smerte, *lyde* og ulempe; jfr. ovf. om U 1950.741; U 1958.168(Ø) tilkender for amputation af højre ben foruden invaliditetserstatning, 3.000 kr. for lidelse, ulempe og vansir, medens »hovedet« anfører lidelse, lyde og vansir (måske dog mere korrekt), se også HRT 1956.1021, der i modsætning til U 1957.282 kun nævner invaliditet i »hovedet« og undlod lyde og vansir.

⁶¹) Se U 1959.59 hvor en arbejder, der pådrog sig en beskadigelse af højre fod med 40 % invaliditet til følge, påstod sig tilkendt 3.000 kr. for svie, smerte og *ulempe* foruden erstatning for invaliditet. Landsretten fastsatte en godtgørelse på 2.000 kr. for *svie og smerte* foruden erstatning for invaliditet. Dommen stadfæstedes af højesteret.

⁶²) Se i det hele oversigterne bag i bogen og dommen U 1953.682 og afslutningen om forstyrrelse af stilling og forhold i det hele.

⁶³) Tager man f. eks. dommene i tabel K (p. 205) i min *Personskade*, som afgiver et fortrinligt sammenligningsgrundlag, idet de angår skade på øjne, vil man se, at langt de fleste fastsætter et beløb for invaliditet og/eller svie og smerte, medens enkelte ganske uden konsekvens og indflydelse på beløbenes størrelse anfører forskellige andre poster f. eks. U 1894.1042 (lyde i forbindelse med lidelse), VLT 1939.343 og U 1941.845 (samlet beløb for invaliditet, lidelse, ulempe, lyde og vansir), U 1940.577 (særskilt beløb for svie og smerte og for invaliditet, ulempe, lyde og vansir), U 1941.599 (invaliditet, vansir, svie og smerte), VLT 1945.267 (invaliditet, vansir, svie og smerte), VLT 1947.29 og U 1948.227 (særskilt beløb for invaliditet og for vansir, svie og smerte), VLT 1947.73 (invaliditet, svie og smerte, lyde og vansir), U 1952.435 (særskilt beløb for invaliditet og for lidelse, ulempe, vansir) U 1952.1111 (særskilt beløb for svie og smerte og for invaliditet, lyde, vansir), U 1954.119 (invaliditet, ulempe, lyde og vansir); et par gamle domme fastsætter ingen særlig invaliditetserstatning, men U 1879.990 (ulempe, lyde og vansir) og 1893.1167 (ulemper).

Medens ulempe som tidligere nævnt i første række refererer sig til skadelidtes ulystbetonede *indstilling* til en skade, og *vansir* i første række har relation til *ydre synlige og skæmmende* legemsfejl især i ansigtet og andre synlige steder, består *lyde* først og fremmest i *ydre*⁶⁴⁾ *legemsfejl* især på ekstremiteterne, som nedsætter anvendeligheden heraf eller muligheden for normal livsudfoldelse⁶⁵⁾. Legemsfejl, som medfører lyde vil i reglen også medføre ulempe og vansir, medens ulempe og vansir hver for sig kan foreligge, uden at nogen lyde er til stede. At disse elementer, som jo er fremkommet gennem en analyse af det ældre lydebegreb, i praksis flyder sammen er ikke mærkeligt. Her skal blot bemærkes, at de domme, som i h. t. D. L. 6-10-2 tilkender skadelidte erstatning for lyde, ofte bringer elementer ind i beskrivelsen af skaden, som peger i retning af ulempe og vansir, således at domstolene enten ikke anerkender nogen begrebsmæssig sondring mellem disse skadetyper eller finder hjemmel i 6-10-2 til at tage ulempe og vansir med, hvilket måske kan forsvares historisk set, men ikke kan forenes med deres afvisning af svie og smertekravene.

Dommen i VLT 1931.118 tilkender en skadelidte en erstatning for lyde i h. t. 6-10-2 for beskadigelse af den ene fod, medens VLT 1933.171 (U 1933.747) tilkender en 7-årig dreng 1.200 kr. for badskerløn og lyde for følgerne af et lårbensbrud⁶⁶⁾. I VLT 1937.129 fik en tømrer 500 kr. for følgerne af en hjernerystelse; det fremhæves *at* skadelidte under sit arbejde havde ulemper af en kronisk hovedpine og *at* han i venstre øjenbryn havde et 3-4 cm langt ar. I VLT 1948.145 fik en 63-årig smed 800 kr. i anledning af, at han stadig 2½ år efter skaden led af sådanne følger efter en kvæstelse af hoved, højre ben, sæde og lænd, at det gav anledning til 15 % invaliditet⁶⁷⁾.

Andre domme end de nævnte vedrørende 6-10-2, som tilkender skadelidte et særskilt beløb for lyde alene, findes ikke, men der findes en lang række domme, som anfører lyde blandt andre erstatningsposter. De mange domme, som anfører lyde i forbindelse med invaliditet og/eller svie og smerte er lidet oplysende, men der findes en enkelt dom, der anfører lyde i forbindelse med ulempe⁶⁸⁾. I dommen HRT 1956.1021 var der nedlagt påstand om en sær-

⁶⁴⁾ Jfr. ovf. note 60 hvoraf man måske kan slutte, at *indre* fejl på sanseredskaberne ikke kan karakteriseres som lyde (U 1950.741 og 1954.567); jfr. også U 1935.618, der tilkendte en 24-årig skotøjsarbejder 3.000 kr. for den »særlige skade«, som var forbundet med tabet af en testikel, hvorimod man ikke anså det tilstrækkeligt godtgjort, at tabet havde medført ulempe og lyde som følge af afbrudt potens.

⁶⁵⁾ Ass. S. 1958 B.266 (rygskævhed hos ung pige: 8.000 kr. for lidelse, ulempe, lyde og vansir). Jfr. også ndf. forstyrrelse af stilling og forhold.

⁶⁶⁾ Drengen havde krævet ialt 15.311 kr. bl. a. for invaliditet.

⁶⁷⁾ At der ikke var tale om nogen egentlig invaliditetserstatning viser det forholdsvist beskedne beløb, som ikke står i forhold til invaliditetserstatninger for lignende skader.

⁶⁸⁾ Se U 1935.618(Ø) der ikke giver et særligt beløb for ulempe eller lyde i forbindelse med tab af en testikel, men en erstatning for den herved forvoldte »særlige skade«.

skilt erstatning for ulempe, lyde og vansir ved siden af invaliditetserstatning og erstatning for svie og smerte. Såvel landsretten som højesteret gav skadelidte et samlet beløb for invaliditet, lyde og vansir⁶⁹⁾ ved siden af et særskilt beløb for svie og smerte⁷⁰⁾. Der findes ingen domme som fastsætter et særskilt beløb for ulempe, lyde, vansir eller forstyrrelse ved siden af *både* invaliditet og svie og smerte. Ulempe, lyde og vansir m. v. slås altid sammen med enten den ene eller den anden af de øvrige hovedposter eller dem begge. Derimod synes det ret tilfældigt, hvilken post, man slår det sammen med⁷¹⁾.

D. Vansir.

Som ovenfor nævnt er grænsen mellem lyde og vansir flydende⁷²⁾. Historisk set er vansir især knyttet til vedvarende og skæmmende skader især ar og andre deformiteter i ansigt og på hænder, hvor de ikke kan skjules. Det er også i overensstemmelse med denne tankegang, når der i nogle tilfælde tales om vansir i forbindelse med ar på ben og krop, som normalt skjules af klæderne, men som dog under afklædning, badning, sport osv. er synlige og skæmmende; især har det været tilfældet med kvindelige skadelidende⁷³⁾. Der-

⁶⁹⁾ Men udelod uden nærmere motivering, ulempe.

⁷⁰⁾ Jfr. U 1958.117, VLT 1957.374, U 1952.1111, VLT 1945.340 U 1945.227, 1941.21 (ikke svie og smerte), jfr. VLT 1955.21 og U 1940.577 (invaliditet, ulempe, lyde og vansir for øje); i en tilsvarende sag U 1954.119 fastsattes ingen særskilt erstatning for svie og smerte. I det hele taget synes det ret tilfældigt, hvorledes øjensskaderne behandles, hvilket kan siges at være symptomatisk for domstolenes praksis, jfr. ovf. note 63.

⁷¹⁾ 1) Invaliditet, lyde og vansir og invaliditet, ulempe, lyde eller vansir, jfr. ovf. note 70. Invaliditet, ulempe, lyde, Ass. S. 1958 B. 190; – 2) lidelse, lyde, U 1916.162 og 1938.980, lidelse, lyde, vansir, U 1909.775, 1941.538, 1943.635, 1957.234; lidelse, ulempe, lyde, U 1936.673; lidelse, ulempe, lyde og vansir, U 1886.89, 1951.1048, 1952.511, 1954.225 1959.992. og VLT. 1955.344 – 3) invaliditet, lidelse, ulempe, lyde og vansir (samt forstyrrelse), VLT 1939.343, 1941.237, 1953.35, og VLT 1957.168; invaliditet, lidelse, lyde og vansir, VLT 1945.59, 1947.73, U 1950.548, 1953.259; invaliditet, lidelse, lyde, U 1894.1042, VLT 1944.209. – På lignende måde forekommer alle mulige andre kombinationer, hvori lyde ikke forekommer 1) invaliditet, vansir, U 1954.912; invaliditet, ulempe, vansir, U 1956.1008 og U 1959.939. – 2) lidelse, ulempe, U 1905.196 B, 1906.547, 1928.494, 1933.334, 1943.615, 1946.495 1946.1007, 1952.352, 1959.59; lidelse, vansir, 1917.872, 1926.86, VLT 1933.320, 1935.88, 1947.29, U 1953.898, Ass. S. 1958 B. 72; lidelse, ulempe, vansir, U 1906.547 (en anden skadelidt), 1932.571, VLT 1937.134, U 1939.1027, 1952.435, 1954.567, 1958.168. – 3) invaliditet, lidelse, vansir, U 1934.1063, 1940.104, 1941.599, 1945.88, 1953.1099 VLT 1955.97; invaliditet, lidelse, ulempe, U 1950.741 og 1955.501.

⁷²⁾ Jfr. VLT 1937.129 der henfører vansir under lyde i D.L. 6-10-2.

⁷³⁾ U 1940.990 (dreng fik 100 kr. for ar på ben efter syreforbrænding), U 1940.1064 ikke udtrykkelig påstand om vansir til 2 småpiger, som fik alvorlige forbrændinger på arme, ben og overkrop), U 1945.227 (pige fik forbrændinger på kroppen og armene), U 1945.227 (pige fik forbrændinger på kroppen og armene), U 1953.898 (8-årig pige fik 8.000 kr. for lidelse og vansir for alvorlige forbrændinger på kroppen),

denne type for amputationer og andre deformiteter på benene; i nyere tid har man i flere tilfælde anført vansir i sådanne tilfælde⁷⁴), i nogle tilfælde imod burde man, såfremt lyde skal have noget selvstændigt indhold, anvende endog uden at lyde overhovedet anføres⁷⁵). I et enkelt tilfælde fastsættes der endog et særligt beløb på 3.000 kr. for vansir, foruden 60.000 kr. i erstatning for 85 % invaliditet og 2.000 kr. for svie og smerte til en 19-årig ung pige, hvis venstre ben blev amputeret under knæet med muskelsvind til følge, og hvis højre fod blev delvis stiv⁷⁶).

I langt de fleste tilfælde er der derimod tale om *ansigtsbeskadigelser* af blivende karakter, og i det overvejende antal af disse tilfælde er der tale om større eller mindre ar i ansigtet⁷⁷) ⁷⁸). Kun i denne gruppe af tilfælde findes der mere end een enkelt dom, som fastsætter et særskilt beløb udelukkende for vansir. U 1910.483 tilkender en 10-årig pige 300 kr. for vansir for nogle mindre ar omkring næsen efter et hundebid. – VLT 1929.347 tilkender en 5-årig pige 800 kr. for et 2½ cm langt ikke meget vansirende ar ved venstre mundvig, og U 1941.854 giver en husassistent 800 kr. for et lidet synligt ar efter hundebid i næsen⁷⁹). Disse tre domme er ved siden af ovennævnte U 1940.990, hvorved en skoledreng fik 100 kr. for ar på benene, og U 1955.323, hvorved en ung pige fik 3.000 kr. for amputation af det ene ben og skader på det andet, de eneste, hvori der fastsættes særskilt erstatning for vansir. Det er ikke muligt på det foreliggende grundlag at danne sig nogen mening om, hvilke regler domstolene følger i disse tilfælde; sammenholdt med dommen i U 1959.274(H), hvorved en kvinde tilkendtes et særskilt beløb på 2.000 kr. for ulempe og vansir ved siden af invaliditetserstatning og svie og smerte i anledning af en svælglesion med synkebesvær og operationsar på hals og bryst til følge, kan man vist ikke sige, at erstatningerne herhjemme er stort anderledes end for tilsvarende skader i Sverige⁸⁰). – I en del tilfælde anføres vansir ved ansigtsar i forbindelse med lidelse m. v.

U 1959.279 (kvinde fik 2.000 kr. for ulempe og vansir efter beskadigelse af svælg med ulemper og ar på brystet).

⁷⁴) VLT 1953.35, U 1957.282, jfr. også U 1951.1048.

⁷⁵) U 1957.939, 1958.168, jfr. også U 1937.1027 og 1954.912.

⁷⁶) U 1955.323.

⁷⁷) Naturligvis kan andet end ar virke vansirende, og der findes også enkelte andre typer af ansigtsskader i praksis; nogle af dem er behandlet i forbindelse med ulempe, således U 1934.1063 (fortænder), VLT 1937.134 (bl. a. følelamhed i læben), jfr. også U 1949.777 (afrivning af hår og hovedhud på ung pige), U 1953.259 (bl. a. ansigtslammelse). En utrykt VLD af 2/7 1949 i sag 2947/48 (fastsætter et beløb på 1.000 kr. for svie, smerte, ulempe og vansir for misdannelse af næsen).

⁷⁸) I nogle tilfælde af øjenskader anføres også vansir, U 1879.990, 1886.89, 1932.571, 1940.577, 1941.599 og 845, 1948.227, 1952.435 og 1111, 1954.119, VLT 1939.343, 1947. 29 og 73, 1955.97, 1957.168.

⁷⁹) Jfr. også Ass. S. 1957 B.4 (1.000 kr for deformation af pianists næse).

⁸⁰) Jfr. TFFP nr. VI p. 224 ff og TJFP nr VI p. 411 f, hvor praksis dog er langt mere detaljeret og omfattende.

og/eller invaliditet på en sådan måde, at det ikke er muligt at se, hvortil arrenerne takseres i sig selv⁸¹⁾.

I et enkelt tilfælde anføres vansir i forbindelse med ar på *hænderne*, idet en konditorsvend fik 1.500 kr. for svie, smerte og vansir for nogle meget vansirende ar på venstre arm efter en forbrænding. Det fremhæves i dommen, at skadelidte på grund af sit arbejde ofte måtte have armen blottet. – I andre tilfælde anføres vansir i forbindelse med andre deformerende skader på hænder og fingre⁸²⁾.

Når der ved en utrykt østre landsrets dom⁸³⁾ tilkendes skadelidte 300 kr. til foretagelse af en plastisk operation, er det også rimeligt, idet dette ved mindre skader er en udmærket målestok for erstatningens størrelse og falder i tråd med skadevoldernes pligt til at bekoste proteser for skadelidte⁸⁴⁾. Ved større skader er denne målestok ikke anvendelig, ofte fordi sådanne operationer ikke kan gennemføres; om skadelidte i alle tilfælde, hvor det er muligt, kan forlange udgifter til plastiske og andre kosmetiske operationer uanset størrelsen godtgjort hos skadevolderen, må afgøres efter samme rimelighedskriterium som ved proteseudgifter (l. c.). I tilfælde hvor domstolene ikke har et sådant objektivt kriterium for erstatningens fastsættelse, må denne fastsættes skønsmæssigt, under hensyn til skadelidtes alder, køn, beskæftigelse og andre faktorer, som kan antages at have indvirkning på betydningen af vansiret. Som nævnt er det ikke muligt at danne sig noget indtryk af, i hvilket omfang domstolene tillægger de nævnte momenter betydning. I det hele taget synes man ikke fra de skadelidtes side at være indstillet på i samme omfang som i Sverige at fremsætte selvstændig påstand om erstatning for vansir.

E. Forstyrrelse af stilling og forhold.

I ingen af de øvrige nordiske lande har man en erstatningspost svarende til forstyrrelse eller ødelæggelse af stilling og forhold. Som det fremgår ovenfor, anvendtes begrebet oprindelig i strfl. 66 § 303 som betegnelse for visse følger af æres- og kønsfrihedskrænkelser. Ifølge motiverne til strfl. 66 tænkte

⁸¹⁾ U 1906.547, 1917.872, 1926.86, 1941.21, 1943.635, 1954.225, VLT 1935.88, 1945.340.

⁸²⁾ U 1945.88 og U 1946.134 (4.000 kr. og 3.000 kr. for svie og smerte og vansir til unge piger, som fik knust en hånd i dampruller), VLT 1945.59 (pølsemager fik 2.000 kr. for invaliditet, svie, smerte, lyde og vansir for tilsvarende skade), U 1950.548 (5-årig dreng fik 3.000 kr. for svie, smerte, lyde og vansir for 2 fingre), U 1952.511 (13-årig dreng fik 18.000 kr. for invaliditet og 5.000 kr. for lidelse, ulempe, lyde og vansir, for ødelæggelse af fire fingre og mindre skade på øje), U 1953.1099 (6-årig dreng fik 3.800 kr. for invaliditet, lidelse og vansir for beskadigelse af to fingre) VLT 1955.97 og 71. VLT 1956.354, der ikke finder grundlag for at tilkende skadelidte noget beløb for lyde og vansir er helt misvisende.

⁸³⁾ 7/5 1955 i sag II 302/54.

⁸⁴⁾ Personskade p. 144.

man hermed først og fremmest på en forstyrrelse af skadelidtes »timelige velfærd i den ydre verden« hvorved der ikke altid er bevirket en skade, hvorfor der »med føje kan være tale om at yde en pengeerstatning«, indeholdende momenter beslægtet »med begrebet om materiel skade i videre forstand«. I teorien har der senere været ført en livlig diskussion om begrebets nærmere indhold. Diskussionen har dog i nogen grad været af akademisk karakter, idet den praktiske anvendelse bortset fra enkelte typetilfælde har været beskednen. Diskussionen har vist også i nogen grad haft et noget ufrugtbart sigte, når man især har hæftet sig ved modsætningen mellem økonomisk og ikke-økonomisk skade i almindelighed. Såfremt man antager, at denne sondring ikke har noget sikkert teoretisk grundlag, svinder den nævnte problemstilling ind til intet. – Man har især hæftet sig ved begrebets placering i de successive straffelovsbestemmelser sammen med de traditionelle typer af »ideel skade«, rubriceret som »godtgørelse« i modsætning til »erstatning« for »økonomisk skade«. Nu må man vel allerede anerkende, at senere tider ikke er bundet af tidligere tiders teoretiske forståelse af almindelige begreber i lovgivningens enkelte bestemmelser, således at der må være adgang til indfortolkning af resultaterne af den senere teoretiske begrebsanalyse. Hertil kommer at modsætningen mellem godtgørelse og erstatning ikke nødvendigvis går på ikke-økonomisk/økonomisk skade, men også kan gå på det rets- og bevistekniske, på mulighederne for at føre bevis for visse usikre typer af almindelig skade. Med datidens stivere bevisteknik og den heraf følgende mangel på en bestemmelse svarende til rpl. § 292, 2. stk., om den frie bevisbedømmelses princip i erstatningsudmålingen, måtte det føles som et savn, at man ikke skønsmæssigt kunne udmåle skadelidte et passende beløb for ubevislige men efter al erfaring sandsynlig tab i forbindelse med især grovere skadestilføjelser. Nydannelsen kom jo iøvrigt samtidig med, at erstatningsfastsættelsen overgik til de juridiske dommere og ikke som tidligere foretoges af »uvillige mænd«. Det fremgår da også af motiverne, at den nævnte tankegang var fremme ved begrebets dannelse.

Som tidligere nævnt er der imidlertid i praksis forskel på begrebets anvendelse. For det oprindelige områdes vedkommende (æres- og kønsfrihedskrænkelserne) behandles det nu hyppigst i forbindelse og måske til dels synonymt med lidelse og især tort, hvorimod der for tilfælde af forsørgertab omvendt er enighed om, at begrebet i hvert fald ikke omfatter lidelse, tort o. l., men snarere kun »ubestemt formuetab«⁸⁵). For de egentlige legemskrænkelers vedkommende er stillingen i retspraksis ret uklar. For det første er retspraksis uhyre sparsom, hvilket siger noget om det praktiske behov, for det andet findes tre grupper af domme, der hver især er modstridende. Begre-

⁸⁵) Personskade p. 260 ff. Ligeledes ved brudt forlovelse, og ulovlig varetægtsfængsel og U 1921.191(V) (3.000 kr. i erstatning for ubillig konkurrenceklausuls hævðelse).

bets optræden i praksis bærer i det hele taget tilfældighedens præg. Om det påberåbes, og hvorledes det påberåbes i sagsøgerens påstand, synes i meget vidt omfang at være afgørende for dets anvendelse⁸⁶⁾.

Kun en enkelt Østre Landsrets dom i U 1936.466 tilkender skadelidte et særskilt beløb for forstyrrelse af stilling og forhold, medens de øvrige domme slår denne post sammen med henholdsvis invaliditet og lidelse, ulempe, lyde eller med begge dele. Dommen kan nærmest tages til indtægt for den opfattelse, der vil betragte forstyrrelse af stilling og forhold som en særegen form for økonomisk skade, idet der efter fire års forløb tilkendtes en tilskadekommen sporvejsarbejder, der ved en påkørsel havde pådraget sig en traumatisk neurose med 5 % invaliditet til følge, yderligere et beløb på 3.000 kr. for »forstyrrelse af stilling og forhold«, som følge af at han på grund af vedvarende svimmelhed m. v. ikke havde kunnet genoptage sit tidligere arbejde. Vel havde ulykken ikke haft væsentlig andre følger for hans almindelige helbredstilstand end tidligere antaget, derimod forelå der forsåvidt et andet grundlag for erstatningens beregning, som skadelidte ikke som tidligere antaget hurtigt kunne genoptage sit tidligere arbejde, men derimod i 40-års alderen var »blevet slået ud af tidligere betryggende beskæftigelse og henvist til arbejdsløshed gennem længere tidsrum«. Dommen svarer til andre, der ansætter skadelidtes *faktiske invaliditetsgrad højere end den medicinske*, især når tjenestemænd må afskediges, skønt de kun har pådraget sig en mindre invaliditet⁸⁷⁾. Det er da også påfaldende, at dommen ikke taler om »godtgørelse« men om »erstatning«. At der i denne og de fleste af de senere domme var tale om ansvar efter motorloven, som ikke nævner forstyrrelse af stilling og forhold, nævnes blot som et kuriosum, der bekræfter det almindelige indtryk af forholdet mellem ikrafttrædelseslovens almindelige og særlovgivningens specielle regler.

To nyere landsretsdomme synes på samme måde at betragte forstyrrelse som et appendix til invaliditetserstatningen⁸⁸⁾. U 1941.586(V) tilkender en smedemester med 12 % invaliditet foruden særskilte beløb for svie og smerte og tabt arbejdsfortjeneste, 4.500 kr. for »tabt arbejdsevne, forstyrrelse af stilling og forhold og for smedeforretningens tilbagegang«. U 1959.394(Ø) drejer sig om en 19-årig gymnasiast, der pådrog sig en 100 % invaliditet, og som foruden 8.000 kr. for svie og smerte tilkendtes 70.000 kr. for invaliditet og forstyrrelse af stilling og forhold. I dommen fremhæves, at der ved denne erstatningsposts fastsættelse måtte tages hensyn til, at skadelidte »i hele

⁸⁶⁾ Jfr. også U 1941.845.

⁸⁷⁾ Jfr. personskade p. 177 og 280.

⁸⁸⁾ Jfr. også Ass. S. 1957 B. 59 (76-årig kvinde, der var afgået ved døden efter en alvorlig skade med lang sygehistorie og 50 % invaliditet) Ass. S. 1957 B. 81 (21-årig kvinde, der efter kraniebrud tillige mistede lugte- og smagssans, jfr. ovf. under *ulempe*).

sin fremtidige tilværelse vil være henvist til en kronisk plejepatients liggende eller siddende stilling, at han vil være afskåret fra et normalt ungdomsliv, at hans forhold til det andet køn for steds er ødelagt, og at de eneste glæder og adspredelser han kan forvente at tage del i, stammer fra de indtryk, han får gennem synet og hørelsen som passiv nydende«; desuden til »at han, der efter det oplyste er et velbegavet menneske, og hvis hensigt det var at studere zoologi for at blive cand. mag. og derefter formentlig lærer, for al fremtid er afskåret fra at ernære sig selv«. På den anden side tog man hensyn til skadelidtes invalidepension, at hans gennemsnitslevealder var væsentlig nedsat og til fordel for ved at modtage et kapitalbeløb.

Af de mange interessante udtalelser og betragtninger er i denne forbindelse den væsentligste her landsrettens tiltrædelse af underrettens ovenfor citerede bemærkninger om erstatningen for invaliditet og forstyrrelse af stilling og forhold. Den anvendte sprogbrug minder stærkt om den der anvendes som beskrivelse af »*loss of expectation of life*« i engelsk erstatningsret⁸⁹). Dommen sidestiller tilsyneladende denne forstyrrelse med invaliditetserstatningen, men er iøvrigt et udmærket eksempel på opløsningen af den traditionelle sondring mellem økonomisk og ikke-økonomisk skade. Dommen anerkender tilsyneladende, at det er muligt at substituere almindelige menneskelige behov gennem – eventuelt øget – tilfredsstillelse af andre, og at de øgede udgifter til *surrogation* af de behov, hvis tilfredsstillelse afskæres gennem skaden, i et vist omfang skal erstattes. Det er klart, at en total lammelse vil skabe et kraftigt behov for substituering af de sædvanlige behov, hvis tilfredsstillelse afskæres, og at en sådan substitution oftest vil være stærkt udgiftskrævende. Det interessante ved dommen er, at man anerkender en *tilstrækkelig og rimelig* forbindelse mellem de forskellige grupper af behovstifredsstillelse⁹⁰), at man med andre ord antager at udelukkelsen af visse behovs tilfredsstillelse skal »*erstattes*«, og at målestokken er udgiften til surrogatbehovets tilfredsstillelse. Et typisk tilfælde af »ideel« (og derfor irreparabel) skade *erstattes* som økonomisk skade. At der iøvrigt på dette område er hjemmel for godtgørelse for ideel skade, letter naturligvis vejen for domstolene, men dommen er alligevel en udmærket illustration til strukturen i den ideelle skade og teknikken ved dens erstatning, såfremt denne findes ønskværdig⁹¹).

Det er vanskeligt at danne sig nogen mening om, hvilket beløb retten har takseret denne forstyrrelse til, idet man som nævnt også tog hensyn til omstændigheder, som talte for en nedsættelse af erstatningen for invaliditet. Retten ansatte erstatningen for invaliditet og forstyrrelse til 70.000 kr foruden 8.000 kr. for svie og smerte. I realiteten ligger denne erstatning væsentlig

⁸⁹) Jfr. bl. a. Dahl i synspunkter p. 59 ff, personskade p. 259.

⁹⁰) Se hertil bl. a. personskade m. henvisninger, især Persson p. 385 f.

⁹¹) Jfr VLT 1957.194 (som tilkender en 15-årig lærling, der efter 15 % invaliditet måtte omskoles 6.000 kr for invaliditet og forstyrrelse af stilling og forhold.

over de 60.000 kr., som en 2–3-årig dreng fik ved højsteretsdommen i U 1955.501, idet erstatningen her tillige omfattede lidelse og ulempe, og er iøvrigt højere end i U 1959.181(H) hvor en 27-årig arbejdsmand med en indtægt på 4.500 kr. tilkendtes 60.000 kr. for en lignende invaliditet⁹²⁾, men lavere end dommen i Ass. S. 1953 B.2 og 1956 B.193 hvor henholdsvis en 39-årig tarmreuser og en 52-årig repræsentant fik 80.000 kr. for 100 % invaliditet. Det er et åbent spørgsmål, om erstatningen ville være blevet mindre uden henvisningen til forstyrrelse af stilling og forhold. Vanskeligere endnu bliver det, når domstolene som i Ass. S. 1958 B.190 tilkender en 76-årig inspektrice en samlet erstatning for invaliditet, lyde, ulempe og forstyrrelse på 20.000 kr. for 65 % invaliditet⁹³⁾. I U 1949.777 havde en 18-årig koge-elev, som bl. a. havde fået revet hovedhåret af, nedlagt påstand om 2.000 kr. for forstyrrelse i stilling og forhold foruden for tabt arbejdsfortjeneste, invaliditet, svie og smerte og udgifter til paryk m. v. Landsretten fastsatte efter sagsørgtes påstand en fælles erstatning for invaliditet og forstyrrelse på 8.000 kr., medens der yderligere tillagdes hende erstatning for udgifter og 10.000 kr. for svie og smerte. Højesteret tog tilsyneladende afstand fra landsrettens afgørelse, forsåvidt som man tilkendte skadelidte en samlet erstatning med samme beløb, nemlig på 18.000 kr. for invaliditet, forstyrrelse, svie og smerte.

Sidstnævnte højsteretsdom kan forsåvidt i tilslutning til en tidligere højsteretsdom i U 1953.682 tages til indtægt for den anskuelse, at forstyrrelse af stilling og forhold er en type af »ikke-økonomisk«. I denne dom tilkendtes der en barbermester 1.600 kr. særskilt for lidelse samt forstyrrelse af stilling og forhold, medens landsretten havde fastsat et samlet beløb for tabt arbejdsfortjeneste, lidelse og forstyrrelse. Det må dog herved bemærkes, at skadelidte ikke pådrog sig nogen invaliditet, at lidelse og forstyrrelse figurerede under samme post i påstanden, og at det påståede og tilkendte beløb nøjagtig svarede til den sædvanlige erstatning for svie og smerte, således at der tilsyneladende ikke ved erstatningens fastsættelse er taget hensyn til nogen »forstyrrelse«, men at denne nærmest tilfældigt er kommet ind et sted i påstanden, hvorefter den har fået lov til at forblive ubemærket. Noget tilsvarende må vistnok siges at være tilfældet i U 1936 673(H).

Man kan således ikke sige, at praksis har taget afgørende stilling til »forstyrrelsens« retlige karakter i denne relation. Det er også højst problematisk, om henvisningen hertil i de foreliggende domme har haft nogen indflydelse på erstatningens størrelse bortset fra det enkelte tilfælde, hvor kravet står alene i den specielle sag i U 1936.466. Som tidligere nævnt har det ej heller nogen større interesse at tage stilling til dette spørgsmål. Når man imidlertid henser til stillingen i praksis i tilfælde af forsørgertab⁹⁴⁾, er det må-

⁹²⁾ Jfr. iøvrigt U 1954.349(V).

⁹³⁾ Hun havde haft en indtægt på 973 kr. mdl., men fik nu en pension på 500 kr. mdl.

⁹⁴⁾ I ægteskabsretten og andre steder, jfr. ovf. note 85.

ske rimeligt også her at betragte forstyrrelse af stilling og forhold som et tilfælde af »ubestemt formuetab«, men af specifik karakter som det fremgår af formuleringen i U 1959.394. En anden sag er, at posten bør anføres med varsomhed og helst på en sådan måde, at man kan se, hvilket beløb den takseres til.

X.

ERSTATNINGSKRAVET

A. Kravets overførelse.

De momenter, der er blevet fremhævet som særegne for erstatningskravet for ikke-økonomisk skade, har altid været særligt fremtrædende i tilfælde af kravets overgang. Vil man betragte disse krav som en efterklang af de gamle privatbøder eller iøvrigt betone et pønalt element i kravene, føres man let til at betragte kravene som uoverførlige. En særlig fremhævelse af kravenes personlige karakter fører til samme resultat. I forbindelse hermed står, at det almindeligt benyttede argument mod kravene i det hele taget: det uværdige eller usmagelige i at modtage penge for sjælelig lidelse m. v., er særlig virksomt i tilfælde, hvor det ikke er skadelidte selv, der vil gøre kravet gældende.

I *England og Amerika*¹⁾ var det længe reglen, at erstatningskrav i det hele taget ikke kunne gøres gældende af eller mod et dødsbo; denne regel, som ikke var særegen for erstatning for ikke-økonomisk skade, og som havde sin rod i gamle pønale forestillinger, blev ophævet ved *The Law Reform Act* i 1934. Bortset fra *exemplary damages* og krav for forsætlige krænkelse af ære, sædelighed m. v., går krav på ikke-økonomisk skade nu i arv uden begrænsning. Som tidligere nævnt fik denne regel vidtgående konsekvenser, idet der straks opstod en ny type erstatningskrav for *loss of expectation of life*²⁾. Efter loven stilles der ingen krav med hensyn til sagsanlæg, anerkendelse eller lignende, men sag skal være rejst inden 6 måneder enten af skadelidte selv eller hans dødsbo. *Overdragelse* af erstatningskrav, hvad enten det er for økonomisk eller ikke-økonomisk skade, er udelukket af historiske grunde, men selve den eventuelle tilkendte *erstatningsydelse* kan overdrages uden hensyn til arten heraf³⁾. Derimod er erstatningskrav ikke genstand for kreditorfølgning i det omfang, de ikke går i arv⁴⁾. – I *tysk* ret er kravet uoverførligt såvel ved arv, overdragelse og kreditorfølgning, medmindre det er anerkendt

1) Charlesworth p. 588 ff., Clerk & Lindsell p. 278 ff; i Amerika er en regel svarende til *Law Reform Act* 1934 indført i de fleste stater, Prosser p. 950 ff.

2) Jjr. ovf. p. 53.

3) Clerk & Lindsell p. 101 ff.

4) Clerk & Lindsell p. 88.

eller gjort gældende ved sagsanlæg⁵⁾. – I *fransk* ret var det længe reglen, at kravet på *dommage moral* ikke gik over ved arv, hvilket som nævnt er forklaringen på den særlige adgang for de efterladte til at få erstatning for egne lidelser. I nyere tid er en overgang ved arv imidlertid også blevet anerkendt i fransk ret, hvilket antagelig må få konsekvenser også for adgangen til cession og kreditorforfølgning, hvor retsstillingen hidtil har været tvivlsom⁶⁾. – I *svensk* ret er det fast antaget, at den skadelidtes arvinger ikke indtræder i krav på erstatning for ikke-økonomisk skade, såfremt skadelidte ikke selv havde anlagt retssag eller truffet et forlig med skadevolderen. Har skadelidte selv anlagt sag, men afgår han ved døden inden dom er afsagt i underretten, eller endelig dom iøvrigt er afsagt i overinstanserne, bortfalder kravet også; dog har et par domme antaget, at kravet på lyde kun *nedsættes* forsåvidt angår tiden efter dødsfaldet. Skal der være nogen mening i praksis, må denne forstås således, at lyde og mén vedrører visse typer af økonomisk skade, udgifter og tabte indtægter, som undertiden udredes i et eengangsbeløb⁷⁾. Tilsvarende regler gælder om overdragelse af kravet⁸⁾, og det samme må gælde om kreditorforfølgning. – Ifølge den *norske* ikrtrl. § 27 kan krav på oprejsning ikke overdrages eller overføres ved arv forinden det er anerkendt eller gjort gældende ved søgsmål.

Før ikrafttrædelsesloven havde man i dansk retspraksis udformet regler svarende til de svenske. Var der ikke afsagt endelig dom i erstatningssagen, kunne kravet på ikke-økonomisk skade ikke gennemføres af arvingerne, selvom afdøde havde rejst sagen inden dødsfaldet⁹⁾. Dette var allerede i lovgivningen bestemt om ikke-økonomisk skade i forbindelse med uforskyldt vare-tægtsfængsel¹⁰⁾. Når man i en landsretsdom, som stadfæstedes af højesteret kunne udtale, at der »mangler hjemmel i lovgivningen« til en sådan succession, er det utvivlsomt en lidt bagvendt måde at give udtryk for hensynet til kravets personlige karakter¹¹⁾. I teorien siges det på samme måde, at det ville være uværdigt at tillade kreditorforfølgning og overdragelse, så længe der ikke foreligger dom eller anerkendelse¹²⁾. Af to domme kan man for-

⁵⁾ BGB § 847 og ZPO § 851; Palandt p. 749.

⁶⁾ Se Ripert i Dalloz, Recueil 1948. chron. 1; Popp-Madsen p. 327 og 332.

⁷⁾ Se TFP nr. I p. 41, nr. VI p. 5 og FJFP nr. VI p. 407 f; Karlgren p. 227 antager dog, at dom i underinstansen er tilstrækkelig til at bevare kravet.

⁸⁾ FJFP nr. VI p. 408.

⁹⁾ U 1907.944, 1917.179(H), 1925.180, 1929.127, J. T. 1930.162.

¹⁰⁾ Lov 5/4 1884 § 1 jfr. § 6 og U 1891.907 jfr. nu rpl. § 1018 e. Hurwitz, Strafferetspleje (3.udg.) 541, antager, at ikrtrl. § 15, 3. stk. analogisk kan anvendes på disse krav, men U 1950.994 antager at reglen er udtømmende; dommen angår dog økonomisk skade.

¹¹⁾ HRT 1916.719 smh. med U 1929.127.

¹²⁾ Vinding Kruse, Ejendomsretten (1. udg.) I p. 206, Lassen, Alm. del p. 572 ville dog ubetinget tillade *overdragelse* af kravet; forudsætningsvis U 1891.615.

mentlig slutte noget tilsvarende om kravets stilling i ægtefællernes fællesbo.¹³⁾ Når man som nævnt henviser til den manglende hjemmel for overførlighed, refererer det sig sikkert til sondringen mellem »egentlige formuerettigheder« og andre »rettigheder«. Kun de førstnævnte kan være genstand for overførelse. Ved den nævnte sondring var det den opfattelse, som fandt sit udtryk i *Scheels* pengeteori, man byggede på. En konsekvens heraf var det, at erstatning for indtægtstab, invaliditet og forsørgertab som en »formuerettighed« kunne overføres, medens erstatning for lidelse, lyde m. v. som en »personlig ret« ikke kunne overføres. Hvorfor retten først ophører med at være personlig, når der er afsagt dom, eller kravet er anerkendt af skadevolderen, giver betragtningen intet svar på¹⁴⁾.

I ikrafttrædelseslovens § 15, 3. stk. indførtes i sidste øjeblik en bestemmelse om, at krav på erstatning for ikke-økonomisk skade falder i arv, når de er anerkendt eller *gjort gældende* ved sagsanlæg. Begrundelsen for denne ændring af den hidtil gældende ret var, at kravet vel er af personlig karakter, men når blot den berettigede selv havde rejst kravet og derved tilkendegivet, at han ønsker det fremmet, er der ingen grund til, at det ikke også skal falde i arv¹⁵⁾. Denne regel er forsåvidt konsekvent, som den bygger på det særligt personlige element i kravet, og derfor lader det være afgørende, om den berettigede har *rejt* kravet; og når betragtningen ikke videreføres til overdragelse af kravet, skyldes det faren for letsindige dispositioner over et krav, der, indtil det er fastslået, er af tvivlsom værdi¹⁶⁾. At kreditorerne ej heller kan tilegne sig kravet, inden det er anerkendt eller fastslået er almindeligt antaget, selvom motiveringen ikke kan være den samme¹⁷⁾.

Når man skal forsøge at danne sig et overblik over den foregående undersøgelse af retsstillingen i de forskellige lande, er det iøjnefaldende, at den kontinentale ret på grund af kravets »personlige« karakter begrænser dets overførlighed på forskellig måde, medens man i nyere engelsk-amerikansk ret tillader overførlighed uden begrænsning bortset fra tilfælde af forsætlige krænkelse af kvalificeret karakter¹⁸⁾. Medens man i de øvrige lande lader en enkelt kendsgerning – enten sagsanlæg eller endelig dom – være afgørende i alle relationer af overførelse, lægger man i dansk ret vægten på forskellige kendsgerninger. Motiveringen for denne sondring i dansk ret er ikke til-

¹³⁾ U 1926.99 og 1929.587, der begge inddrager kravet i boet, da der forelå en dom.

¹⁴⁾ Nullemann, *Execution & Auction* (1. udg.) p. 87, H. Munch Petersen (1. udg.) III p. 45 og IV p. 32.

¹⁵⁾ RT 1927/28 A sp. 5418, Rørdam U 1928 B 113.

¹⁶⁾ Motiverne, I. c.

¹⁷⁾ U 1934.1136 (ikke pådømt krav på svie og smerte ej i konkursbo), Ussing, *Aim.* del p. 256, *Tvangsfuldbyrdelse* p. 68 f, *Skifteret* p. 51.

¹⁸⁾ Fransk ret er noget uklar.

strækkeligt begrundet. Når man for kreditorforfølgningens vedkommende lader domsafgørelsen være afgørende, er dette uden nærmere motivering, eftersom det fremtræder som en konsekvens af reglen om overdragelse, uden at de samme reale grunde er til stede¹⁹⁾. Reglen om overdragelse er ej heller tilstrækkeligt begrundet. Værdien er med den nugældende standardiserede opgørelsesmåde endog ret sikker. Iøvrigt er værdien af et krav på svie og smerte vel i hvert fald ikke *mindre* tvivlsom, end værdien af et krav for invaliditet eller tabt forsørger; alligevel har man ikke *af denne årsag* følt sig foranlediget til at indføre en tilsvarende lovregel om begrænsning i overførligheden af sidstnævnte krav, og det er også tvivlsomt, om en sådan almindelig begrænsning gælder ifølge praksis²⁰⁾. Når man imidlertid har kunnet iagttage en kraftig tendens i denne retning, skyldes det ikke personskadeerstatningens »personlige« og »ideelle«, men snarere deres »sociale« karakter, deres stilling som surrogat for egen eller andres forsørgerevne. Denne karakter har erstatningskravet for ikke-økonomisk skade ikke. Det er også vanskeligt at se, hvorfor det skal indtage en anden stilling end andre erstatningskrav. Jeg tror ikke, at de skadelidte gennemsnitligt betragter erstatningen for svie og smerte som kvalitativt forskellig fra f. eks. erstatningen for tabt arbejdsfortjeneste; med den standardiserede erstatningsfastsættelse, som anvendes her i landet, fremtræder det nærmest som et krav på linie med andre erstatningskrav. – Skal man imidlertid opretholde forestillingen om kravenes »personlige« karakter²¹⁾, er den norsk-tyske regel at foretrække fremfor både den svenske og den danske. – Problemerne løses i hvert fald ikke gennem videreførelse af en tradition, som hviler på forældede teoretiske konstruktioner. I stedet må man rette opmærksomheden mod de praktiske – i disse tilfælde snarest *sociale hensyn*.

I alle tilfælde må man i tilfælde af skadelidtes død kun tage hensyn til det tidsrum, der er gået indtil dødsfaldet²²⁾.

B. Kravet iøvrigt.

Med hensyn til erstatningskravet iøvrigt henvises til personskade kap. VI, idet der ikke, bortset fra overførligheden ovf. I, synes at være grund til en afvigende behandling. Kravet behandles iøvrigt som ethvert andet erstatningskrav²³⁾.

¹⁹⁾ At eksekutionsmidlet ellers kunne misbruges til at omgå overdragelsesforbudet kan i denne forbindelse ikke være afgørende.

²⁰⁾ Se Personskade p. 283–89.

²¹⁾ Dette er måske begrundet i det omfang, der bliver tale om erstatning for tort.

²²⁾ Personskade p. 61 f.

²³⁾ Jfr. dog om den skatteretlige stilling, Personskade p. 302; kapitalbeløb fremfor livrente er her stærkere begrundet, jfr. FJP VI p. 409 f.

XI.

RETSPOLITISKE BETRAGTNINGER

Ved vurderingen af de gældende regler om erstatning for »ikke-økonomiske« følger af personskade må man se hen til reglernes formål, funktion, indhold samt administration i praksis. Inden man tager stilling til enkeltheder i de gældende reglers indhold, må man imidlertid stille det spørgsmål, om der overhovedet er behov for regler om erstatning for ikke-økonomisk personskade. Dette spørgsmål kan dog ikke helt adskilles fra reglernes funktion. Fungerer de gældende regler stort set upåklageligt, skal der meget stærke grunde til for at begrunde deres afskaffelse. Spørgsmålet er dog ikke ganske overflødigt, eftersom man som bekendt i Norge praktisk talt klarer sig uden; ved de kommende drøftelser omkring en almindelig nordisk erstatningslovgivning, ville det være værdifuldt, om de enkelte lande på forhånd havde overvejet spørgsmålet for sit vedkommende.

For dansk rets vedkommende må man sikkert gå ud fra, at det ville være vanskeligt at afskaffe reglerne. Det er efterhånden indgået i den almindelige retsbevidsthed, at der som tillæg til erstatning for udgifter, tabt arbejdsfortjeneste og eventuel invaliditet gives et mindre beløb for »svie og smerte«. Der er intet, der tyder på, at de skadelidte føler det mindre værdigt at modtage et pengebeløb som kompensation for den forvoldte ulystfølelse og lidelse. Tværtimod synes erstatningen at være indgået så fast i den almindelige retsbevidsthed, at det nærmest forekommer »uretfærdigt«, at tilsvarende erstatninger ikke udbetales af den lovpligtige ulykkesforsikring. Der er heller intet, der tyder på, at udmålingen giver anledning til større praktiske vanskeligheder. Vanskelighederne ved fastsættelsen af erstatning for personskade refererer sig i højere grad til invaliditets- og forsørgererstatningerne end til svie- og smerteerstatningerne, der i langt de fleste tilfælde fastsættes efter principper, som er kendte i meget vide kredse i befolkningen som følge af politiretternes udstrakte praksis i færdselssager, og som faktisk anerkendes som gyldige og retfærdige. — Omvendt er der en del, som tyder på, at man i Norge kunne tænke sig at foretage en revision af ikrtrl. § 19 og indføre regler svarende til de danske og svenske¹⁾.

¹⁾ Jfr. Forhandlingerne i Norsk Forsikringsjuridisk Forening den 24. oktober 1941 (publikation nr. 12), Dagfinn Dahl, Synspunkter p. 35 ff, Wikborg, Innstilling p. 20 f, Kristen Andersen p. 345 ff.

Hermed er man allerede inde i en drøftelse af reglernes formål, funktion og nærmere indhold. Inden dette spørgsmål gøres til genstand for en mere indgående behandling, vil det være praktisk at kaste et blik tilbage på stillingen i fremmed ret i det hele taget. Man kan groft taget inddеле de forskellige landes regler i tre hovedgrupper. Til den ene side har vi de udelukkende erstatningsretligt begrundede og betingede regler i Danmark, Sverige, de angelsaksiske lande og Frankrig, til den anden side har vi de norske regler, som hovedsageligt er pønalt begrundet og betinget af forsætlige og groft uagtsomme handlinger. I en mellemgruppe har vi reglerne i Finland, Svejts og Tyskland, hvor reglernes begrundelse er dobbelt, *dels* erstatningsretlig (*Ausgleich*) *dels* pønalt (*Genugtuung*), og hvor ansvaret samtidig er betinget af culpa (og omstændighederne iøvrigt). For sidstnævnte gruppes vedkommende kan man vist dårligt nok tale om, at retsstillingen er ganske afklaret. I den nyeste tid har der været betydelig vaklen i *tysk* retspraksis, således at Bundesgericht i løbet af et par år har afsagt modstridende domme, først at »Schmerzensgeld« udelukkende var »*Ausgleich*«, siden efter svejtsisk mønster, at den også er »*Genugtuung*«. Diskussionen om disse afgørelser er endnu ikke ophørt, og der er ikke afsagt nogen dom som endeligt afgør striden. I *finsk* ret har man derimod kunnet iagttage en afgjort tendens mod en tilnærmelse til de dansk-svenske regler; da lovgivningen kræver culpa som betingelse for at anerkende kravet, har praksis – især i færdselssager – konsekvent konstateret culpa hos skadevolderne. Det er ikke nogen heldig fremgangsmåde, men illustrerer tydeligt domstolenes syn på sagen, som antageligt igen afspejler den almindelige opfattelse hos færdselsretternes klientel.

Stillingen i fremmed ret og især udviklingen i Norge og Finland tyder på, at det pønale element er på retur, hvilket også harmonerer med resultatet af analysen, ovenfor i II. Når der i forvejen er hjemmel til at dømme skadevolderen til at lide straf eller til at betale erstatning for økonomisk skade på person, er der ikke *af præventive grunde* noget behov for tillægsregler om erstatning for ikke-økonomisk skade. For det første er det tvivlsomt, hvilken præventiv betydning sanktionens størrelse i det hele taget har; for det andet har det sammenlignet med invaliditetserstatningerne og anden erstatning for økonomisk skade i hvert fald ingen mening at ville begrunde en beskeden udvidelse af *erstatningsbeløbene* for ikke-økonomisk skade med præventive hensyn. Den omstændighed, at muligheden for at tilkende skadelidte erstatning for tort overhovedet ikke har været benyttet i de almindelige erstatningssager, men kun i forbindelse med strafbare freds- æres- og kønsfrihedskrænkelser peger i samme retning. Om der er grund til iøvrigt at indføre særregler om »bod«²⁾ eller om »erstatningsbøder«³⁾ er isolerede spørgsmål, der

²⁾ Popp-Madsen, Bod, Ussing, Erstatningsret p. 210 f.

³⁾ v Eyben, Festskrift til Henry Ussing p. 126 ff.

ligger i et andet plan og må løses i forbindelse med mere vidtgående reformer af strafferetten, erstatningsretten og forsikringsretten.

Det vil vist være rettest også i fremtiden at præcisere de her omhandlede kravs erstatningsretlige begrundelse og funktion, som tagende sigte på ved en *umiddelbar vurdering af skadelidtes behovsindskrænkning at sætte ham i stand til for et pengebeløb at skaffe sig et surrogat for den ham ved skaden påførte ulystfølelse*. Iøvrigt må disse krav i retlig henseende fortsat ligestilles med andre erstatningskrav i anledning af personskade. Det ville måske ej heller være umuligt at opnå enighed om en sådan ordning på nordisk grundlag, når man ser hen til udviklingen i norsk teori og i finsk retspraksis.

Med hensyn til de enkelte lovregler ville det betegne et stort fremskridt, såfremt disse blev koordineret. De enkelte forskelle i indholdet er ikke sagligt begrundet og har ingen indflydelse på praksis. Den mest hensigtsmæssige ordning ville være, om de enkelte specialloves regler ophævedes og erstattedes med en henvisning til ikrtrl. § 15 ligesom allerede luftbefordringslovens § 24. Det har tilsyneladende ikke spillet nogen praktisk rolle, at speciallovenes regler ofte er obligatoriske, medens ikrtrl. § 15 er fakultativ. Det ville derfor ikke være af større betydning, om denne fælles regel var fakultativ eller obligatorisk. Om den ligeledes fakultative regel om erstatning for forsørger-tab i § 15, 2. stk. udtales det i motiverne, at dette især har betydning som hjemmel for at udvise beherskelse ved erstatningens fastsættelse⁴). Tilsvarende grunde kan måske tale for her at bevare en fakultativ regel. Derimod kunne der måske være grund til at begrænse opregningen af de forskellige skadetyper, som ikke har nogen klar begrundelse, og som giver anledning til megen tvivl og tilfældighed i praksis, medens udmålingen af erstatningsbeløbene ikke er meget påvirkede af, hvilke skadetyper man anfører. — Det ville være hensigtsmæssigt at legalisere udtrykket »svie og smerte«, som kun findes i hundeloven, men er almindeligt anerkendt i Sverige og næsten undtagelsesfrit anvendes i praksis. Udtrykket »lidelse« er mere højtideligt og mindre neutralt. I stedet for den øvrige opregning af mere eller mindre identiske skadetyper, måtte man hellere ligesom i Sverige udforme et enkelt eller to udtryk for den fremtidige skade (»lyte och annat stadigvarande mén«); man kunne vel klare sig med et enkelt f. eks. det mest neutrale »varigt mén«. *Tort* bør henvises til de særlige tilfælde, den angår, f. eks. ved en tilføjelse i slutningen af ikrtrl. § 15. Ordet *godtgørelse* bør udgå.

Bestemmelsen kommer herefter til at lyde således:

Den, som efter dansk rets erstatningsregler er ansvarlig for en personskade, kan dømmes til, foruden for helbredelsesudgifter, tabt arbejdsfortjeneste og invaliditet, at betale erstatning for svie og smerte samt varigt mén. Har nogen gjort

⁴) Personskade p. 29.

sig skyldig i en berøvelse af en andens frihed eller i en strafbar voldsforbrydelse, sædelighedsforbrydelse, injurie eller forbrydelse mod privatlivets fred, kan han tillige dømmes til at betale den forurettede en erstatning for tort.

Hvad enten bestemmelsen ændres eller ikke, må man håbe, at domstolene her i landet fortsætter i retning af – ligesom i Sverige – konsekvent at adskille »økonomisk« og »ikke-økonomisk« skade og indenfor sidstnævnte gruppe mellem de forskellige typer af skade. En sådan udvikling er forudsætningen for den regeldannelse, som er nødvendig for, at de meget talrige sager om personskade kan afgøres udenretligt, og for tilliden til domstolenes afgørelser. Den standardiserende tendens, der især har kunnet iagttages ved udmålingen af erstatning for svie og smerte, kan man derfor kun påskønne. Jeg tror også, at det erstatningsniveau, som gælder her i landet, stort set harmonerer med dansk mentalitet og med den tendens mod et »borgerligt jævnmål«, som kan konstateres ved udmåling af erstatning for personskade iøvrigt⁵⁾.

⁵⁾ Personskade p. 36 ff.

TABELLER

A. MÆND

	Dom	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	SS (ti)	u	ly	v	Inv. erst.
1	U 1901. 404		blikkenslagersv....	slag i v. side af panden		104 dg. på hosp.	100	Lst			5
2	U 1901. 1007		maskinm.....	brækket h. ben i låret							
3	U 1904. 22	68	husmand.....	brud af ribben, overarm og lårb.		36 dg. på hosp.					800
4	U 1905. 177B	23	tj.karl.....	brud på hjerneskalen v. stokkesl.		bortmejsling af benkant, fjernelse af bendel samt underbinding af pulsåre					3,000
5	U 1905. 196B	17	tj.karl.....	vold			100	+			
6	U 1905. 359B		havnearb.....	spark i ansigtet			30				1)
7	U 1906. 547		møllersv.....	knivstik i ans.			50	+			
7a	U 1906. 547		kusk.....	knivstik i ans.			150	+		+	
8	U 1909. 775	65	skomager.....								
9	U 1911. 806		elektromek.....	stærkt splintret brud af h. skinneben og lægben et stk. ovf. fodl.	15-20%						2,000 ²⁾
10	U 1912. 568	17	tj.karl.....				20				
11	U 1912. 938										
12	U 1912. 984		købmand.....	h. hånds pegefinger be- skadiget		h. hånds pegefinger amp.		+			8,000
13	U 1913. 132		boelsmand og								400 ³⁾
14	U 1913. 563		murer.....	h. hånd alv. besk.		v. ben amp. under knæet. 139 dg. på hospital					4,500
			skomager.....			arm amp. over albue- leddet					5,000
15	U 1914. 783	35	husmand.....	knust v. underarm m. m.							6,000
16	U 1916. 158	32	bankass.....								

1) Intet om hvilken post beløbet dækker.

2) Svie, smerter, vansir og nedgang i arbejdsdygtighed.

3) Næringstab.

	Dom	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	ss (ti)	u	ly	v	Inv. erst.
17	U 1916. 1072		smed.....	brud af brystbenet og af hvirvelsøjlen							6.000
18	U 1917. 179	71	avlsbruger.....								1.500
19	U 1917. 630		chauffør.....								3.000
20	U 1917. 687		gartnermedhj.....	kraniebrud							5.000
21	U 1917. 711		montør.....				30				
22	U 1918. 492			slag i hovedet							6.000
23	U 1919. 385	38	brandkusk.....								6.000
24	U 1919. 885		biografkontrollør.	brud af v. hofte							5.000 ⁴⁾
25	U 1919. 951	70	skibsmægler.....				+				10.000
26	U 1920. 667		murerm.....	traumatisk arthoitis i h. skulderled	20% 20%						8.000
27	U 1921. 851	33	elektriker.....								10.000 ⁵⁾
28	U 1922. 49	22	maskinarb.....	muskellammelser							
29	U 1922. 821		sognefoged.....								
30	U 1922. 1027		maler og professor	ledvridning af h. overarm og forsk. brud af samme							20.000
31	U 1923. 48		smed.....	halvd. af v. pegefinger revet af	10%						2.000
32	U 1923. 181		forvalter.....	to fingre skåret af						+	8.000
33	U 1923. 404		chauffør.....				3.000	+	+		
34	U 1923. 606		gårdejer.....	læsioner af bryst, under- liv og øverste del af bg. lårs forfl.							2.000 ⁶⁾
35	U 1923. 615	60	fhv. købmand.....	hjernerystelse			+				
36	U 1924. 28		skibsprovianten- ringsag.....	åbent brud af h. underben ramt af skud på underben- den af v. fods ankel			1.800	+			10.000 ⁷⁾
37	U 1924. 105		typograf.....								600

4) Svie, smerte og flere måneders arbejdsudygtighed.

5) Vedvarende forringelse af erhvervsevnen.

6) Svie, smerte og nedsat arbejdssevne 2.000 kr.

7) Nedsættelse af erhvervsevne 4.000 kr., invaliditetserstatning 6.000 kr.

Dom	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	ss (ft)	u	ly	v	Inv. erst.
38 U 1924. 726		chokoladearbejder	revolverskud i v. fod	20%		50				4.000
39 U 1924. 881		arbmd.....								15.000
40 U 1924. 960	57		hundebid i hånd							2.500 ⁸⁾
41 U 1925. 458		snedker.....	begge ben læderet v. gas-		amp. af h. fod og neder-					15.000
42 U 1925. 612	42	tjener.....	eksplosion	50%	ste del af underben					5.000 ⁸⁾
43 U 1925. 638		murer.....	brækket v. lårbenshals		68 dg. på hosp.	+	+			
44 U 1925. 997 ca. 73		fhv. kbmd.....	brud af h. lårbenshals			1.000	+			
45 U 1926. 86			slag i ansigtet			150			+	
46 U 1926. 821		grosserer.....	brud på h. underben	20%	46 dg. på hosp.					4.000
47 U 1926. 833	63	fhv. forv.....	brud på v. lårbenshals	60%	111 dg. på hosp.					6.000
48 U 1926. 982		arbmd.....	brud på v. knæ							2.500 ⁸⁾
49 U 1927. 231	42	lagerforv.....	v. knæ bev. indskr.	25%					+	7.500
50 U 1927. 384	33	murer.....								36.000
51 U 1928. 61		toldbtj.....	brud af h. kraveben m. m.		51 dg. på hosp.	+	+			3.500 ¹⁰⁾
52 U 1928. 123		grosserer.....	brud af v. lårben		7 uger på hosp.	3.000				⁸⁾
53 U 1928. 441		repr.....	v. skinneben knust v. knæleddet	30%	113 dg. på hosp.					15.000
54 U 1928. 652		fhv. overmontør..	v. ben brækket	30%	127 dg. på hosp.	+		+		12.000
55 U 1929. 112		revisor.....	brækket bg. håndled	8%	6 ugers sygedg.					3.000
56 VLT 1929. 233		fisker.....	forbr. af h. hånd	75%						24.000
57 VLT 1930. 104 ca. 59		repr.....		100%						6.000
58 U 1930. 370	45	landpostb.....		20%						2.000
59 U 1930. 618		arbmd.....	alv. hjernerystelse	30-40%						1.500 ⁸⁾
60 U 1931. 39		repr.....	kraniebrud, hjernerystelse m. m.		19 dg. på hosp.					12.000
61 VLT 1931. 118			besk. af fodled							
62 VLT 1932. 60	44	postass.....	v. hånd forbr.			+				20.000
63 VLT 1932. 81		vejmand.....	sår på h. øjes hornh.			1.000	+		+	

⁸⁾ Intet om hvilken post beløbet dækker.

⁹⁾ Svie, smerte og ulempe, invaliditet 5.000 kr.

¹⁰⁾ Kontante udlæg, mistet fortjeneste, svie, smerte, ulempe og nedsat arbejdsevne.

Dom	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	SS (ii)	u	ly	v	Inv. erst.
64 U 1932. 204	76	aldersrentenyder..	svært åbent brud på v. underben		163 dg. på hosp. underb. amp.	6.000	+	+	+	
65 U 1932. 267		forretningsfører..	brud af v. underarm m. m.	15%		500				3.000
66 U 1932. 320	70	staldkarl.	kramiebrud	10%	74 dg. på hosp.					1.600
67 VLT 1932. 335	59	ejd.mægler.	brud af h. underben	30%	148 dg. og 42 dg. på hosp.		+			11.000
68 U 1932. 376	27	musiker	besk. af v. overarm og skulder			200				
69 U 1932. 571		stenslager	sår p. h. hornhinde			1.000	+		+	
70 U 1932. 1042		snekerm.	brud i v. fod		24 dg. på hosp.		+			4.000 ¹¹⁾
71 VLT 1933. 320		konditorsvend.	forbr. ansigt, h. hånd og arm			1.500	+		+	
72 U 1933. 334		arbejder				50	+			4.000
73 VLT 1934. 249	74	repr.	brud på v. lårbenshals v. hånd kvæstet	85%		1.000			+	3.500
74 U 1934. 307		tj.karl.	h. arm i hakkelsesmaskine	75%	amp. af underarm.					14.000
75 U 1934. 353	21				23 dg. på hosp.					6.000
76 U 1934. 495	60	bådebygger	brud af v. lårbenshals	40%	103 dg. på hosp.	2.000				6.000
77 U 1934. 653		landarb.	brækket v. lårben	75%	178 dg. på hosp.			+		16.000
78 U 1934. 730		2 tj.karle.	M v. ben knust P v. ben brækket	15%	amp. midt på lår		+	+		5.000
79 VLT 1935. 59		statsbanearbejder.	3 fort. ud m. m.		24 dg. på hosp.	2.800	+	+	+	13)
80 U 1935. 523	50		læsioner af knoglerne i fodr. m. m.	18%	27 dg. på hosp.	1.000			+	8.000
81 U 1935. 749		tj.karl.	svært lårbensbrud	60%			+		+	13.000 ¹²⁾
82 U 1936. 431	68	fabrikant.	læderet hofte		14 dg. på hosp.	600				
83 U 1936. 466	40	sporvejsarbejder..	traumatisk neurose							
84 U 1936. 673	58	malerm.	kvæstet hovedet (åndelig svækkelse)	50%	197 dg. på hosp.		+	+	+	17.000 ¹³⁾

¹¹⁾ Udgifter i anledning af uheldet, tabt arbejdsfortjeneste, svie, smerte og påstået invaliditet.

¹²⁾ Svie og smerte 800 kr., ulempe, lyde og vansir 2.000 kr.

¹³⁾ Invaliditet 11.000 kr., lidelse, lyde og vansir 2.000 kr.

¹⁴⁾ Invaliditet 15.000 kr., ulempe, lyde og vansir 2.000 kr.

Dom	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	ss (ti)	u	ly	v	Inv. erst.
85 VLT 1937. 129		tømrer	lettere hjerneryst.		19 dg. på hosp.	500	+			
86 U 1937. 414		engelsk agent.	bækkenbr. og knælæsion hjernerystelse m.m.	5% 20%	ca. 9 uger på hosp. amp. af h. arm og v. ben	+				3.000 5.000 ¹⁵⁾ 26.000 ¹⁶⁾
88 U 1937. 484	62	bagerikarl	åbent brud på v. under- extremitet	70%						29.000 2.000 årtig
89 U 1937. 849	23	remisearbejder.								
90 U 1938. 294	37	remisearbejder.								
91 U 1938. 667		maler								
92 U 1938. 980		fiskehdl.	blodans. på v. underben m.v.			100	+			
93 VLT 1939. 43	42	stereotypør	brud af v. overarm og v. skinneben	50%	90 dg. på hosp.	2.000				20.000
94 U 1939. 51	22	rørlægger.	betydelig kvæstning af v. ben m.m.	75% 10%	90 dg. på hosp.					24.000 ¹⁷⁾ 2.000
95 U 1939. 638	44	jord- og betonarb.	v. ben knust under knæet		62 dg. på hosp.	500				
96 U 1939. 1027		elektriker	åbent benbrud	75%	amp. på låret	1.500				10.000
97 U 1940. 1	50	arbmd.	begge arme brækket	18%		1.000	+			9.000 ¹⁸⁾
98 U 1940. 303	40	havnearb.	splintret brud i overarms- knoglen		25 dg. på hosp.	600				
99 U 1940. 360		murem.	kraniebrud, åbent benbrud m.m.		268 og 64 dg. på hosp. amputation	2.000				15.000
100 U 1940. 1025		murerarbmd.	h. ben kvæstet	60%		1.500				
101 VLT 1941. 164	36	tørvefabr.	nøglebensbrud og snitsår i hovedet		7 dg. på hosp.	600				¹⁹⁾
102 U 1941. 166		forststud.	hjernerystelse og brud af ryghvirvel	20%						8.500 ¹⁶⁾
103 U 1941. 323		arbmd.								

¹⁵⁾ Udlæg o. l. svis, smerte, tabt arbejdsfortjeneste og forringelse af erhvervsøve.

¹⁶⁾ Tabt arbejdsfortjeneste og invaliditet.

¹⁷⁾ Tabt arbejdsfortjeneste, invaliditet, ulønne, lidelse og legemsforringelse.

¹⁸⁾ Tabt arbejdsfortjeneste, sve og smerte og erstatning for invaliditet og for ødelæggelse af stilling og forhold, ialt 9.000 kr.

¹⁹⁾ Intet om hvilken post beløbet dækker.

Dom	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	SS (ti)	u	ly	v	Inv. erst.
104 U 1941. 586		smed.....	blodforgiftning	12%	135 dg. på hosp.	+	+	+	+	5.500 ²⁰⁾
105 U 1941. 650	17	murerlærl.....	trådt i underlivet af heste		23 dg. på hosp.	650				²¹⁾
106 U 1941. 1151		grosserer.....	stukket i h. hånd af kniv			200				
107 VLT 1943. 181		læge.....	sår i ans. og hjernerystelse	40%		300				6.750
108 U 1943. 558	63	overpostb.....	besk. h. ben							
109 U 1943. 1144	62	fhv. tjener.....	hjernerystelse og sår i panden	10%		900				1.500
110 U 1944. 463	26	stenhugger.....	kvæstelse af h. lår	55%	126 dg. på hosp. 22 dg. på hosp.	1.500				15.000
111 U 1944. 740	64	husmand.....	åbent brud af v. underben	20%		+				6.000
112 U 1945. 585		tømrer.....	1. og 2. grads forbr.			400				
113 U 1945. 729		slagteriarb.....	v. fod u. grube med kogende vand		78 dg. på hosp.	500				6.500
114 U 1946. 337	73	malerm.....	læsioner ved påk.	22½%	15 uger på hosp. 61 uger løvrigt	1.500				
115 U 1946. 792										
116 U 1947. 649	57	gårdejer.....	skadende alkohol- indsprøjtning	35%		800				15.000
117 U 1947. 709		maskinarb.....	kraniebrud	10%	98 dg. på hosp.	1.200				3.500
118 VLT 1948. 6	70	formand.....	benbrud	40%	229 dg. på hosp.	1.500				15.000
119 VLT 1948. 145	63	smed.....	forsk. læsioner i hoved og ben	15%			800			
120 U 1948. 854		kusk.....	åbent splintret brud af kraniet	30%	35 dg. på hosp.	+				22.500 ²²⁾
121 U 1949. 1081	59	grosserer.....	alv. læsioner af begge ben	65%		3.000				25.000
122 VLT 1950. 65}	36	forpagter.....	h. øje beskadiget	80%	ca. 1 md. på hosp.	1.000				35.000
123 U 1950. 234}										
124 U 1950. 591		veterinær- studerende.....								

²⁰⁾ Svie og smerte 1.000 kr., ulempe, lyde og vansir 4.500 kr.

²¹⁾ Svie, smerte, ødelagt løj og lægeattester.

²²⁾ Lidelse, lyde og vansir 2.500 kr., invaliditet 20.000 kr.

Dom	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	SS (ii)	u	ly	v	Inv. erst.
125 U 1951. 1048	47	tandlæge.....	åbent ankelbrud på v. side	25%		+	+	+	+	20.000 ²³⁾
126 U 1951. 1058	56	specialarb.....	besk. af begge ben	25%	94 dg. på hosp.					8.000
127 VLT 1952. 4		støberiarb.....		25%	390 dg. på hosp.	2.000				5.000 ²⁴⁾
128 U 1952. 59		automek.....	brud på bg. lårben							
129 U 1952. 352		klejnsmed.....	smittet med syfilis gen-nem blodtransf.							
130 U 1952. 981		arbmnd.....		25%	ca. 14 uger på hosp.	3.000	+			12.000
131 U 1953. 682		barberm.....	brækket h. knæskal			2.000				7.100 ²⁵⁾
132 U 1953. 866		lagermedhjælper..	brud på rygsejle samt hjerneryst.	12%	9/4-11/6 på hosp. 27/6-31/7 rekreation		+	+	+	6.247
133 U 1954. 349		arbmnd.....	mistet synet ved eksplosion	100%		2.000				60.000
134 U 1955. 473		bryggeriarb.....	hæl besk. ved elevator	8%	hæl syet sammen		+	+	+	5.500 ²⁶⁾
135 U 1955. 992	27	arbmnd.....	begge ben brækket ved eksplosion	25%		3.000				10.000
136 U 1956. 295		glarmestersvend..	traumatisk neurose	8%	ca. 65 dg. på hosp. sengeleje og sygedage iøvvr. 1 1/2 år.					4.500
137 U 1956. 1008		landmand.....	3 fingre på h. hånd alv. beskadiget	12%		1.000				5.000 ²⁷⁾
138 U 1957. 282	46	repr.....	v. underben amp. v. skulder stiv			1.200	+			
139 VLT 1957. 374		vognmand.....		75%		2.000				45.000 ²⁷⁾
140 U 1957. 748		C.F. pligtig.....	v. ben brækket med hal-ten og nedsat kraft	100%						50.000
141 U 1958. 49	37	fisker.....	hjernelæsion m. spastik + synsneds. på øje	15%	150 dg. på hosp. 325 sygedg. iøvvr.	2.000				9.000
141a U 1958. 38	65	arbmnd.....	v. ben amp.	75%		2.300				44.625
				60%	90 dg. på hosp.					18.000

²³⁾ Invaliditet 15.000 kr., sive og smerte, ulempe, lyde og vansir 5.000 kr.

²⁴⁾ Tabt arbejdsfortjeneste samt invaliditetserstatning 5.000 kr.

²⁵⁾ Udgifter til medicinsk m. m. 5.500 kr., lidelse, forstyrrelse af stilling m. m. 1.600 kr.

²⁶⁾ Invaliditet 4.000 kr., sive og smerte, ulempe, lyde og vansir 1.500 kr.

²⁷⁾ Sive og smerte særskilt.

Dom	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	ss (ti)	u	ly	v	Inv. erst.
142 DFT 1958. 56	31	arbm.	h. ben stift og forkortet	80%	4 år på hosp. 22 operationer	7.000				56.000
143 U 1958. 106	57	chauffør.		15%	17 dg. på hosp.	1.200				6.000
144 U 1958. 117	42	vognmand.	begge underben amp.	100%				+		50.000
145 Ass.S 1958. 132B	56	maskinarb.	lårbensbrud	25%	10 uger på hosp. 2 krykkeri 2½ md. 1 krykke + stok i 2 md., 2 stokke i 4 mdr.	1.500		+		12.000
146 Ass.S 1958. 143B	15	bybud.	nøglebensbrud + knæ- skade	15%	4 md. på hosp.	1.000				6.000
147 Ass.S 1958. 143B	20	kontorelev.	stift fodled	30%	ca. 3 md. på hosp. uarb. 1 år og 5 mdr.	2.500				12.000
147a U 1958. 981	30	installatør.		50%						35.000
148 U 1959. 59	50	arbm.	h. fod læderet	40%	45 dg. på hosp. 15-16 md. iøv. r.	2.000				20.000
149 U 1959. 394	19	gymnasiast.	brud på rygsøjle	100%		8.000				70.000 ^{2a)}

^{2a)} Invaliditet, forstyrrelse af stilling og forhold.

B. KVINDER

	Døds	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	ss (h)	u	ly	v	Inv. erst.
1	U 1902. 145			skudsår			+				200 ¹⁾
2	U 1904. 109B		enkefrue.....	arm amputeret			500	+		+	
3	U 1906. 637	76	enkefrue.....	læsioner ved fald forårsaget af en hund v. ben brækket		over 3 mdr. på hosp. 3 mdr. på hosp.					2.000 3.000 ²⁾
4	U 1910. 729			h. albues bøjningsb. indskrænket, skulderens bev. indskr.	30-50%						6.000 ²⁾ 50 ²⁾
5	U 1910. 914			fortand brækket							1.200 ²⁾
6	U 1914. 26			brud på underbenet							1.500 ²⁾
7	U 1914. 72		frue.....	mangelf. funk. af højre tommelf., indskr. bev. i h. skulder							
8	U 1914. 610	68	enkefrue.....	ramt af projektil i hovedet	35-40%						5.000
9	U 1914. 744	54	enkefrue.....	brud af h. underbenet							4.000
10	U 1915. 138	ca. 37	tj.pige.....	slået i hovedet							6.000 ²⁾
11	U 1915. 334	29	frue.....	h. håndes pegefinger							2.000 ²⁾
12	U 1915. 711		frue.....	permanent kroget							4.000 ²⁾
13	U 1917. 247	19		beskadiget ryggen							
14	U 1918. 144	ca. 28	svømme- og gymn.lærerinde....								
15	U 1918. 652		frue.....								800 ²⁾
16	U 1918. 779	50									2.400 ³⁾
17	U 1919. 557										
18	U 1920. 70	81	frøken.....	brud af h. lårbenshals							
19	U 1920. 532	77	enkefrue.....	brækket h. lårbenshals			1.200				5.000
20	U 1921. 119	57	modehdl.....	bidt i pegefingern af en hund							5.000
21	U 1922. 603	61	dameskræderinde.	kontusion af lænden		24 dg. på hosp.					820 ⁴⁾

¹⁾ Næringsstab, svie og smerte.

²⁾ Intet om hvilken erstatning.

³⁾ Vedvarende forringelse af erhvervsvenen.

⁴⁾ Tabt arbejdsfortjeneste 320 kr.

Dom	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	SS (li)	u	ly	v	Inv. erst.
22 U 1926. 816 ca. 70		frue.....	brud af v. lårbenshals	80%	147 dg. på hosp.	+				8.000
23 U 1926. 837		enkefrue.....	ankelbrud	40%						5.410 ⁶⁾
24 U 1929. 10		telegrafassistent..	h. arm brækket	20-25%	34 dg. på hosp.		+	+	+	5.000 ⁶⁾
25 VLT 1929. 209			brud af kravebenet							
26 U 1930. 255	38	pianistinde.....	langfingeren og ringf. knust	50%				+	+	6.000 ⁷⁾
27 U 1930. 462			slagsår i nakke-regionen		31 dg. på hosp.	500				2.400
28 U 1930. 705										
29 U 1931. 190	52	frue.....	brud på h. lårbenshals	35%						9.000
30 U 1932. 52	23	ekspeditrice.....	brud af v. lårben m.m.	50%						1.500
31 U 1932. 168	23		sår i hovedbunden							
32 U 1932. 376	28	frue.....	hjernerystelse			500				3.000
33 U 1933. 176		frue.....	bækkenbrud og læsion af h. arm	12-15%						
34 U 1933. 641		kontordame.....	neurose med svimmelh.		3 uger på hosp. ca. 293 sygedg. iøvrigt	500				
35 U 1933. 662	32	husm. og syerske.	brækket h. lårben	30%	120 dg. på hosp.	500				7.000
36 U 1933. 966		frue.....	sår i hovedbunden		34 dg. iøvrigt	100				
37 U 1934. 444	62	frue.....	brud af spolebenet m.m.	15%	23 dg. på hosp.					3.500
38 U 1934. 707		damefrisør.....	benbrud							5.700
39 VLT 1935. 88	24		ansigtet læderet			1.000	+	+	+	
39a U 1935. 749		frk.....	svært lårbensbrud	35-40%				+	+	11.000 ⁷⁾
40 U 1936. 188	16	fabrikpige.....	h. hånd i klemme i valserne	12%		500	+	+	+	2.000 ⁸⁾
41 U 1936. 459		frue.....								1.000 ¹⁰⁾
42 U 1937. 761	66	aldersrentnyder..			ca. 5 md. på hosp.					4.000 ¹⁰⁾
43 U 1938. 453		frue.....	læsion i hoved og rygsøjle	40%						8.000

⁵⁾ Svie, smerte, indtægtsstab og nedsættelse af erhvervssevne.

⁶⁾ Invaliddet 2.000 kr., ulempe, lyde og vansir 3.000 kr.

⁷⁾ Lidselse, lyde, vansir samt tabt arbejdsfortjeneste.

⁸⁾ Invaliddet 9.000 kr., lidselse, lyde og vansir 2.000 kr.

⁹⁾ Invaliddet 1.000 kr. og ulempe, lyde og vansir 1.000 kr., svie og smerte 500 kr.

¹⁰⁾ Inret om hvilken erstatning.

	Dom	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	ss (lt)	u	ly	v	Inv. erst.
44	U 1938. 752		frugt- og grønt- handlerske.....	hjernerystelse og forsk. brud	25%	116 dg. på hosp.	+	+			8.000
45	U 1938. 983		kogerske.....	hjernerystelse	8%		+				2.000
46	VLT 1939. 189			brud på lænderygsøjlen	80%	ca. 3½ md. på hosp.	+	+	+	+	25.000
47	VLT 1940. 308	18	husass.....	for stor røntgenstråle- mængde på h. hånd							
48	U 1940. 365	49	frue.....	h. arm beskadiget	8%		250				800
49	U 1940. 417	50	frue.....	læsion af h. ben	5%		500				
50	U 1941. 538		frue.....	brækket h. arm og psykisk chock			+	+	+	+	1.500
51	U 1941. 854			bidt i næsen af hund							800 ¹¹⁾
52	U 1941. 1119	50	koncertsangerinde	kvæstet h. knæ m.m.	8%		800	+	+	+	1.500
53	U 1942. 791		frue.....	kontusion af h. knæ og h. arm m.m.			800	+	+	+	
54	U 1942. 1069	40	sangerinde og operetteskuespl...	h. underben kvæstet	60%	55 dg. på hosp. h. underb. amp.	1.200				40.000
55	VLT 1943. 129		frue.....	stærkt slag i panden	5%		200				300
56	U 1943. 635	22	servitrice og køkkenhj.....	forbr. i ansigtet		23 dg. på hosp.	1.000	+	+	+	
57	U 1945. 88	24	vaskeriass.....	h. hånd kvæstet i damp- rulle	55%	192 dg. på hosp.	+	+	+	+	19.000 ¹²⁾
58	U 1945. 294	16	køkkenp.....	v. hånd i maskinrulle	55%	129 dg. på hosp. amp. af tommelf. yder- ste stk. og fire fingre	+	+	+	+	20.000
59	U 1946. 134	17	medhj. i vaskeri..	h. hånds fingre i el. varmerulle.....	60%	ca. 3 md. på hosp. amp. af 2 fingre	+	+	+	+	15.000 ¹³⁾
60	VLT 1946. 317		frue.....	brækket håndled m.v.			300	+	+	+	1.000 ¹⁴⁾

¹¹⁾ Intet om hvilken erstatning.

¹²⁾ Tabt fortjeneste 3.000 kr., invaliditet 12.000 kr., svie og smerte, ulempe, lyde og vansir 4.000 kr.

¹³⁾ Invaliditet 12.000 kr., svie og smerte, ulempe, lyde og vansir 3.000 kr.

¹⁴⁾ Invaliditet, ulemper, lyde og vansir 1.000, svie og smerte 300.

	Donn	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	ss (ii)	u	ly	v	Inv. erst.
61	U 1946.1007		frue.....	syflis			3.000				
62	U 1947. 304		frue.....	hjernerystelse og kranie- brud	12%		1.200				2.400
63	VLT 1948. 107		rengøringsassist...	benbrud og knæskade	10%	17 dg. på hosp. 39 sygedage	+	+	+	+	2.300 ¹⁵⁾
64	VLT 1949. 344		adjunkt.....	lammelse af bg. ben	90%		+	+	+	+	50.000 ¹⁶⁾
65	U 1953. 696		sygepl.....								
66	U 1954. 225	26	gangpige.....	kraniebrud og brud på h. underben			6.000	+	+	+	
67	U 1955. 323	19	arbejderske.....	v. ben amputeret under knæet	85%		2.000			3.000	40.000
68	VLT 1955. 344		invaliderten.ske	ben amputeret	80%	40 dg. på hosp.	+	+	+	+	11.000 ¹⁷⁾
69	Ass.S 1958B. 72	46			40%	2½ md. på hosp.	2.000			+	16.000 ¹⁸⁾
70	Ass.S 1958B.175	67	strygerske.....		20%	5 md. sengeleje	2.000				4.500
71	Ass.S 1958B.203	18	gangpige.....	kraniebrud og fodskade		23 operationer. 4 g. på hosp. hhv. 9, 18, 7 og 2 uger	3.000	+	+	+	20.000
72	DFT 1958. 477		inspektrice.....	lårbensbrud	65%						

¹⁵⁾ Indtægtsstab, svie og smerte samt invaliditet 2.300 kr.

¹⁶⁾ Erstatning for invaliditet m. v. 50.000 kr., samlet erstatning på 59.419 kr.

¹⁷⁾ Invaliditet 8.000 kr., svie og smerte, ulempe, byde og vansir 3.000 kr.

¹⁸⁾ Invaliditet og vansir 1.600 kr., svie og smerte 2.000 kr.

C. BØRN

	Dom	Køn	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	SS (ii)	u	ly	v	Inv. erst.
1	U 1909. 685	d	12	tjenestedreng.....	v. overarm knust i mællekse bidt i ansigtet af hund	75%	arm amputeret					3.000
2	U 1910. 483	p	10									300 ¹⁾
3	U 1914. 97	d	16			20%						1.000 ²⁾
4	U 1916. 162	d	5		bidt i ansigtet af hund	65%	h. ben amputeret over knæet	600		+		6.000
5	U 1916. 1042	d	4									
6	U 1916. 1051	d	12			40%		400			+	2.500 ³⁾
7	U 1917. 872	d	9									
8	U 1919. 675	d	10	bydreng.....								3.000 ¹⁾
9	U 1919. 785	p	14		brud på kraniet mistet ene øje							6.000
10	U 1920. 68	p	16		ene fod knust		fod amputeret					3.000
11	U 1921. 12	d	14	lærling.....	v. arm knust	70%						16.000
12	U 1923. 210	p	1 $\frac{1}{2}$		knust 3 fingre på v. hånd							2.500
13	U 1923. 417	d	16	lærling.....	besk. bækkenparti	20%						6.000
14	U 1924. 674	d	14	arb.dreng.....	h. hånd i tapmaskine	35%	finger m.m. amp.					8.000
15	U 1926. 978	d	10		v. hånd i maskines tandhjul	60%	3 fingre fjernet m.m.					6.000
16	U 1928. 494	d	9		brud af h. lårben		66 dg. på hosp.		+			1.000 ⁴⁾
17	VLT 1929. 347	d	5		bidt i ansigtet af hund			800				
18	U 1929. 368	d	5		v. arm klemt i hjul til hejseværk		underarm amp.					7.000
19	U 1932. 184	d	19	mejeristelev.....	h. hånd i klemme i tandhjul	40%	2. og 3. finger samt største delen af 4. finger amp.					8.000
20	VLT 1932. 242	d	10		v. arm kvæstet	70%	v. arm amputeret					10.000

¹⁾ Intet om hvilken erstatning.

²⁾ Godtgørelse for forringet erhvervsverne.

³⁾ Forringelse af arbejdsvernet.

⁴⁾ Syge, smerte, invaliditet samt udgifter til kur og pleje.

Dom	Køn	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	SS (ii)	u	ly	v	Inv. erst.
21 U		1933. 473 d 10		hånd og underarm tildels knust	70%	amp. af overarm 61 dg. på hosp.					10.000
22 U		1933. 747 d ca. 7		lårbrud			5.500	1.200 ⁶⁾			
23 U		1934. 1063 d 14		to fortænder slået ud, brud på v. lårb.		304 dg. på hosp.					
24 U		1935. 55 d 6		h. hånd revet af	75%						14.000
25 U		1935. 801 d 9,8 og 6		L. tre fingre på v. hånd revet af	L. 65% K. 15%	L. v. arm amp.					L. 12.000 K. 4.000 E. 300
26 U		1935. 14 d 5		h. hånd stærkt besk.	35%	111 dg. på hosp.	800				5.000
27 JT		1937. 2									
28 VLT		1937. 190 d 3½		mistet synet på begge øjne							20.000
29 U		1938. 165 d 9		h. hånd alv. besk.	55%		+	+	+	+	6.000
30 U		1938. 639 d 14	arbejdsdreng....	h. hånds pegefinger ind under stempel							1.500
31 U		1939. 1030 d 13½	skoleelev.....	besk. v. arm	18%	15 dg. på hosp.					2.500
32 U		1939. 1067 d 12		besk. h. hånd	55%	2. og 3. finger fjernet	2.000				10.000
33 U		1940. 990 d	skoleelev.....	brandsår fra svovlsyre på begge ben		152 dg. på hosp. 97 sygedg. i øvr.	1.000	+	+	+	
34 U		1940. 1064 p 5 og 9		alv. forbrændinger	10 og 12%						4.000 og 5.000
35 U		1943. 615 d 12	skoleelev.....	svære læsioner		342 dg. på hosp.	2.500	+	+	+	
36 VLT		1944. 209 p 13		lårbensbrud	65%		+	+	+	+	17.000
37 VLT		1945. 59 d 15	pølsemagerlærl..	h. hånd i el. kødhakke- maskine	55%	14 dg. på hosp.	+	+	+	+	20.000
38 U		1945. 227 p 6½		alv. forbrænding	10%		2.000				4.000
39 VLT		1945. 340 d 13	skoleelev.....	brud på h. lårbens- knogle m. v.	10%						3.000
40 U		1947. 999 d 10		3 fingre stærkt besk.	25%		200				5.000
41 U		1948. 507 d 8		v. hånd stærkt besk.	15%		+				4.000
42 U		1948. 521 d 19		epileptisk lidelse	15%						7.000

⁶⁾ Badsterkion og lyde.

	Dom	Køn	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	SS (ii)	u	ly	v	Inv. erst.
43	U 1949. 777	p	18	kogeelev.....	hår og hovedhud revet af							
44	U 1950. 548	d	5½		h. pegefinger og lang- finger læderet	10%	langfinger amp.	+	+	+	+	18.000 ⁶⁾ 3.000
45	U 1951. 136	d	16	pølsemagerlær.	h. hånd knust	70%	hånd og del af arm fjernet	+	+	+	+	32.960
46	VLT 1951. 217	d	9		h. overarm brækket			1.000				8.000
47	U 1952. 511	d	13		4 fingre og øje besk.	60%	97 dg. på hosp.	5.000				18.000
48	VLT 1953. 35	d	8		v. fod besk.	50%	foden amp.	+	+	+	+	18.000
49	U 1953. 259	d	4		silbermask. væltet ned over ham	25%	3 uger på hosp.	+	+	+	+	10.000
50	U 1953. 898	p	4		skoldet af v. vand			8.000				
51	U 1953. 1099	d	6½		besk. h. hånd	20%		+	+	+	+	3.800
52	U 1954. 912	d	3		stor læsion af begge ben m. stort ar	25%	9 md. på hosp. 1+3 hudtransplantationer	+	+	+	+	12.000
53	VLT 1955. 71	d	9½		h. arm beskadiget	80%		1.500	+	+	+	30.000 ⁷⁾
54	VLT 1955. 97	d	8		v. hånd og øje læderet	40%						16.000
55	VLT 1955. 132	d	8		lårbensbrud	5%		+				3.000
56	U 1955. 501	d	2¾		lammelse fra navle og nedefter	100%		+	+	+	+	60.000
57	VLT 1956. 354	d	4		hænder stærkt besk.	18%		+				6.000
57a	U 1957. 109	p	15									
58	U 1957. 234	d	13	skoleelev.....	to fortænder i over- mundens slået ud			1.000		+	+	
59	U 1957. 939	d	7		h. fods tæer og mellem- fod amp.	30%	33 dg. på hosp.	500	+	+	+	10.000 ⁷⁾
60	U 1958. 168	d	3½		h. ben amputeret			+	+	+	+	33.000 ⁸⁾

⁶⁾ Forstyrrelse af stilling og forhold, svie, smerte, vansir og forringelse af erhvervssevne.

⁷⁾ Invalideret, ulempe, lyde og vansir.

⁸⁾ Invalideret 30.000 kr., svie, smerte, ulempe og vansir 3.000 kr.

D. ØJENSKADER

	Dom	Køn	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	SS (ii)	u	ly	v	Inv. erst.
1	U 1879. 990	k		husholderske.....	v. øje ødelagt				50	+	+	
2	U 1893. 1167	m		tj.karl.....	synet på v. øje				500			
3	U 1894. 1042	d			h. øje ødelagt v. skud			1.000		+		
4	U 1895. 952	d		tj.dreng.....	h. øje ødelagt			500	+	+	+	
5	U 1896. 496	d	7		h. øje ødelagt							150
6	U 1900. 450	m		detailhdl.....								
7	U 1911. 473	m		karl.....	brud på hjerneskalen, blind på ene øje							1.000
8	U 1915. 966	m		husmand.....								
9	U 1916. 720	p	7									1.000
10	U 1920. 844	d	8		ramt af sten i øje							2.000
11	U 1921. 58	d	7									2.000
12	U 1923. 399	p	15		mistet syn på øje			+				3.800
13	U 1927. 277	p	6		ramt af dørhals i øjet							3.000
14	U 1927. 706	p	8		pil i h. øje							1.500
15	U 1928. 162	p	7		pil i v. øje			+				1.200
16	VLT 1929. 147	p	3		sten i øjet							2.500
17	U 1931. 635	p			mistet syn på h. øje							2.000
18	VLT 1931. 241	d	11		v. øje ødel. af pil							2.000
19	VLT 1933. 9	m	18		ramt i h. øje af del af fænghætte	30%						2.500
20	U 1936. 580	d	13		pil i h. øje							3.000
21	U 1937. 127	m		tj.karl.....	skudt i øjet			500				6.000
22	U 1937. 499	m		bagerlærl.....	ramt i v. øje af hagl- patron							8.000
23	U 1939. 411	d	15		h. øje beskudiget							5.000
24	VLT 1939. 343	m		undermaskinn..				+	+	+	+	8.000
25	U 1940. 577	k	27	frue.....	saltsyre i h. øje	30%		1.000				4.000
26	VLT 1940. 96	d	10		»spyd« i h. øje							4.000
27	U 1941. 599	p	13	skoleelev.....	ramt i h. øje af stk. af kugle	18%		+			+	5.000

	Dom	Køn	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	ss (ft)	u	ly	v	Inv. erst.
28	U 1941. 707	p	6½		ramt i v. øje af spidserne på saks		34 dg. på hosp. øjet fjernet	500				5.000
29	U 1941. 845	d	14	skoleelev	ramt af snebold i v. øje	18%	øjet fjernet					3.000
30	U 1941. 1054	p	6		splinter fra brillglas i h. øje		øjet fjernet					5.000
31	U 1944. 430	d	10		tilspidset træpind i v. øje	20%	øjet fjernet	+				3.000
32	VL 1944. 329	d	13		pil i h. øje		88 dg. på hosp. øjet fjernet	200				5.000
33	VL 1945. 104	d	13	skoleelev	ligtornesalve i v. øje	25%	øjet fjernet	+				5.000
34	VL 1945. 267	d	8		bambusrør i h. øje		øjet fjernet	+				5.000
35	U 1946. 1209	m		vognmand	grenspids i v. øje		øjet fjernet					8.000
36	VL 1947. 29	d	8		ramt i øjet af pind	18-20%	22 dg. på hosp.					4.000
37	VL 1947. 73	d	5		h. øje beskadiget	30%	10 dg. på hosp. øjet fjernet	+				6.000
38	U 1948. 227	d	11		h. øje beskadiget	31%	øjet fjernet	+				5.500
39	U 1948. 878	d	12		øje beskadiget		52 dg. på hosp.	300				6.000
40	VL 1948. 250	d	12		mistet syn på v. øje		øjet fjernet	300				6.000
41	U 1949. 367	m		vognmand	glassplint i h. øje		øjet fjernet					8.000
42	U 1950. 225	m		smedemest.	højre øje skadet	20%	19 og 7 dg. på hosp.	500				7.000
43	U 1950. 412	d	11		1 stk. is i h. øje		øjet fjernet					5.000
44	VL 1952. 141	m	71	husmand	snebold i h. øje	30%	øjet fjernet	300				5.000
45	U 1952. 435	m	17	lærling	skudt i v. øje med haglbøsse		øjet fjernet	+				9.000
46	U 1952. 1111	p	15	kontorelev	ramt i øjet af pil fra luftbøsse		øjet fjernet					8.000
47	VL 1953. 109	d	5		skudt i v. øje		øjet fjernet					7.832
48	U 1953. 352	d	5		luftbøssesk. i v. øje		øjet fjernet	800				7.000
49	U 1953. 742	p	6½		øje beskadiget							5.000
50	U 1954. 119	m		dyrlæge	øje beskadiget							12.000
51	U 1954. 501	d	13		øje alv. beskadiget	15%						8.000
52	U 1954. 541	d	15		ramt af metalpil i øje	25%		500				8.000
53	VL 1955. 86	d	12		synsevne på v. øje nedsat	12%		+				3.500

	Dom	Køn	Alder	Stilling	Skadens art	Inv.	Behandling	SS (ii)	u	ly	v	Inv. erst.
54	U 1956. 635	p	3		mistet synet på øje	30%		500			+	8.000 ¹⁾
55	VLT 1957. 168	d	12		øje fjernet	30%		+			+	8.500
56	VLT 1957. 202	d	11		øje beskadiget	8%		+				2.500
57	U 1927. 635				Skade på andre sansorganer m.v.							2.656
58	U 1935. 618	m	24	gartnermedhj....	tab af testiklen		39 dg. på hosp.					3.000
59	VLT 1937. 134		30	skotøjsarbejder..	hjernerystelse og overlæbelæsion			+	+	+	+	1.800
60	U 1941. 21	m		handelsmedhj. ..	mistet smags- og lugtesans	25%				+	+	6.500
61	U 1943. 180	m		politib.....	mistet lugtesansen							1.600
62	U 1945. 835	m	27	arbmd.....	tab af lugte- og smags- sans m. v.	18%						3.500
63	U 1950. 741	m	32	skibst.....	mistet hørelse på øre	20%	2 uger på hosp.	+	+			8.000
64	U 1952. 312	m		pladsimd.....	nedsat hørelse på øre							5.000
65	U 1954. 567	m		værkfører.....	kraniebrud og h. knæ besk. mistet smags- og lugtesans			+	+	+	+	1.200

1) Invalditet og vansir.

LITTERATURFORTEGNELSE

Med hensyn til anvendte forkortelser og benyttet litteratur henvises til mit tidligere arbejde: *Erstatning for personskade og tab af forsørger, Århus 1957*. – Foruden den heri p. 303f anførte litteratur henvises til:

- ANDERSEN, KRISTEN, Erstatningsrett, Oslo 1959.
- ARNTZEN, SVEN, m.fl., Bør Adgangen til å kreve Oppreisning for Legemskrenkelser utvides? NFJFP nr. 12, 1941.
- ASSARSON, Om Skadestånd enligt Sveriges almänna Lag, 1867.
- BENNICH, LARS, Ersättning för Sveda och Värk samt framtida mén enligt Rättspraxis, Stockholm 1935, med supplement 1935–1936, Stockholm 1937, supplement 1937–1940 (Hellquist), Stockholm 1941, supplement 1941–1950 (Malmæus), Stockholm 1951, Trafikförsäkringsföreningens Publikationer nr. I, II, IV og VI.
- BETÆNKNING om statens og kommunernes erstatningsansvar nr. 214, 1959.
- BETÆNKNING om ændring af reglerne om erstatning for skader voldt ved brugen af motorkøretøjer og om tvungen forsikring til dækning af skaderne, nr. 179, 1957.
- BULL, E. HAGERUP, Den økonomiske skade, TfR 1920. 155 ff.
- CHARLESWORTH, on Negligence, 3. ed., London 1956.
- DEUTLER, Schmerzensgeld (Diss. Kiel 1956).
- EKELØF, P. O., Straffet, skadeståndet och Vitet, Uppsala 1942.
- EYBEN, W. E. v., Forsikringsret, erstatningsret, politiret, festskrift til Henry Ussing, København 1951.
- FORSMAN, J., Bidrag till Läran om Skadestånd i Brottmål, 1893.
- FUNCH JENSEN, H., Nogle erstatningskrav i færdselsager, Fuldmægtigen 1958. 1 ff.
- HACKS, SUSANNE, Schmerzensgeldbeträge, Deutsches Autorecht 1957. 309 ff.
- HAGAN, EERO, Ersättningarna för Sveda och Värk, en fara för moralen, Försäkringstidning 1956. 170 ff.
- HEILESEN, TYGE C., Om forhøjelse af satserne for erstatning for svie og smerte, Juristen 1959. 279 ff.
- JAKOBSEN, ELLINOR, Lægers civilretlige ansvar for undersøgelse og behandling af patienter, København 1958.
- JØRGENSEN, STIG, Personskade og grundsætningen om fuld erstatningspligt, NFT 1958. 109 ff.
- JØRGENSEN, STIG, »Fuld Erstatning«, Juristen 1959. 133 ff.
- JØRGENSEN, STIG, Offentligretligt erstatningsansvar og FAL § 25, Juristen 1959. 189 ff.
- LARENS, KARL, Lehrbuch des Schuldrechts, I. Band, München og Berlin 1958, II. Band 1959.
- LARSEN, EGON, Ekspropriationserstatninger, København 1958.
- LASSEN, N., Om skadeserstatning for ubestemmelige formuetab og for påførte legemlige onder eller sjælelige lidelser, TfR 1892. 115 ff.
- MALMÆUS, BENGT, Svensk Rättspraxis i Skadeståndsmål, 2. Uppl., Stockholm 1957.
- NIELSEN, THØGER, Anmeldelse af *Stig Jørgensen*: Erstatning for personskade og tab af forsørger, Juristen 1958. 129 ff.
- NYBERGH, GUNNAR, Ersättning för ideel Skada, Tidskrift utgiven av Juridiske Föreningen i Finland, 1951. 163 ff.

PALANDT, Bürgerliches Gesetzbuch, 17. Aufl., München og Berlin 1958.

RASTING, C., Nogle bemærkninger om den nye »ikrafttrædelseslovs« erstatningsregler, Juridisk Forenings Aarvog for 1931–1932, København 1932.

SCHEEL, H., Om erstatning for ikke-økonomisk skade, TFR 1893. 155 ff.

SCHJØTT, FRITS, Bør erstatning for svie og smerte forhøjes?, Juristen 1959. 208 ff.

SCHWEIGÅRD, Commentar over den norske Crimnallov, 1844.

SECHER og STØCHEL, V. A. SECHER og CHR. STØCHEL, Forarbejderne til Kong Christian den V's Danske Lov, 1891–92.

THÉMIS, Droit Civil par Jean Carbonnier, Tome II, II Les Obligations, Paris 1957.

USSING, HENRY, Hvilke arter af skade skal erstattes, Sv. J. T. 1941. 741 ff.

WINROTH, Strödda Uppsatser IV, om Skadestånd, 1907.

ØRSTED, A. S., Håndbog i den danske lovkyndighed V, 1832.